

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД

Бүгэдэ арадай сонин

ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

2005 оной ноябриин 10 Четверг

№ 132 (21218)

Убэлэй эхин улаагшан гахай харын 9 гарагай 5

Буряад үнэн-дүхэриг

ИМАГТАЛ ХҮСЭ ШАДАЛАА ЭЛСҮҮЛБЭЛ, ХУУЛИ БУСА ЯБАДАЛ УСАДХАХА АРГАТАЙБДИ

Буряад Республикын Президент - Правительствын Түрүүлэгшэ А.В.ПОТАПОВАЙ Милициин үдэрөөр амаршалга

Хүндэтэ милициин хүдэлмэрилэгшэд, дотоодын хэрэгүүдэй зургаануудай ветеранууд! Буряад Республикын Правительствын болон өөрынгөө зүгһөө та бүгэдэниие мэргэжэлтэ хайндэрөөртнай - Милициин үдэрөөр амаршалнаб!

Энэ үдэр бидэ эрхэтэдэй амгалан байдал болон зөөри хамгаалха хубитай эрэлхэг мэргэжэлэй зониие хүдэлмэри гээшэ.

Танай үдэр бүриин ажал хэрэг - гансал хүшэр бэшэ, харин хүнэй урда баатар зоригтой болон мэргэжэл эхэтэй, шанга журамтай болон түргэн шууд шийдхэбэри абаха шадалтай байха эрилтэ табидаг аюултайшые хүдэлмэри гээшэ.

Горитой ехэ оролдолго гаргажа, заримдаа ами наһаяшые үгэжэ, хуулита гурим болон социальна тогтонижонги байдал хангадагта. Ами наһаяа гамнангүй гүрэнэйнгөө бүрин бүтэн байдал болон Чечен Республикада конституционно байгуулга хамгаалгада хубитаяа оруулнат. Албанайнгаа үндэр уялга үнэн сэхээр бзелүүлһэнэйтнай түлөө таанадта баяр баясхалан хүргэнэбди.

Хуули буса ябадал хэргылхын, илангаяа хуулин наһа гүйсөөгүйшүүлэй дунда иимэ ушарнуудые усадхын, хүндэ эсэргүүсэлгын гэмтын ябадалнуудтай болон үмсыншые, гүрэнэйшые зөөри хулуулга тонуулгатай тэмсэхын тула үшөө нилээд ехэ ажал бии. Илангаяа эдэ бүгэдэ үзэгдэлнүүд мүнөө сагта тон ехээр зоной ханаа сэдхэл зобооно, ниитын тогтонижонги байдал эбдэнэ.

Хуули буса ябадал ганса гансаараа бэшэ, харин засагай, хуули хамгаалгын зургаануудай болон ниитэ зоной суг хамтын оролдолгоор усадхажа шадахабди.

Республика дотор тогтонижонги болон амгалан байдалай бата хамгаалагша байхатнай, республикыннай милициин хэдэн арбаад жэлэй түүхын туршада хүдэлжэ гараһан МВД-гэй хүндэтэ ветерануудай хайн хайхан заншал ёһотой эрхимээр үргэлжэлүүлхэтнай болтогой.

Үнэн зүрхэнһөө та бүгэдэндэ амжалтануудые, элүүр энхые, хуули буса ябадалтай тэмсэдэтнай нуларшагүй хүсэ зориг, гэр бүлэдэтнай жаргал болон хайн хайхание хүсэнэб.

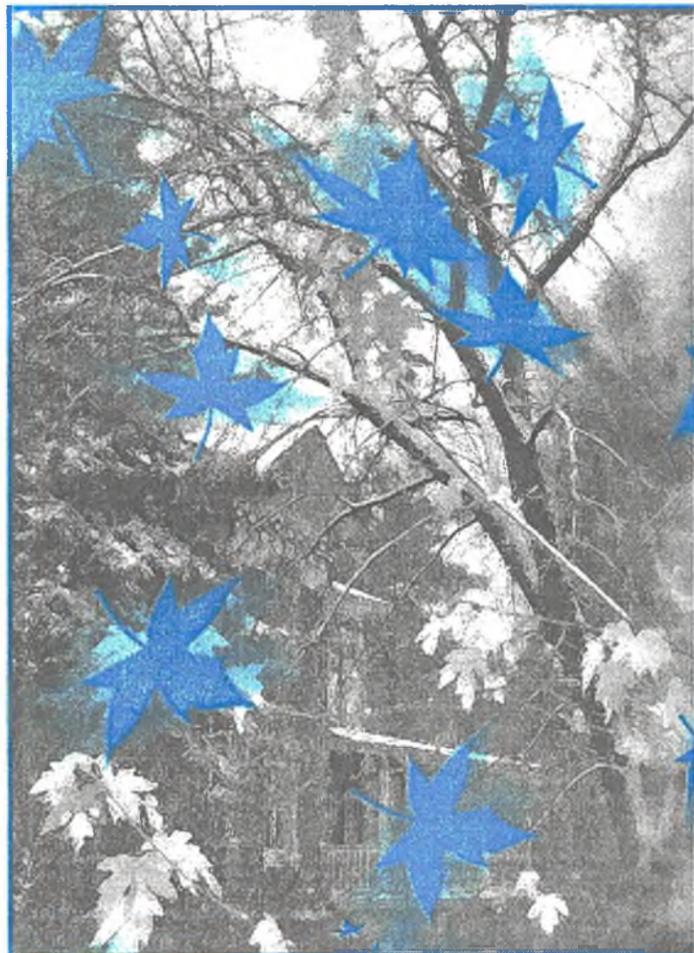
Буряад Республикын Президент - Правительствын Түрүүлэгшэ А.В.ПОТАПОВ.

Дансаран ДОРЖОГУТАБАЙ

ГАХАЙ НАРА

(Ноябрь)

Бодон гахайн	Шэмхэлнэ юушыеб
Бодото нэрэ абаһан,	Шандаган захын
Зүүн зүгэй литээр	хуһан дор.
Зуун жэлнүүдые	Аяар саана
дабаһан,	Алхална ой соо
Гахай нара	хэншыеб.
Гаража ерэбэ шэнээр.	Нуурай заханда
	Нууга-гэрхэн
Галдинал ха	шобойно, -
Гансата хүйтэрхэ	Обоохон соогоо
дурагүй.	Ондатра орожо
Газарай харада -	хононо.
һүниин харанхы	Сээргүйшүүлэй
тологүй.	Сэдхэлдэ гал
Гүрөөһэн буухирна	носоогоо.
Гүн жалгын арада.	
һарын тэнгээр	Хүхэ буха
һаадал жабар һэрьенэ.	Хоололохоо айл руу
Шандага манажа,	ошоно.
Шара шубуун һүхирнэ.	Үлдээнн гүрөөһэ
Утаанууд бодоно -	Мүрдэнэ үлэнхэ
Үүсын мяха шанажа.	шоно.
Үглөөгүүр эртэ	Хайрама жабар
Үен сагаан саһан дээр,	Ханхинажа хононо.

Вниманию наших читателей и общественности республики газета «БУРЯАД ҮНЭН-ДУХЭРИГ» проводит конкурс

«БУРЯАД ҮНЭН - ДУХЭРИГ»: «ЛУЧШИЕ ЛЮДИ БУРЯТИИ»

Конкурс объявлен с 1 ноября 2005 года.

ЦЕЛЬ КОНКУРСА

Красота души и тела, ум и талант, успех и достижения в деятельности, приносящей добро обществу и личности, и все то, что возвышает человека, должны быть достоянием не только ближних, но и широкого круга людей.

I. КОНКУРС ПРОХОДИТ ПО 8 НОМИНАЦИЯМ

- 1) «Наран Гоохон - 2005» («Мисс Дүхэриг-2005»)
- 2) «Баатар Мэргэн-2005» («Буряад үнэн-Баатар-2005»)
- 3) «Гуа сэсэн хатан-2005» («Женщина года - 2005»)
- 4) «Сагаан үбгэн-2005» («Вершина мудрости-2005»)
- 5) «Аламжа Мэргэн Ариун Гоохон хоёр - 2005» («Современная семейная пара - 2005»)
- 6) «Будамшуу-2005» («Улыбка фортуны-2005»)
- 7) «Аласай холбоон-2005» («Мир и Бурятия-2005»)
- 8) «Буян хэшэг-2005» («Меценат-2005»).

II. ЧТО НУЖНО ДЛЯ УЧАСТИЯ В КОНКУРСЕ?

- 1) Рассказ о герое конкурса - 3-4 листа.
- 2) Фотография героя конкурса размером не менее 6х9 см.

III. В КОНКУРСЕ УЧАСТВУЮТ КАК АВТОРЫ КОНКУРСА ВСЕ ЖЕЛАЮЩИЕ

IV. УСЛОВИЯ КОНКУРСА ПО НОМИНАЦИЯМ ГЕРОЯМИ КОНКУРСА МОГУТ БЫТЬ:

1. «Наран Гоохон-2005» («Мисс Дүхэриг - 2005») - девушки до 25 лет, красивые и обаятельные, имеющие определенный успех в учебе и в труде, в области науки, литературы и искусства и т.д.
2. «Баатар Мэргэн-2005» («Буряад үнэн-Баатар - 2005») мужчины до 50 лет, добившиеся заметных успехов в своей деятельности, в т.ч. в учебе и в спорте, в науке и искусстве, на государственной, муниципальной и военной службе;
3. «Гуа сэсэн хатан - 2005» («Женщина года - 2005») - женщины делового круга, из мира культуры и спорта, образования и медицины, производства и социальной сферы, также женщина - мать (старше 25 лет);
4. «Сагаан үбгэн - 2005» («Вершина мудрости - 2005») - мужчины старше 50 лет, достигшие вершин мудрости, имеющие значительные и выдающиеся результаты в творческом, созидательном труде на благо народа.
5. «Аламжа Мэргэн Ариун Гоохон хоёр - 2005» («Современная семейная пара - 2005») - мужчины и женщина, создающие счастье и благополучие семьи, современные деловые и интересные люди;
6. «Будамшуу-2005» («Улыбка Фортуны - 2005») - человек, которому улыбнулась Фортуна, а она дарит счастливые минуты и дни в большом и в малом, в серьезных делах и в ситуациях из разряда самых неожиданных, даже смешных.
7. «Аласай холбоон-2005» («Мир и Бурятия - 2005») - государственные и политические деятели, люди культуры и спорта, науки и техники, бизнеса и предпринимательства, живущие за пределами республики и внесшие заметный вклад в экономическое и культурное развитие Республики Бурятия.
8. «Буян хэшэг - 2005» («Меценат - 2005») - бизнесмены и предприниматели, занимающиеся меценатской деятельностью. Редколлегия.

ОТКРОЙТЕ ДЛЯ СЕБЯ «ДУХЭРИГ»!

А.БАТОМУНКШЕВАЙ фотоколлаж

Уважаемые наши читатели!

Идет подписка на первое полугодие 2006 года. На сегодняшний день в числе лидеров по подписке на газету «Буряад-үнэн-Дүхэриг» Закаменский, Курумканский, Джидинский и Еравнинский районы. Благодарим работников почтамтов, активно проводящих подписную кампанию, и наших подписчиков, верных газете многие годы.

Как мы сообщали, в сентябре-октябре прошли Дни подписчика в районах республики, организованные УФСРБ - филиалом ФГУП «Почта России», районными почтамтами. Наш Издательский дом также участвовал во всех этих акциях. Дни подписчика пройдут и в ноябре: 12-го - в почтовом отделении связи №11 (поселок Энергетик), 15-го - в 40-м отделении (Сосновый бор), 17-го - в Иволгинском почтамте, 18-го - в Тарбагатайском почтамте.

С 21 по 27 ноября УФСРБ проводит «Неделю подписчика» среди индивидуальных подписчиков. Приглашаем принять активное участие в этих акциях!

ЛЕОНИД ПОТАПОВ ХЯАГТЫН АЙМАГТА

Буряад Республикын Президент Л.В.ПОТАПОВ 2005 оной ноябрийн 8-9-дэ албан хэрэгээрээ Хяагтын аймагаар ябаж эрээ.

Түрүүшын үдэр Леонид Васильевич Тамир нуурин хүрээ, нэн түрүүн социальна халбарин объектүүдэй ажал хэрэгүүдтэй танилсаа: нотагай соёлой байшан, дунда хургуули, тийхэдэ «Родина» гэнэн хүдөөгэй үйлдбэрийн кооператив болон эрхэтэдэй үмсын ажахы. Удаань республикын толгойлогшо Семеновко нууриной хамгаалгын дамба, Кудара-Сомон нууриной Кударинска больница ошожо хараа. Баян-Булаг болон Алтай нууриной хургуулинуудай байдалтай танилсаа, нотагай ажа-нуугшадтай суглаануудта хабаадахан байна.

Ноябрийн 9-дэ Л.В.Потапов Наушки тосхон хүрээ, Зүүн Сибирийн түмэр харгын объектүүдэй болон участково

больницын хүдэлмэритэй танилсаа. Хоронхой нууриной участково больницадашье, гадна Хоронхойн ашагта малтамал олзоборилодог компанида болон комбикорм үйлдбэрилдэг заводто Леонид Васильевич анхаралаа хандуулаа. Нүүдэй үедэ эршэтэйгээр хүгжэжэ байһан Хяагтын-Адаг нууриной «Хяагтын» ОАО-гой гахайн комплекс, хүүгэдэй сэсэрлиг болон психоневрологическа интернат ошожо хараһан байна.

Үдэһөө хойшо аймагай түбтэ республикын толгойлогшо Слобода тосхоний котельнэдэ, уласхоорондын автомобильна хилэ шадархи гарасада, 23-дахи дунда хургуулида, хубийн олзын хэрэг эрхилэгшэ В.Д.Самбуевай магазин болон баазада хүрөө. Түгэхсэдөө Буряадай Президент Хяагта хотодо аймагай эдэбхитэдэй суглаа үнгэргөө.

Буряад Республикын
Правительствын мэдээсэлэй таһаг.

«РОДИНА» ТҮРҮҮШҮҮЛЭЙ ТООДО

Буряад орондо «Родина» гэнэн политическэ партиин регионална таһаг нёдондо жэлэй февраль һарада байгуулагдаһан юм. Мүнөө үедэ республика дотор тус партиин гэшүүдэй тоо мянга гаран болонхой. Гэбэшье Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатууд сооһоо 9 депутат «Родина» партиин фракцида ороно.

Регионална таһагай Соведай түрүүлэгшээр «Байкалфарм» гэнэн ОАО-гай генеральна директор М.Э.Матханов хунгаданхай.

Эндэ һая Буряад орон руу «Родина» партиин зүгһөө Гүрэнэй Дүүмэдэ хунгаданхай Олег Иванович Денисов ержэ, эндэхи таһагай ажаябуулгатай танилсаа. Олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй түлөөлэгшэдтэй

уулзахадаа, Олег Денисов Буряадай регионална таһаг һүүлэй үедэ үрэ дүнтэйгөөр ажалаа ябуулна гэжэ тэмдэглээ. Тэдэнэй тоо олон болоо, мүн республика дотор үнгэргэгдэжэ байдаг хэмжээ ябуулгануудта эдэбхитэй хабаадана, туһа хүргэгдэнэ гэшэ.

2003 оной Гүрэнэй Дүүмэдэ хунгалтын болоходо, Буряад оронһоо «Родина» партиин түлөө 17820 хүн дуугаа үгэһэн байна. Тиймэнэ манай эндэ нотагай таһагууды нээхээр түсэблэгдэнэ. Улаан-Үдын Октябрьска, Советскэ районуудта, Хурамхаанда «Родина» партиин нотагай таһагууд нээгдэнхэй. Прибайкалийн, Захааминай аймагуудаар энэ асуудал зүбшэн хэлсэгдэнэ.

Ешигма ЦЫБЕНОВА.

ЯАРМАГ ҮНГЭРӨӨ, ГЭБЭШЬЕ...

Хүдөөгэйхид урдань мяха худалдахаа Улаан-Үдэ ерэхэдэ, «Ногоон» базар дээрэ гараад, ооһэдөө наймаалдаг бэлэй. Харин һүүлэй арбаад жэлэй туршада дэлгүүртэ асарһан мяхынь олзо эрхилдэг наймаашада амадажа абаад, сэн нэмээд, манда худалдадаг болонхой. Арай гэжэ тэжээһэн үхэр, гахайнгаа мяхы хүдөөгэйхид ооһэдөө худалдажа шадахаа болонхой. Юуб гэхэдэ, дэлгүүртэ тэдэнэртэ худалдаанай нууришье олдодоггүй.

«Центральная» гэжэ нэрэтэй болоһон «Ногоон» базар дээрэ ноябрийн 7-до мяха худалдаанай яармаг үнгэрбэ. Республикын

16 аймагуудһаа малшад, тэрэ тоодо хубийн ажахынхид, хүдөөгэй кооператорнууд өөһэдөө ержэ, өөрынгөө мяха наймаалаа.

Янза бүрийн мяхан, тэрэ шэлэн индюк болон галуунай мяхан худалдаанда байба.

Яармагта ерэхэн республикын Президент Леонид Потапов энэ үүсхэлые һайшаагаад, саашадаа нимэ гуриаар наймаа эрхилжэ байгаа һаа, ехэл зохид һэн гэжэ мэдүүлбэ.

Иимэ гурим нэбтэрүүлхын тула хүдөөгэйхид дэлгүүртэ өөрынгөө нууринууды олохо ёһотой. Харин мүнөө үедэ Улаан-

Үдын олон тоото дэлгүүрнүүдтэ гол түлэб мяханай олзо эрхилэгшэд наймаалжа байдаг. Хүдөөһөө мяхыа асарһан хүндэ нуури үгэдэггүй.

Николай НАМСАРАЕВ,
манай корр.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото-зураг.

«Дэлхэйн амисхаал» - 2005

ХӨӨМЭЙ ДУУНАЙ НҮР ЖАБХАЛАНТА НАЙНДЭР

«Дэлхэйн амисхаал» гэнэн хөөмэй дуунай уласхоорондын гурбадахи фестивал Алтай, Хакаси, Тыва, Монгол болон Агын автономито тойрогһоо 28 бэлитгэниие суглуулба. Энэ ушараар пресс-конференци эмхидхэгдэнэ байна.

2000 ондо анха түрүүшынхид иимэ фестиваль дэлхэйн амисхаал болохо Байгал далайн дэргэдэ байдаг Буряадтаманай үнгэрһэн гэжэ һануулаа. Тийхэдэһье хөөмэй дуунда абьяастай зоние нилээд суглуулаа бэлэй. Тэрэнэй удаа удангүй республикада хөөмэй дуунай Россин хургуули байгуулаха гэжэ шийдхэбэри гараад, 2 удаа 20-20 гаран дуратайшуул тэндэ нураа. Энээн тухай пресс-конференци дээрэ хэлэгдэбэ.

Гэхэтэй хамта фестивалда хабаадагшад Буряадай арад зондо ехэ танил. Буряадай габыята артист Леонид Бабалаев түрүүтэй Агын автономито тойрогһоо 6 хүн ерээ. Леонид Бабалаев хөөмэй дуунай Россин хургуулида амжалтатай нуража гараһанай удаа, Агын

«Амар сайн» бүлгэмэй бүридэлдэ орожо, мүнөө дээрээ фольклорно бүлгэмые ударидана. Өөрын хэлһээр, Агын гимназиин нурагшадшье шабинанын болодог. Урмат Ынтаевай хүтэлбэри доро «Алтай Кай» гэнэн хөөмэй дуунай

ансамбль фестивалда хабаадаха дуратай байһанаа мэдүүлээ. Тус ансамбль 2003 ондо эмхидхэгдэнэ «Дэлхэйн амисхаалда» түрүү тоодо ороо һэн, бүхы дэлхэйдэ тон суутай - ЮНЕСКО-гой шанда хүртэһэн

габыятай бүлгэм юм.

Хүршэ Монгол оронһоо Чингис хаанай академиин академик, композитор Одсүрэн багша шабинараа асараа. Тэрэ хөөмэй дуунай Россин хургуулида багшалаа, шабинанын хаа хаагуур тараһай, Европодошье бии. Леонид Бабалаев шабинь болодог.

Амгалан Санжижапов Амгалан Намсараев хоёр Буряада түлөөлэн, фестивалда оролсохонь. Амгалан Санжижапов Хэжэнгын искусствын хургуулида хүдэлнэ. Энэ жэлэй Ёрдын наадануудта эрхим үлгэршэн болоо юм.

Пресс-конференцидэ хабаадагша журналистнууд гол түлэб хөөмэй дуу гүйсэдхэхэ техникээр һонирхоо. Урмат Ынтаевай хэлһээр, ЮНЕСКО-гой этнографиин таһагта энэ талаар аргагүй ехэ шэнжэлгэ хэдэг байна. Тывада шэнжэлгын түбшье бии. Алтайн үлгэршэд хөөмэй дуугаар 7 мянга гаран

үгэтэй үлгэр 2-7 хоног соо түрээдэг заншалтай байгаа. Тиймэнэ энэ заншалынь даан абаһан «Алтай Кай» ансамбль эгээл удаан хөөмэй дуу гүйсэдхэнэйнгөө түлөө дэлхэйн тусхай номдо ороһон байна. Гэхэ зуура Урмат Ынтаевай хэлһээр, хөөмэй дуу дуулахадаа, дуушан бүхэн өөрын техникэ хэрэглэдэг, зарим зон хүйтэн агаар хоолой соогоо тогтоожо дуулахаһье ушар дайралдана. Тийбэшье Одсүрэн багшын тэмдэглэһээр, хүн бүхэн хөөмэй дуу дуулажа нураха аргагүй - бэлиг талаан хэрэгтэй. Фестивалда хабаадагшадтай һанамжаар, амитадай гү, али амиды байгааһин эдэб абяа дууриан хөөмэй дуу гүйсэдхэлгэ - үни сагай заншал мүн. Үнэхөөрөөшье, энэ заншал Монгол, Алтай, Хакаси, Тыва, Хальматга байна. Буряадтаманай хөөмэй дуу гүйсэдхэлгэ баһал һэргэн хүгжөөгдэжэ эхилээ.

- Түбэнгийн хоолойгоор дуулаха хэрэгтэ наһанай хизаар

байдаггүй. Заримашуул баһаа дууладаг, зарим нэгэн дала хүрөөд дуулажа эхилдэг, - гээд Урмат Ынтаев хэлэнэ.

РЦНТ-гэй ахмад мэргэжэлтэн Сергей Доржиевай хэлһээр, хөөмэй дуу шагнагшад өөр өөрын танил абяа олодог юм. Нэгэндэ уужам талын дэбисхэр дуулдаа һаа, нүгөөдэдэ - уула хабсагайн, түргэн гүйдэлтэй гол горхоной абяан үзэгдэдэг. Энэнь тон гайхалтай - ёһотой искусство болоно бшуу.

Республикадаманай дээрэ дээрэһээ үргэн дэлсэтэй уласхоорондын соёлой хэмжээ ябуулганууд эмхидхэгдэжэл байна. Хатарай, театрай, энэ мүнөө - хөөмэй дуунай һайндэр сонсохогодо. Соёлой болон олондо мэдээсэлгын министрэй орлогшо С.А.Добрыниной һануулаар, урдманай үшөө «Алтаргана» хүлээнэ.

Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА,
Р.Н. БАЗАРОВАЙ
фото-зурагуу.

Ноябриин 3 - республикын Агропромышленна комплексн хүдэлмэрилэгшэдэй үдэр

МЭРГЭЖЭЛЭЙНЬ НАЙНДЭРӨӨР АМАРШАЛАА

Буряадай гүрэнэй хүдөө ажахын академиин актов зал соо хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй найндэр тэмдэглэгдэбэ.

Эндэ сугларагшадые мэргэжэлэйн найндэрөөр хүдөө ажахын болон эдэе хоолой министр Виктор Бубнов амаршалһанайнгаа удаа энэ халбаряар туйлагдаһан эрхим дүнгүүдые согсолбо. Тэрэнэй мэдээсэһээр, тоосоото 9 харын туршада хүдөө ажахын халбаряар продукци үйлдбэрилгэ хадаа нёдондоной хитой сасуулхада, 3,5 процентээр дээшлэн байна. Мүнөө жэлэй июль, август харануудта ороото ургамалнууд гандажа, ханһанда хүрэмэ ургаса үгөөгүй гэжэ тэрэ тэмдэглэе.

Хэды тийгэбэшье найн ургаса ургуулһан ажахынууд бии. Нэрлэбэл, Мухар-Шэбэрэй аймагай «Искра» гэнэн хүдөө ажахын кооперативайхид 10 мянган тонноо дээшэ орооно суглуулжа абаа. Тэрэшэлэн Зэдын аймагай Борьёогой госплемзаводой ажалшад таряан ажалаар баһал найн дүнгүүдые туйлаа. Нэрлэгдэгшэ хоёр ажахынуудта республика дотор хуряагдажа абтаһан бүхы орооно таряанай 20 процентнь ургуулагдаа. «Искра» гэнэн хүдөө ажахын кооперативы мүнөө Василий Михайлович Коршунов амжалтатай ударидаана. Харюусалгата тушаалда урагшатайгаар хүдэлхэһөө гадна эрдэмэй хүдэлмэри дүүргэһэн байна. Хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай дүн согсолһон энэ суглаанада тус академиин ректор Александр Попов тэрээндэ хүдөө

Л.Цыбенова
шагнал барюулагдана

ажахын эрдэмэй кандидат болоһыень гэршэлһэн диплом баяр ёһололой оршондо барюулаба. Газар элдүүригэдэ, таряа ургуулгада зорюулагдаһан тэрэнэй хүдэлмэри үндэр сэгнэлтэдэ хүртөө гэжэ эндэ мэдээсэгдэе. Үшөө ахамад агрономоор энэ ажахыдаа хүдэлжэ байхадаа, Василий Коршунов эрдэм шэнжэлгынгэ хүдэлмэри эхилһэн байна. Энэнь ажахын саашанхи хүдэлмэридэ ехэ тухатай байхань арсаһагүй.

Таряан ажал найнаар эрхилжэ байгшадһаа гадна һу үйлдбэрилгөөр, овоц ургуулгаар, мал ажал эрхилэлээр онсо шалгарһан ажахынууд министрэй элдхэл соо тэмдэглэгдэе.

Кабанскын аймагай «Байкальское» гэнэн туршалгын ажахыда овоц ехээр ургуулжа, республика соогоо шалгараа.

Хүдөө ажахын министрэй элдхэнэй удаа республикын Президент Леонид Потанов агропромышленна комплексн хүдэлмэрилэгшэдые мэргэжэлэйн найндэрөөр амаршалаад, хүнгэн бэшэ ажалдань саашанхи амжалта хүсэбэ. Удаань тэрэ хүдөө ажахын бүлэг ажалшадта Правительствын үндэр шагналнуудые барюулаа.

Тэрэнэй һүүлдэ хүдөө ажахын министр Виктор Бубнов ажалай мурсыөөндэ шалгаршадта элдэб номинацинуудаар мүнгэн шангуудые барюулаа. Хамта дээрээ энэ

Суглаанай үдэ

үдэр 70 коллективүүд, хүдөө ажахын хүдэлмэридэ онсо габьяатай байһан ажалшад шагнагдаа. Жэшээлхэдэ, «Буряад Республикадахи муниципальна эрхим байгуулга» гэнэн номинацида Зэдын аймаг 1-дэхи һуури эзэлжэ, 50 мянган түхэриг мүнгэн шангаар урмашуулагдаа. 2-дохи һуурида - Мухар-Шэбэрэй, 3-дахыда - Сэлэнгын аймаг гараа гэжэ тэмдэглэтэй. Тэдэ тус тустаа 40 болон 30 мянган түхэриг мүнгэн шанда хүртөө.

Тийхэдэ Россин Профсоюзудай байгуулагдаһаар 100 жэл байгша ондо гүйсөө. Энэнтэй дашарамдуулан, ойн баярай медальнууд бүтээн гаргагдаһан байна. Республикын хүдөө

ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай комитедэй зүгһөө хүдөө ажахын министр Виктор Бубновта, хүдөө ажахын академиин ректор Александр Поповто иимэ медальнууд зүүлгэгдэе. Тэрэшэлэн Россельхозбанкда ходо хандажа, тэрэнһээ мүнгэн туһаламжа абадаг Улаан-Үдын шубуунай фабрикын генеральна директор Виктор Дондуков нэрлэгдэгшэ банкын энгэрэй тэмдэгээр шагнагдаа.

Баяр ёһололой суглаанай түгэсхэдэ нэрлэгдэгшэ академиин оюутад гоё хайхан концертнаада хүдөөгэй ажалшадта харуулаа.

Эльвира ДАМБАЕВА,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото.

Шухала асуудалаар хөөрөлдөөн

ЗАХААМИНДА ЗАХЫН БУУСАНУУД НАЙНДЭРЭГДЭНЭ

Республика дотор мал ажалаар абтаһан программа орожо, амжалтатай хүдэлжэ байһан ажахынууд олон. Захаамнай аймагта иимэ ажахынууд бүришье олон ааб даа. Байгаалин эрхэ байдалһаа уламжалан, мал харахада ехэ таатай, бэлшээр, сабшалангай найн газартай энэ нютагта энэнь зүбтэйшье юм ааб даа. Мал ажалһаа гадна таряан ажалшые эндэ эрхилнэ. Захаамнайхидай хүдөө ажахын байдалаар һонирхожо, эндэхи хүдөө ажахын управлениин начальник Борис Лопсонович МОЛОСОВТОЙ манай корреспондент Эльвира ДАМБАЕВА хөөрөлдэбэ.

- Ажахын үшөө нэгэ жэл дүүрэнгэжэ байна гэшэ. Танай нютагаар таряан ажалаар ямар дүнгүүд туйлагдаба гэшэб?

- Хабарнай хүйтэн байжа, орой тарилгаа эхилэбди. Май, июнь соо шийгтэй байгаа, гарямнай найн ургажа байгараа, гэнтэ августын эхээр гандажа захалаа. Тийн түсэблэһэн таряагаа абажа шадаагүй байнабди. Урда жэлэй ургасын 80 процентыень лэ абаабди. Орооһото ургамалнуудые мундэршые сохижо, ехэ хохидол ушаруулаа.

Гэхэтэй хамта зарим нютагуудта үбһэ ногооной найн ургаса хуряажа, малай үбэлжэлгэдэ түгэс бэ-лэдхэлтэй гэжэ тэмдэглэхээр. Эдэмнай Борто, Мылэ, Сагаан Морин гэнэн нютагууд болоно. Хамта дээрээ 300 мянган центнер үбһэн бүхы аймагаар нөөсөлгэдөө. Харин таряанай ургаса 43 мянган центнертэ хүрэнэ. Урда жэлдэ 65 мянган центнер орооһо таряа хуряажа абтаһан байгаабди. Найн юумэниинь гэхэдэ, ута намар боложо, малшаднай мүнөөшье болотор малаа бэлшээһээр. Энээнэй ашаар үбэлжэлгын «ута нюргы» үбһэ тэжээлээр дутадангүй дабажа шадаабади гэжэ ханагдана.

- Мал ажалаар ямар байдалтайбга?

- Аймагаймнай ажахынууд гол түлэб мяха ехээр үгэдэг үүлтэртэ мал үсхэхые оролдодог гэжэ мэдэжэ. Эдэмнай хальмаг, казах үүлтэрэй мал болоно. Дүрбэн жэлэй саада тээ Хальмаг Республикаһаа бухануудые асараа һэмди. Хойто жэлын Оренбургһаа казах үүлтэрэй бухануудые асаржа, үүлтэр найжаруула хүдэлмэри ябуулһан байнабди. Тэрэнэй удаа Михайловкын хүдөө ажахын үйлдбэрийн кооперативай һуури дээрэ үүлтэртэ малай аукцион үнгэргэһэн байнабди. Энэ аукционой туһаар Ахын аймаг найн үүлтэрэй бухануудые абаашаһан байна. Тийхэдэ Баунтын аймагай ажахынуудта хальмаг үүлтэрэй 30 гаран хашарагуудые худалдаабди. Мүнөө жэлдэ Мухар-Шэбэрэй нутагын хүдөө ажахын кооперативта 130 толгой найн үүлтэрэй хашарагууд худалдагдаа. Хальмаг үүлтэрэй нэгэ хашараг амидын шэгнүүрээр килограммын 50 түхэригөөр наймаалагдана. Энэмнай ехэ найн ажал гэжэ ханагдана. Хальмаг, казах үүлтэрэй малай тоо олон болгоо наа гэжэ ехэ оролдодди. Россин Правительствын зүгһөө

хүдөө ажахыда анхарал хандуулжа, мал ажал үсхэбэрилхэ программа абтанхай гэшэ. Бидэ энэниинь найн ойлгожо абаад, баһал мяханай үүлтэрэй мал үсхэбэрилгэдэ бүхы ханалаа табинабди. Малай һүрэг олон болобол, ганса Захааминшые бэшэ бүхы Буряад нютагнай баяжаха байна ха юм.

- Мал үсхэбэрилгэдэ тон ехэ анхарал хандуулжа байгаа хадаа, үүлтэр найжаруула, хүдэлмэри ябуула хүдэлмэрилэгшэдээр хэр хангаданхай гэшэбга?

- Энэ талаар хэсүүхэн байдалтай боложо байнхайбди. Гурбан жэлэй саада тээ хүдөө ажахын управлениүүдтэ хүдэлдэг зоной тоо хороожо эхилэе. Малай үүлтэр найжаруула хүдэлмэри ябуулааг зоотехнигэй тушаал болуулагдаа. Мүнөө нютагууд хүдөө ажахын управлени таһаг болгодожо, 3-4 мэргэжэлтэ үлэжэ байнхай. Манай Захааминда мүнөө дээрээ управлени гээд ябаһан заңдаа,

саашаа юун болохо юм, саг харуулна бээ. Хүдөө нютагуудааршые зоотехник гэжэ мэргэжэлтые ажахыда барихаяа болинхой. Малай эмшэн гэжэ байбашые, энэ ажалые хэжэ шадаагүй байна. Тиймэһээ хүдөө ажахын управленидэ үүлтэр найжаруулгын хүдэлмэри эрхилхэ мэргэжэлтэ байхал ёһотой гэжэ ханагдана.

Мини ханахада, республикын, аймагай бюджеттэ иимэмэргэжэлтэдые хүдэлгэхын тула мүнгэн хараалагдаха ёһотой. Үгы гэбэл, мал ажалаар абтаһан зорилгонууд бэелүүлгэдэхэнь хүшөр, үүлтэр найжаруула хүдэлмэри буруутаха гэжэ ханагдана.

- Хүдөө нютагы социальна талаар хужөөхэ зорилготойгоор абтаһан республикын программа Захааминда хэр бэелүүлгэдэнэ гэшэб?

- Манай аймагай хүдөө ажахын халбарин 15-16 залуу мэргэжэлтэд тус программын ёһоор гэр байратай болоһон байна. Энээнһээ гадна хүдөө нютагуудаарнай социальна объектүүд баригдана. Заха холын малшадые унаар, тийхэдэ зайн галаар хангаха, тийшэ ошоһон харгы бариха гэнэн зорилгонууд бэелүүлгэдэхэ ёһотой.

- Нютагайнгаа залуу бүлэнь хэдэ нютагта түбхинүүлжэ, мал ажалда хабаадуулажа программа аймагай захиргаанай талаһаа абтанхай. Тэрэнэй зорилгонууд тухай хөөрөжэ үгы?

- Төөбийн, таабайнгаа буусануудые нэргэжэе, хүдөөдэ

залуушуулые түбхинүүлхэ программа 1998 ондо хараалагдан абтаһан байна. Долоон жэлэй туршада мал ажалда хүдэлхэ залуушуула мүнгэн туһаламжа үзүүлгэдэ. Энэ хугасаада 300-гаад гэр бүл урданай буусануудтаа түбхинэжэ, мал харана. Мүнөө жэлдэ энэ программада 600 мянган түхэриг манай захиргаанай талаһаа һомологдохо юм. Хүдөө гаража хүдэлхэ залуушуула туһаламжа хүргэхэ гэхэдэмнай, мүнгэн ехэ хүртэнгүй. Мал ажал хараха залуу бүлэнэр манай Захааминда ехэ олон. Правительствын талаһаа энэ найн үүсхэлнай анхаргагдажа, мүнгэн туһаламжа үзүүлгэдэ-бэлнь, найн байгаа гэжэ ха-нагдана. Гүрэнэй дэмжэлгэ үзүүлгэдэбэл, адууна манай үшөө олон болохо аргатай. Энэ программын ёһоор ехэ ажал хэгдэе. Буусануудтаа гараһан залуу бүлэ бүхэндэ аймагай захиргаанай талаһаа 200 мянган түхэриг үгтэнэ. һомологдоһон мүнгэн ашара харюулжа байнхай. Юубгэхэдэ, 1998 ондо манай аймагта 27 мянган эбэртэ бодо мал тоологдожо байһан наа, мүнөө үеын байдалаар 36 мянганда хүрэнхэй.

- Борис Лопсонович, мэргэжэлэйнгэ найндэртэй дашарамдуулан, хүдөөгэй ажалшадта юу хүсэхэ байнабга?

- Россин, тийхэдэ манай республикын хэмжээндэ хүдөө ажахыгаар абтаһан программа-нууд мүнгөөр тэдхэгдэжэ, нютаг бүхэндэ амжалтатай бэелүүлгэдэжэ байг лэ гэжэ хүсэнэб. Тийгэбэл, хүдөө ажахымнай байдал нэргэхэ аргатай.

«Гуа сэсэн хатан-2005» гэхэн конкурсно

«ТЕАТР - МИНИИ ДУРАН, СЭДЬХЭЛ, АЖАБАЙДАЛ, ЭЛШЭ ГЭРЭЛ...»

гэжэл хэлэхэ дүүрэн эрхэ ВСГАКИ-гай дээд мэргэжэлтэй багша, искусство шэнжэлэгын доктор, профессор, МАН-ай академик, Буряад Республикын Гүрэнэй шангай лауреат Валентина Цыреновна Найдкова даалагдана бшуу. Мэдээжэ эрдэмтын нэрэ Буряад оронойнай соёл, искусствын түүхэтэй, хүгжэлтэтэй сэхэ холбоотой байна. Буряад театр шэнжэлэгын эхин нуури табиһан Валентина Цыреновнагай наһанайн, ажалайн, ажабайдалайн намтар түрэл тоонто Түнхэнһөө, аба, эжынь буянаа, адистай аршаан булагһаа, анхаран, анхаран ажаһууһан, ялас гэмэ хурса бэйгээрээ сахилгаан мэтээр сахилан ошонон, хурса бэйгэтэй, алдар суута поэт, журналист, революционер байһан Мунко-Саридак ахаһаань, алыг дээрээ абан, дүмэн ябаһан суута энергетик болоһон Доржо ахаһаань, абгайгаа үргэн, дахан ябаһан Василий (хэлэ бэшгэй эрдэмтэй доктор болоһон) дүү хүбүүнһэнь эхи табижа, өөрын гайхамшагта хүсэл ехэтэй орьёлһоо, наһанһаа хүсэл-дүүлдэг шэн зоригһоо, гүн ухаанай бодолһоо, гүнзэгы мэдэсһээ, зүрхэ сэдхэлэй хүбшэргэйһөө дулдыдаһан байха юм.

Түнхэнэй аймагай Тооро нотагта түрэнэ Валентина басаган баһаа, гүлмэр залууһаа хүбэлгэн ухаатай, угай бэйгэтэй, уран шадабаритай байһан юм. Ревкомой түрүүлэгшэ, шанга хүсэл зоригтой түрүүшын коммунистуудай нэгэн Цырен эсэгэн арадай судыг, Түнхэнэй болон Сэлэнгын аймсоведүүдэй түрүүлэгшээр хүдэлхэн габыятай, харин хайхан сэдхэлтэй Сырен эжынь нүхэрөө дэмжэжэ, ликбезэй түрүүшын багша боложо, олон зоние үзэг бэшгэтэй танисуулан адартай юм.

Эгээл ехэ ахань, поэт, литературы талаар шүүмжэлэгшэ, «Буряад-Монголой үнэнэй» хүдэлмэрилэгшэ, Буряадай Уран зохиолшодой холбооной харюусалгата секретарь Будажаб Цыренович (Мунко-Саридак) 20 наһа хүрөөдүйдөө олон зохиол, шүлэг бэшэжэ үрдиһэниинь гайхалтай, омогорхоомор байна. 1940 ондо эсэгынгээ наһа бараһанай удаа Доржо ахань Валентинае дэмжэжэ, Улаан-Үдын театральн-хүгжэмтэ училищида театральна таһагта оруулжа, ерээдүйн гол мэргэжэлдэ нүлөөлөө бэлэй.

Мэргэжэлтэ артистка болоһон Валентина Цыреновна (миниин мама Гыма Бадмаевна суг нуража эхилһэндэнь, Валентина Цыреновнагай амжалтаар баясадаг

байһаарнь омогорходогби) 50 гаран гол рольнуудыг буряад драмынгаа гол театрта наадаад, Буряад искусство болон литературыын II декада дээрэ Москвада уран бэйгээрээ үндэрөөр сэнгэгдээ, ГИТИС-эй аспирантурада нуража, эрхимээр дүүргэһэн габыятай. Уран хурса гуурһатай шэнжэлэгшэ, олон газетэнүүдтэ статьянуудаа гаргаһан журналист В.Ц.Найдкова «Байгал» журналай шэнжэлэгын таһагыг хожомын ударидаа хэн.

«Современный бурятский драматический театр» гэхэн түрүүшын монографияраа диссертация хамгаалжа, Буряад орон соогоо түрүүшын искусство шэнжэлэгын кандидат болоһон габыятай. 1964 онһоо Зүүн Сибирийн Гүрэнэй соёлой институттай хуби заяагаа, багшынгаа харгы холбоһон бэйгэтэй хурган хүмүүжүүлэгшэ, багша, шүүмжэлэгшэ Буряадай ерээдүйн бэрхэ багшанары, режиссернуудыг, артистуудыг, соёлшодыг хурган хүмүүжүүлээ, эрдэм мэдэсээ дамжуулаа. 1966 онһоо докторантурада гараһан бэйгэтэй талаантай багшада 1972 онһоо нуража гараһан хадаа (Россин искусствын габыята ажал ябуулагша Н.Е.Логачевой класс) эрилтэ ехэтэй, ехэ эрдэм мэдэсэтэй, гүн бодолтой, сэдхэл хайтай багшадаа заалгажа гараһанай, миниин журналистын хүдэлмэридэ ехэ хайн нүлөө, ашатай үр дүн үзүүдэ гэжэ багшадаа ходоодо баяр баясхан хүргэн, шэнэ премьернүүдтэ, театральна фестивальнууда уулзан, хөөрлэдэн ябадагбди.

Намтай суг нураһан бэйгэтэй режиссер, республикын искусствын габыята ажал ябуулагша, ВСГАКИ-гай доцент Джемма Баторова, республикын габыята артистууд Баста Цыденов, Людмила Юданова, Людмила Недугова болон бусад Валентина Цыреновнадаа баяры хүргэн ябадагбди, ябахадби.

1980 оной январьта Искусство шэнжэлэгын эрдэм-шэнжэлэгын

бүхэсоюзна институтта докторой диссертаци хамгаалһан В.Ц.Найдковагай хүүдэ долоо хоноод, дүү хүбүүниинь Василий Цыренович Бүхэдэлхэйн литературын институтта докторско диссертация хамгаалһан ушар хадаа гэр бүлын баян арга боломжо, талаан бэйгын гэршэлээ хэн. Бури урид 1974 ондо бэлдэгдэһэн Валентина Цыреновнагай (докторско диссертациин эхин үндэһэ табиһан) бэшэһэн «Бурятский советский драматический театр» монографияин хүүдэ олон тоото номууд, хүдэлмэринүүд, эрдэмэй статьянууд, суута артистууд тухай зураглалнууд республикмынай соёл, искусствын хүгжэлтын шатануудыг элрхэйлээ. Оло дахин горсоведэй депутат, Верховно Сүүдэй арадай заседатель ябаһан суута багшын, хурган хүмүүжүүлэгшын зүрхэ сэдхэлыг театрнуудай хүгжэлтэ, артистуудай хуби заяаһаа гадна, юрын хүнэй хуби заяан һонирхуулаа, хүлгүүлээ.

СТД-гэй (анхан ВТО-гой гэшүүн), Рериховскэ бүлгэмэй гэшүүн Валентина Цыреновнагай аша оролдолгоор, олон статьянуудай үндэһөөр олон тоото бүхэдэлхэйн, уласхоорондын театральна фестивальнууд, тэрэ тоодо ВСГАКИ-да үнгэргэгдэдэг заншалта фестивальнууд, уласхоорондын симпозиумууд, монгол туургата арадай, хаяхан эхидхэгдэһэн «Желанный берег» гэхэн уласхоорондын фестивальнууд, бусад эрдэмэй конференцинууд боложо, Зүүн Сибирийн театрнуудай саашанхи хүгжэлтэ элрхэйлээ, шабинартаа эрдэм мэдэсээ дамжуулаа.

Жэжээн, хоморой шухаг ЦАМ тухай үнгэтэ хайхан номын үнэхөөрөө эрдэм мэдэсын эрдэни зэндэмни болонхой. Зохёохы ажаалынгаа дүнгөөр нураһалсай олон пособи, ном, статья саг үргэлжэ гаргажа, бүхы дэлхэйн эрдэмтэдтэй харилсажа, баян бэйгээ булантай хубаалдажа, оюугадаа дамжуулжа, саашанхи харгыдан үрээл үгэнүүдэ, захилаа хүргэжэ байдаг хүндэтэ багшадаа, театр бүхэнэй хүгжэлтэдэ хубитая оруулжа, зүб харгынь заажа, захижа, залуу артистуудыг эхин замһаань дэмжэжэ, һүр хүдэнь үргэжэ байдаг хурган хүмүүжүүлэгшэ Валентина Цыреновнадаа үдэр бүхэндэ жаргалай хайхание үзэжэ, үглөө бүхэндэ наранай хайхание хаража, шабинарайнгаа амжалтаар омогорхожо, театрнуудайнгаа туйлалтаар баясажа ябахынь хүсээ!

Бэлигма ОРБОДОЕВА.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: В.Ц.Найдкова.

Гэр бүлын альбомһоо.

Молодые ученые - новой России

ПЕРВАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ ОБ ИННОВАЦИЯХ В НАУКЕ

В конце сентября в Иваново прошла I Всероссийская школа-конференция «Молодые учёные - новой России. Фундаментальные исследования в области химии и инновационная деятельность». Организаторами школы стали Российская академия наук, Институт химии растворов РАН (Иваново), Ивановский государственный химико-технологический университет. Институт проблем химической физики РАН (г.Черноголовка), Российский Фонд фундаментальных исследований, Российское химическое общество им. Д.И.Менделеева, Администрация Ивановской области.

Проведение Школы - конференции призвано активизировать инновационную деятельность молодых ученых России, способствовать развитию новаторской деятельности и коммерциализации результатов научных исследований, расширению связей между наукой и производством.

На открытии школы-семинара выступил вице-президент компании «Innocentive» Али Хусейн. «Для меня большая честь выступать перед учёными... Ваши ведущие университеты дали миру великих учёных - Павлов, Мечников, Менделеев, Семёнов в области химии, Черенков, Ландау, Басов, Капица - в области физики. ... Сейчас мы сотрудничаем с более чем 80 тыс. ведущими учёными мира... и с 29 лидирующими университетами по всей России. ... Такое партнерство даст российским учёным путь к открытому сотрудничеству по всему миру...».

В пленарной секции прозвучало несколько докладов. Лекцию «Методические проблемы формирования Российской инновационной системы» академик, члена Президиума РАН, сопредседателя оргкомитета С.М.Алдошина представил В.М.Потапов, зам. руководителя центра коммерции РАН.

В своём докладе доктор философии Д.Панетта сообщила, что компания Innocentive (Innocentive) был создан для того, чтобы способствовать развитию инноваций и производительности в области научно-технических исследований и компаний по всему миру. С докладом «Наука, инновации, экономика знаний: проблемы развития России» выступил д.э.н., профессор Варшавский А.Е. Он остановился на анализе инновационной деятельности в науке в мировой практике, в центральной и региональной инновационной политике в России.

О перспективах развития химии и технологии возобновляемого растительного сырья на Севере выступил чл.-корр. РАН Кучин А.В.

Об опыте инновационной реализации химических исследований на примере ультрадисперсных фторполимерных материалов сообщил академик РАН Бузник В.М. Свой доклад «Природные полимеры. Новые перспективные модификации» представил слушателям д.х.н., проф., директор Ивановского института химии растворов, сопредседатель оргкомитета Захаров А.Г.

На секционных заседаниях и на стендовых сессиях было представлено 70 докладов молодых учёных. При этом руководителями секций были сами сотрудники Института химии растворов РАН, члены Совета молодых учёных Ивановской области. Все сообщения были очень интересны, отражали высокий уровень научных исследований. На одной из секций с докладом об измерении электропроводности и pH-метрии основных ингредиентов биологической жидкости выступил сотрудник Института общей и экспериментальной биологии СО РАН Цыренжапов А.В.

Организационный комитет Конференции учредил премии и почётные грамоты молодым учёным за лучшие доклады и разработки.

Б.БАДМАЕВ.
НА СНИМКЕ: молодые учёные А.Ворошилов (Саратов), Е.Филатов (Новосибирск), А.Цыренжапов.

Иду одна по улице пустынной
Под тяжкой нашей замедляю шаг.
Насколько осень уж становится

унылой,
Насколько явен сокрушительный
размах.

Опали листья, золото развеяв,
Деревья голые застыли, онемев,
Душа заплакала, себя умерив,
На холод жаловаться, не посмев,
Дождём насквозь промывая дорога
Не манит совершать свой путь,
Так поселается внутри тревога,
Так ощущается обыденная жуть.

Тихая радость ворвётся в мой дом.
Тихая радость меня успокоит.
Может быть прелесть находится в том,
Что незаметно, случайно бродит
Средь незатейливых будничных дней,

Средь беспокойных уныний.
Что тебя в этом потоке людей
Так раздражает отныне?

Пусть набегает мерно волна,
Что-то смывая быстро.
Я постараюсь проверить сама.
Как бы чего не вышло.

Грезился, грезился путь мне счастливый,
Грезилась, грезилась встреча с тобой,
Но потерялся мой день торопливый,
Так и не ставший надежной судьбой.
Где-то оставлен и не привечен
Дом, из которого тихо ушла.
Думала будет костер мой вечен -
Искра любви погасла до тла.

Что-то случилось совсем непредвиденно,
Хлынули беды - и жизнь обожгла.
Как не старалась быть я увиденной,
Снова вернуться к тебе не смогла.

Новые стихи

Хотелось мне добра и света,
Хотелось веры и любви.
Но кончилось внезапно лето,
Настали пасмурные дни.
Дохнула холодом природа,
Померкли яркие цветы.
Откуда, из какого рода
Явились тихие мечты?
Они звенели радостной надеждой,
Рвались навстречу бурной красоте,
Но жизнь предстала полною неведждой,
Отныня полет к небесной высоте.

Людские встречи, людские тайны -
Они как будто бы случайны.
Они как будто бы редки,
Но где-то есть и те шаги,
Что сделать просто невозможно,

Людмила КАЗЮКА

Не будь душа так осторожна,
Откройся, позови на свет.
Пусть будет радостен расцвет.
Пусть будут звезды негасимы,
И дни прошедшие любимы.

Летает душа, летает,
И мысли бегут всевозвез.
Где-то живет, обитает
Один и тот же вопрос:
«Зачем появляются люди,
Страдают и губят себя?
Зачем отвергают люди
То, что познать нельзя?»
Ведь тайны, они есть тайны,
Ведущие в глубь веков,
Их действия не случайно
Избавлены от оков.

Буряадай гүрэнэй университетэдэй 10 жэлэй ойдо

НАЙДАМТАЙ ХАРИЛСААМНАЙ БЭХИЖЭГ ЛЭ

Монголой айлшанай хөөрөөнөө

Буряадай гүрэнэй университетэдэй байгуулагдаһаар 10 жэлэй ойн баярта холо ойрын хүндэтэй айлшад олоор бууһан байна. Тэдэнэй тоодо Монголой гүрэнэй университетэдэй ректор Ц.Ганцог айлшаар эрээ юм. Хүндэтэ багша Буряад орон руу түрүүшынхээ эрээ. Зүгөөр албанай хэрэгээр Эрхүү, Москва бусад Россин хотонуудаар ябаһан байна.

Хургуулида хуража байхадаа, ерээдүй сагай ректор физикын олимпиадада хабаадажа, түрүү хуури эзэлһэн юм. Тиихэдээ саашанхи хуралсалай замаа физикын шэглэлтэй нягта холбохо гэжэ шийдээ юм. Физик-ядершик зиндаатай ректор Россида, Германида мэргэжэлээ дээшлүүлжэ, хургуули гараһан байна. Юһэн жэлэй туршада Монголой университетэдэй ректорээр хүдэлнэ. Холын айлшантай уулзахадаа, бидэ тэндэхи дээдэ хургуулин ябасатай, онсо шэнжэнүүдөөнь асуугаа болонобди.

1942 ондо байгуулагдаһан Монголой гүрэнэй университет түрүүшээр оройдоол эмшлэлгын, хүдөө ажахын, багшанарай факультедуудыг нээһэн юм. Оюутада дээдэ мэргэжэл олгохо багшанар гол түлэб СССР-һээ ерһэн байгаа.

Мүнөө Монголой гүрэнэй университетэдэ 12 факультет бии. Тэндэ 300 гаран хари гүрэнэй, Монголой 12 мянган залуушууд хурана. Мүнөө үсын эрилтэдэ таарама хуралсалай 7 байшантай. Хүдөөгэй үхибүүдтэ дурадагдаһан 5 байра баригданхай. Жасадаа 300 мянган гаран номтой библиотекэдэ оюутада

эрдэм шудалха аргатай. Монголой гүрэнэй библиотекын хүүлээр тус библиотекэ номойнгоо жасаар, томо байшангаараа хоердоху хуурида гарана.

Манай эндэхидэл адли залуушууд экономистын, юристын, хари хэлэнэй мэргэжэлэй факультедуудыг шэлэн ороно. Ректор Ц.Ганцогай ханамжаар, хари хэлэнүүдыг, илангаяа япон, солонгос хэлэнүүдыг шэлэһэн залуушууд дээдэ хургуулин хүүлээр тэрэ дороо ажал оложошье магад Монголдоо гү, алишье наа, хари гүрэнүүдтэ. Зүгөөр гүрэн дотор дээдэ гарай, хайн эрдэмтэй эмшэд, хүдөө ажахын мэргэжэлтэд, инженерүүд хэрэгтэй. Теэд эдэ мэргэжэлнүүдыг үсөөн залуушуулай шэлэхэдэ, халагламаар байһыень мэдүүлнэ. Хүдөө нотагуудһаа ерһэн хүбүүд, басагад дээдэ хургуулиа дүүргээд, хоергөө бусадаггүйн баһал гүрэн доторой шийдхэдэггүй асуудалай нэгэн бшуу.

Монгол гүрэнэд дээдэ хургуулинууд бараандаа түлбэритэ юм. Дунда зэргын жэлэй 300 доллар түлэжэ, хургуули хэгдэнэ гэшшэ. Монголой гүрэнэй университетэдэй оюутадай 60 процентни шахуу урьһаламжын аргаар хургуули хэдэг байна. Дээдэ хургуулиа дүүргэһэнэйнгээ хүүлээр тэрэ урьһаламжяа ажал хэжэ эхилхэдээ, бусааха хэлсээтэй. Тиин энэнь ехэл тааруу арга

боломжо гэжэ ханамжаар. Үншэн гү, али наа, тулюур, олон үхибүүдтэй гэр бүлын үхибүүдтэ хургуули хэхиень хүнтэлэлтэй урьһаламжа үгтэдэг байна.

Россин, Монголой дээдэ хургуулинууд хоорондоо ямар илгаатай гэшшэб гэжэ хонирхободи. Эндэхи хургуулинуудта хээшье гүрэнэй зүгһөө туһа хүргэгдэдэг гэжэ Ц.Ганцог ханамжяа мэдүүлээ. Зүгөөр Монголой дээдэ хургуулинууд өөһэдэн шийдхэбээр байра байдалаа зохёно. Тэрэнэй тоодо хуралсалай түлбэрин сэн, багшын ажалай хууринууд гэхэ мэтыг өөһэдөө хараалан түсблэнэ.

Монголдо гүрэнэй бэшэ дээдэ хургуулинууд олоор нээгдэнэ. Тиибшье ная байгуулагдажа байһан хургуулинууд Монголой гүрэнэй университетэдэй хэмжээндэ хүрэнгүй. Заншалта ёһоороо

жэл бүри эндэ олон хүбүүд, басагад хураха хүсэлтэй. Үнгэрэгшэ зун университетэдэ хураха 700 хуурида 10 мянган абитуриентүүд мэдүүлгээ орууһан байна. Энэ тоо тус дээдэ хургуулин баян түүхэтэй дээдын эрдэмтэй гуламта байһаниень гэршэлнэ.

Монголой университет хари гүрэнэй 100 гаран дээдэ хургуулинуудтай хани харилсаатайгаар хүдэлнэ. Эгээл дүтын, эгээл найдамтай хани харилсаатай дээдэ хургуули - Буряадай гүрэнэй университет. Манай университетэдэй ректор С.В.Калмыков нэгтэ бэшэ Монголой дээдэ хургуули ошоһон, ажябуулгатай танилсаһан байна. Мүн тиихэдэ хоёр гүрэнэй университетэдэй оюутада, багшанар андалдаанай хэлсээгээр хургуули хэдэг байна. Биологиин, түүхын предметүүдээр шэнжэлэлгын хүдэлмэри хэгдэхэ хэлсээтэй. Энэнь ехэ найшаалтай.

Хүндэтэ ректор Ц.Ганцогай Улаан-Үдэдэ айлшалха үедэнь манай эндэ «Желанный берег» гэхэн уласхоорондын фестиваль үнгэржэ байгаа. Аяар холоһоо мэдээжэ театрнуудай ерээд байхада, энэ ехэ удха шанартай үйлэ хэрэг гэжэ тэмдэглээ. Монгол туургата арад хадаа хани харилсаагаа бэхижүүлэн, эбтэй зетэйгээр ажалаа ябуулха тухай Монголой гүрэнэй университетэдэй ректор онсолон тэмдэглээ юм.

Эшигма ЦЫБЕНОВА.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Монголой гүрэнэй университетэдэй ректор Ц.Ганцог.
Б.БАЛДАНОБАЙ фото.

Новосибирскын гүрэнэй университетэдэй хуралсалай талаар проректор Н.В. ДУЛЕПОВА:

«БУРЯАДАЙ ОЮУТАД БЭРХЭНҮҮД ДАА»

Арбан жэлэй урда тээ Новосибирскын гүрэнэй университетэдэй филиал Буряадай багшанарай дээдэ хургуули хоёр хамтаржа, Буряадай гүрэнэй университет байгуулагдаһан юм. Тэрэ гэнээр хоёр университетэдэй холбоо харилсаан жэлһээ жэлдэ бэхижэжэ, хүгжэнэ. Новосибирскын университетэдэй хуралсалай талаар проректор Наталья Владимировна ДУЛЕПОВА Улаан-Үдэ ерэжэ, гүрэнэй шаалгалтын комиссийн түрүүлэгшээр хүдэлһэн, албанай хэрэгээр хэды ерһэн юм. Тиимэһээ Буряадай гүрэнэй университетэдэй ажябуулга үншэй мэдэхэ юм.

Хоёр дээдэ хургуулинуудай хоорондоо үншэй хани харилсаанай холбоон тогтоогдонхой. Та манай оюутадыг хайн мэдэхэт, гэбшье Новосибирскын университетэдэ, мүн тэрэнэй дэргэдэхи физико-математическа хургуулида манай хүбүүд, басагад олоороо хурадаг гэшшэ.

- Тиимэ даа. Буряад оройн нэгэ хэды лицейнүүд энэ талаар нилээн бэрхэ хурагшадые бэлдэдэг заншалтай. Ямар аргаар, хэн тэдэниг бэлдээб гэжэ эли тодоор гарадаг юм. хураха хүсэлтэй, оролдосотой үхибүүд Буряад оройнхоо таһалгаряагүй ерэдэг гэжэ тэмдэглээтэй.

- Мүнөө үедэ Болонско хэрэг ябаса тухай хэлсээг болонхой. Энэ асуудалаар танай ханамжа?

- Европодо энэ асуудалаар нэгэ хамтын ханаан бодол үгы, тэндэхи дээдэ хургуулинууд адли бэшэ хүгжэлтын замаар дабшана. Тиимэһээ бидэ энэ асуудалда ехэ болгоомжотойгоор ханданабди. Россин, Европын дээдэ хургуулинуудай хоорондоо хэлсээ тогтоожо хүдэлөө наань, бүхы тээ хуралсалай удха шанар гуримшуулагдаха ёһэн.

Манай университет Фран-

циин Эколь-политехник хургуулитай хани харилсаатайгаар хүдэлэхэ хэлсээ үншэй тогтоонхой. Тэрэнэй ёһоор тэндэхи 4-дэхи курсын оюутада манай эндэ ерэжэ, мэргэжэлэй хургуули гарадаг юм. Мүнөө болотороо хэн хэмнайшье энэ хэлсээнһээ арсаагүй, үрэ дүнтэйгөөр хүдэлжэ байнабди. Россин дээдэ хургуулинууд өөрын арга боломжонуудыг хэрэглэжэ, хари гүрэнүүдэй хургуулинуудтай хүдэлхэ ёһотой.

- хайн даа, Наталья Владимировна. Эрдэм шудалха эрмэлзэлтэй олон эрхим оюутадай боложо байхыетнай хүсэнэб.

Эшигма ЦЫБЕНОВА хөөрөөдбэ.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Новосибирскын гүрэнэй университетэдэй хуралсалай талаар проректор Н.В.Дулепова.
Б.БАЛДАНОБАЙ фото.

ТУҢАЛАМЖЫН ТҮБ НЭЭГДЭБЭ

Республикын ажалы болон социальна хүгжэлтын министерствын мэргэжэлтэн Л.И. ДАВЫДОВАГАЙ хэлһээр, манай республикын Сэлэнгын аймагта социальна туһаламжа эрихэ зоной тоо олошоронхой, тиимэһээ тусхай түб нээхы гурбан жэлэй саана шийдхэбэри гараа һэн. Харин тэрэ түсэбинь бодотоор хаяхана бээлүүлэгдэжэ, харуул хайхан таһагууд, мүнөөдэрэй эрилтээр хэгдэһэн мебельһээ эхилээ, гадаада түхэлөөрөөшье хайшаагдахаар сагаан байһан Гусинозёрск хотодо байгуулагдаба.

Баяр ёһололой үедэ Ажалай болон социальна хүгжэлтын министерствын министрэй орлогшо Л.К. Санхядова үгэ хэлэхэдээ, 90-ээд онуудта Россида шэнэ түхэлэй социальна эмхинүүд баригдажа эхилээ, Буряадта тиимэ эмхинүүдэй тоо 20 хүрэнэ гэжэ тэмдэглээ. Энэ түб 2004 оной январин 1-һээ муниципальна байгуулага байһанаа, республиканска мэдэлтэй болоо. «Тиихэдээ манай байдал хайжараа, барилгын ябадал түргэдөө», - гэжэ түбэй директор Д.С. Петрова хэлэнэ. Сэлэнгын аймагтай захиргаан 3 миллион 300 түхэриг энэ хэрэгтэ номолоо. Мүн Ажалай болон социальна хүгжэлтын

министерствын оруулан хубита сэгнэшгүй ааб даа. Гэхэтэй хамта өөрын хайн дураар туһалан зоншье бии. Түбэй уялга болбол тулюур айлай үхибүүдыг 3-һаа 6 нара хүрэтэр хайн байдалда байлган хүмүүжүүлхэ мүн. Тиихэ зуураа гэртэхинтэйн ходо харилсажа, эддэб түхэлэй хөөрөөдөө, консультация эмхидхэхэ юм. «Манай хүдэлмэрилэгшэд өөрынгөө ажал хэрэг хайн мэдэдэг ёһотой мэргэжэлтэд», - гээд суг хүдэлдэг зон тухайгаа Дарима Сергеевна хөөрэнэ. Энэ социальна туһаламжын түбтэ мүнөө дээрээ 3-һаа 7 хүрэтэр наһанай 20 үхибүүн тусхай эмшлэгэ гаража байна. Тэдэнэрэй дунда Андриюша хүбүүн онсо илгаран харагдана. Түбэй хүдэлмэрилэгшэдэй хэлһээр, Андриюша Маугли шэнги хубсаһа үмдэхэ гэжэ мэдэдэггүй, халбага, аяга барижа шадахагүй эрээ, харин мүнөө хэнһээшье үлүү бултанай урда дуу дуулажа зогсоно һэн. Үхибүүд хамта барандаа айлшадага зорюулжа, шүлэгүүдыг уншаа, дуу дуулаа.

Республикын иимэ түхэлэй эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэд энэ дэмбэрэлтэй үйлэ хэрэгтэ хабаадалсаха дуратай байһанаа мэдүүлһэн байна. Тарбагатайн аймагтай тусхай

НИГҮҮЛЭСХЫ СЭДЬХЭЛЭЙ УРЯАГААР

туһаламжын эмхин директор Т.С.Мироновае харамсаараа, Настя Наташа хоёр табихаар бэшээр тэбэрин байгаа бэлэй.

- Эдэ эгшэ дүү хоёрой манай Тарбагатайн интернадаһаа ябаһаар 6 нара үнгэршоо. Тэдэниг энэ хараад, ханаамни амараа - хайн гарта абтаа ха юм, - гээд Татьяна Сергеевна хэлэбэ.

Үнэхөөрөөшье, Улаан-Үдын реабилитационно түбэй директор Н.П. Степановагай,

РСРЦН-гэй - Р.Ф. Павлуцкаягай, Тарбагатайн - Т.С. Миромановагай, Ивалгын аймагтай - Д.С. Цыденовагай эжы хүнэй уужам сэдхэл, хүтэлбэрилхы шадабарида доро дохимоор. Зүгөөр хаяхан нээгдэһэн Сэлэнгын аймагтай түбэй директор Д.С. Петровае хэлэхэ шухала. Юуб гэхэдэ, ганса байһан заһабарилгын хүдэлмэри Дарима Сергеевнагай хэды шэнээн шадал тэнхээ абааб даа. Гурбан жэлэй болзор соо ОО «Стройреал» гэхэн байгуулгын барилгашад оролдогто гарган, ажалгүй зоной амидардаг хуушан гэшын хамтын байра нэлбэн шэнэлээ. Үшөө тиихэдэ хүүгэдтэ телевизор өөһэдэн зүгһөө бэлэг болгон баряа.

Сэлэнгын аймагтай захиргаанай толгойлогша Н.Д. Бадамаевай ханамжаар, иимэ хайртай үри хүүгэд үсөөн байбал гү, али бүришье үгы наа, хайн байгаа. Теэд ниигэмэй хүгжэхэ бүри олон янзын шийдхэгдэшгүй асуудалнууд бии боложо байхань гайхалтай. Манай ерээдүй байгуулха зарим үхибүүдэй бага наһан зоболон соо үнгэрнэ. Энэ хэнэй зэмбэ?

Сарюна ЭРДЫНЦЕВА.
Р.-Н. БАЗАРОВАЙ фото.

Манай хөөрөлдөөн

ТҮРҮҮШЫН НҮҮДЭЛ УЛАСХООРОНДЫН

Башкортостанай Темуджин, Борте хоёр

Темуджин Борте хоёрой рольнуудыг гүйсэдхэн артистнуудтай манай корреспондент хөөрөлдэбэ. Темуджиние РФ-гэй габыята артист Хурматулла Утяшев наадаба, Бортегэй роль гүйсэдхэгшын нэрэ Марьям Ишбулдина.

- Манай уншагдада өөр тухайгаа тобшохоноор хөөрөжэ угыт...

Х.У.: - 1986 ондо би Уфагай уран найханай институт дүүргээд, арбан табан жэл соо артистаар хүдэлөөб. Хахад жэлэй туршада түрэл театртаа генеральна директорээр ажаллажа ябанаб, урда тэнь театрай миин лэ директор байхан хүм.

- Зүжэгэй премьерэ хэзээ үнгэрөөб, ямар шагналда хүртэһыень хөөрөжэ угыт...

Х.У.: - Энэ пьесые Киргизийн соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ Нурлан Абдыкадыров бэшэһэн юм. Зүжэгэй премьерэ 2001 ондо үнгэрөө. Тэрэнэй удаа нүгөө жэлдэнь Казань хотодо болоһон «Навруз» гэхэн Уласхоорондын фестивальда хабаадажа, зүжэгнай үндэр сэглэлтэдэ хүртөө. Тийхэдээ «Эгээл найхан зүжэг» гэхэн нэрэ олгогдоо юм. Би Темуджинай роль гүйсэдхэндөө шанда хүртөөб. 2003 ондо Бишкек хотодо үнгэрһэн Нэгэдэхи Уласхоорондын «Ордзо» фестивальда хабаадажа, баһа номинант болооб. Режиссёр Нурлан Абдыкадыров шагналда хүртэһэн байна. Фестивальда хабаадахаа бултадаа долоон хүн ерээбди: табан артистнар ба редактор, осветитель гэгшэд, Гурбан үдэрэй

туршада өөһэдөө зүжэгэйнгөө декорацинуудые бэлдээбди. Буряад орон Андрей Саввичай урилгаар ерээбди. Энэ зундаа Андрей Саввичтай Казань хотодо уулзаһан байнабди.

- Танай Чингисхаан ямархан бэ?

Х.У.: - Манай зүжэгтэ Темуджин сэрэгшээр харуулагдана бэшэ, тэрэ аяншалагша-артист байна.

Саашань Марьям Ишбулдина хөөрэнэ.

М.И.: - Өөр тухайгаа хөөрэхэ гэнэ гүт? Би баһа Уфагай гүрэнэй уран найханай институт дүүргээб. Мэргэжэли режиссёр юм. Театртаа нэгэл зүжэг табижа туршааб. Бортегэй роль намайе ехэтэ һонирхуулаа. Ролиингоо түлөө хоёр жэлэй саада тээ Бишкектэ ябуулагдаһан фестивальда дипломдо хүртөөб.

Би 32 наһатайб. Басагамни арбан дүрбэтэй болонхой. Энэ театрта юһэн жэлэй туршада хүдэлжэ ябанаб.

- Бортегэй дүрэ харуулха гэшэ хэр хүндэб?

М.И.: - Тиймэшье бэлэн хэрэг бэшэ гэжэ хэлэе. Харин Бортегэй хуби заяан ехэ уйдхар татамаар. Тэрэ наһан соогоо ехээр зобоно.

- Фестивальда танай амаршалга.

М.И.: - Буряад орон намда ехэл дүтөөр наһагдана. Юуб гэхэдэ, би Амурска можодо түрэнэн хүнби. Арбан дүрбэтэй ябахадам, Башкортостанаа эхэ, эсэгэмни бусаа юм. Манай театр эбтэй, эетэй. Бидэниие эндэ ехэ дулаанаар угтажа абаа.

Директору Бурятского Государственного академического театра драмы им. Х.Намсараева СУЛЬТИМОВУ Д.Н.

Уважаемый Доржи Норбо-сампилович!

От имени коллектива Башкирского государственного академического театра драмы имени Мажита Гафури выражаю Вам огромную благодарность за вашу всестороннюю поддержку и помощь в участии нашего коллектива на Первом кочевом Международном театральном фестивале «Желанный берег», который прошел на самом высоком творческом и организационном уровне.

Желаем Вам новых творческих достижений, оптимизма, благодарных зрителей, новых идей, крепкого здоровья и счастья.

Директор
БАТД им.М.ГАФУРИ,
народный артист РБ,
заслуженный артист РФ,
лауреат Гос. премии
им.С.ЮЛАЕВА
Х.Г.УТЯШЕВ

ЭЭН ХААНАЙ ДҮРЭ НАЙХАШААМААР

Мажит Гафурийн нэрэмжэтэ Башкортостанай гүрэнэй академическэ театр харагшадта «Последнее море Чингисхана» гэхэн зүжэг харуулба. Тэрэнэй удха тодорхойлон хөөрөбэл, аяншалагша артистнуудай хуби заяан, тэдэнэрэй үдэр бүрийн харилсаан харуулагдана.

Хото хүдөөгөөр ябажа, Чингисхаан тухай зүжэг табижа бээе хооллуулдаг аяншалагша-артистнууд сагай ошохо бүри нэрэнүүдэ мартажа, зүжэгэйнгээ геройнуудай нэрээр бэе бээе нэрлэдэг болоно. Тэдэнэрэй уйдхар татама хуби заяан, үлэн хоһон

ябадал бэлигтэй башкир артистнараар тон эли тодоор харуулагдаба.

Энэ зүжэгтэ табан хабаадагша нюурнууд: Темуджин, Чагатай, Тулуй, Джучи, Борте. Темуджиние Башкортостан Республикын арадай артист, РФ-гэй габыята артист Хурматулла Утяшев гүйсэдхэбэ.

Чагатай боложо Башкортостан Республикын габыята артист Ильфат Юмагулов наадаа. Джучийн роль Ильдар Гумеров гүйсэдхэбэ. Тулуй гээшые Азат Зиганшин, Бортегэй роль Марьям Ишбулдина наадабад.

ХАЛЬМАГ АРТИСТНАРАЙ БЭЛИГ ТАЛААН

Баатар Басанговай нэрэмжэтэ Хальмагай гүрэнэй театр нийслэл хотынхидые «Анда миин Тэмуджин» гэхэн зүжэгөөр баярлуулба.

Хальмаг Республикын гүрэнэй театрай маңда хүрэхэ ерэнэн бүлэг залуу артистнараа бүридэнэ. Тэдэнэй ялас гэмэ бэлигын олоңдо найхашаагдаа. Манай газетын корреспондент театрай хэдэн артистнартай хөөрөлдэбэ. Чингисхаанай роллие- гүйсэдхэгшэ Виктор Хургуновтай танилсабабди. Тэрэ долоон жэлэй туршада түрэл театртаа артистаар хүдэлнэ. «Мэдээжэ Щепкинскэ училищи дүүргэжэ ябатараа, артист болоһон юмби», - гэжэ тэрэ энеэбхилэн хэлэнэ. Теэд тайзан

дээрэ гараһан артист тайзанаа заяандаашые орхихогүй юм. Виктор Щепкинскэ училищида хуралсалаа дүүргэжэ шадаагүй, харин тайзангүйгөөр байжа баһа шадабагүй. Тийгээд лэ Виктор Хургунов түрэл театртаа хүдэлжэ эхилээ.

Залуу артист арба һаратайхан үхибүүтэй, эжэл ганса нүхэрын багша мэргэжэлтэй юм.

«Чингисхаанай дүрэ хэр гүйсэдхэжэ шадаһыем харагшадтай ханалда ааб даа», - гээд тэрэ хэлэнэ.

Харагшадта мэдүүлэе, зүжэгэй премьерэ эгээл түрүүшынхиде манай Буряад драмын академическэ театрай тайзан дээрэ харуулагдаба. Тус театрай гримёрно таһалгануудаар ябажа,

хальмаг залуу артист Бадма Пюрвеев гээшэтэй хөөрөлдэбди. 1999 ондо Элистын уран найханай училищи дүүргэһэнэй удаа табан залуу артистнар түрэл театртаа үлэнэн юм. Бадма зургаадахи жэлээ артистын хүнгэн бэшэ ажал хэжэ ябана. Тийн табатайхан Карина басаганиинь абаяа гэртээ нилээн лэ хүлээжэ байна ёһотой.

Тэрэ театрайнгаа залуу артистнарай зүгһөө иигэжэ хөөрөбэ: «Зүжэг табиган үдэр саһан ороһониинь ехэл хайн тэмдэг. Олон арадуудай иигэжэ сугларжа, бэе бээтээ харилсажа бай-ханиинь тон хайн хэрэг гээшэ».

ТЕАТРАЛЬНА ФЕСТИВАЛЬ

ХҮХЭ МҮНХЭ ТЭНГЭРИДЭЭ ЗАЛЪБАРАН МҮРГЭЖЭ...

Удхаараа тон хонирхолтой хоёр жүжгөө Саха-Яхадай театр «Желанный берег» фестивалиин урда тээ харуулан байна. Ниислэл хотын харагшад болон хари гүрэнүүдэйшье айлшад жүжгүүдые хонирхон хараа юм. Тийн фестивалиин эхиндэ Чингис Айтматовай туужаар табигдахан «Сэгээн сэнхир эрьемни, абаран абыш!» («Желанный голубой берег мой») гэнэн тэдэнэй жүжгэшье олондо хайхашаагдаа бэлэй. Бүхы жүжгүүдтэ синхронно оршуулга хэгдэжэ байгаа.

Манай корреспондент Саха Яхадай Соёлой министерствын уран найханай таһагай дарга Гуяра Игоревна Пестрякова ба пресс-секретарь Татьяна Руфоваатай хөөрэлдэбэ.

Театрайнгаа түүхын хуудануудые иран хөөрөжэ үгыт, танай театр олондо мэдээжэ ха юм...

Т.П.: - Энэ жэлдэ Платон Ойунскиин нэрэмжэтэ Саха-Яхадай театр 80-дахи театральна ханаяа Улаан-Үдэдэ нээбэ гэшэ. Тийн 80 жэлэйнгээ ойн баяршье тэмдэглэхэ түсэбтэйбди. Николай Неустроевой «Злой дух» гэнэн пьесэ яхад хэлэн дээрэ табигдажа, тэрэ гэнэнхэ хойшо тус театр Яхадай драмын театр болоһон түүхэтэй. Эгээл түрүүн Яхадай литературынын үндэнэ табигдадай пьесэнүүд табигдажа эхилээ, һүүлээрнэ ород болон хариин классикуудай уран зохиолнууд табигдадаг болоһон юм. Зүжэгүүд түрэл хэлэн дээрэ харуулагдадаг һэн. Арбан жэлэй саада тээ Саха-Яхадай театрай шэнэ, тайзание залан хубилгаха электронно түгэс түхээрэлгэтэй, гоё найхан хэлбэри, шэмэглэлтэй байшан баригдаһан байна. Хоёр-гурбан жэлэй саана театрта хүдэлхээ залуу артистнар ерэнэн байгаа.

Театрай уран найханай хүтэлбэрилэгшэ Андрей Саввич Борисовай нэрэ олондо мэдээжэ. Юуб гэхэдэ, тэрэнэй оюутан ябахандаа табиһан «Желанный голубой берег мой» гэнэн жүжэг Советскэ Союзай Гүрэнэй шанда хүртөө һэн. 1983 ондо Андрей Саввич түрэл театрта ахамад режиссёрроор ажаллахаа ерээ. Тэрэнэй ерэнээр, «Лир хаан» табигдажа, Россин Гүрэнэй шанда хүртэһэн байгаа. Һүүлшын жэлнүүдэй ажалнуудай нэгэнинин жүжгэ-олонхо «Кыыс Дэбилией» мүн. Яхадай олонхын (үлгэрэй) гол герой Кыыс гэжэ нэрэтэй баатар басаган болоно. Тэрэ арад түмэнэйнгөө түлөө тамын оёорой айхабтар шүдхэрнүүдээр дайладана. Театрай ойн баяртай дашарамдуулан, засагайхиднай тайзанай үнэтэй онһон түхээрэлгэтэй болгоо. Иимэ хэрэгсэл гансал манай театрта болон МХАТ-да бии юм.

Гастрольнуудаар хэр ябадаг бэ?

Т.П.: - Республика дотороо ябадаг. Һүүлшын жэлнүүдтэ театрай Москва, Турци ошоо, Япондо үнгэрһэн бүхэдэлхэйн экспозэсхэлэндэ хабаадабди. Нагоя хотодо «Кыыс Дэбилией» гэнэн олонхын жүжэг наадагдаа.

Японшуудта манай жүжэг ехэтэ хайхашаагдаа.

Театртнай бэрхэ режиссёрнуудаар баян гү?

Т.П.: - Андрей Саввич Борисовые нэрлэжэ хэлээбди. Харин иимэ бэрхэ хүнэй хажууда бэшэ бусад зоной шадабарияа гаргахань гайтай.

Тээд театрай ахамад режиссёрроор Саха-Яхадай искусствын габьяата ажал ябуулагша Василий Михайлович Фомин хүдэлдэг юм. Залуу режиссёр Сергей Потапов нёдондо жэл ГИТИС дүүргээ, Марк Захаровай мастерскойдэ хураа юм.

Яхадууд ба Чингисхаан. Ямар холбоотой юм?

Т.П.: - Чингисхаанһаа шууд сэхэ уг гарбалтайбди гэжэ хэлэнгүйбди. Харин олонхо бүхэмнай «Чингисхаанай тогтоолоор, Одуу-хаанай зарлигаар» гэнэн үгэнүүдээр эхилдэг юм. Тийгэбэл манай олонхонууд 800 зуун жэлэй саанаһаа эхитэй гээ һаа, алдуу болохогүй. Тийн Чингисхаанай үри һадаһанар бидэ бэшэбди, харин булта маанадай өөһэд хоорондоо харилсажа байгаа хаамнай, тон найн байгаа. Бэээ бээтээ гар гараа барилсажа, «сайн байна», «салам алейкум», «мэндээ» гэнэн үгэнүүдые хэлсэжэ байял. Манай уулзалгын Байгалай эрьедэ үнгэрһэниинь тон найн гэшэ.

Танай айлшалга Буряад Республика руу үнинэй түсэблэгдэн байгаа бэшэ гү?

Т.П.: - Урзанда Буряад драмын театрайхид хэдэн хоногто хүндэ гэгшын харгын бэрхшээлнүүдые дабажа, манай республика гастролёор ошоһон байна. Тэдэнэй хэнэн баатаршалга ехэ гайхамшагтай, хайшаалтай.

Чингисхаанда зориулан фильм Андрей Борисов табина. Энээн тухай хөөрөжэ үгыт.

Т.П.: - Чингисхаанай роль Тыва Республикын габьяата артист Тадырык Ондар гүйсэдхэнэ. Бортегэй рольдо басагад олодоуды. Андрей Саввич өөрөө рольдо артистые бэдэрдэг заншалтай.

Бидэнэр, эндэ сугларһан олон арадууд газар дэлхэйгээр таранхайбди. Харин хүхэ номин тэнгэри бултандамнай нэгэ. Энээнһээл хайхан юумэн үгы бэшэ гү?

- найн даа.

ЧИНГИСХАНАЙ ДУРАН ТУХАЙ

ЮНЕСКО-гой тодорхойлоһор, Чингисхаан хоёрдохи мянган жэлэй тусгаар шалгарһан хүн гэжэ нэрлэгдээ юм. Түүхэтэ геройн үнэн дээрэ ямар байһыень, «Чингисхаанай дуран» гэнэн жүжэг хараад ойлгохоор. Энэ жүжэгые А.М.Топановой нэрэмжэтэ Хакасиин үндэнэн драмын театр Улаан-Үдын харагшадта дурадхаба.

Тус театрай уран найханай хүтэлбэрилэгшэ, РФ-гэй болон Хакас Республикын габьяата артистка Светлана ЧАПТЫКОВАТАЙ хөөрэлдэбэбди.

Театр тухайгаа хөөрөжэ үгыт...

Ерэхэ жэлдэ манай театр 75 жэлэйнгээ ойн баярше тэмдэглэхэ ехэ түсэбтэй. Театр 1931 ондо нээгдэн түүхэтэй. Фестивальда бултадаа хамта арбан хоёр артистнар ерээбди. Эндэ сугларһан театруудай олон артистнар Ленинградска театральна институтта Сергей Гипосай мастерскойдэ хураһан байна. Тийгэбэл фестивалиин хабаадагшадые нэгэ хургуули, нэгэ үе саг нэгэдүүлнэ гэшэ.

Зүжэгэй гол удха юу элирүүлэхэ зорилготойб?

Пьесэ залуу драматург Карим Чако бэшэ юм. Арбан жэлэй саада тээ жүжэгые театрай түрүүшын уран найханай хүтэлбэрилэгшэ Эльза Кокова табиһан байна. Энэ талаар ехэ гэгшын ажал ябуулагдаһан юм. Тийхэ сагта би Чингисхаанай эхэ Оэлуниие наадаа хэмби. Чингисхаанай наһан тухай олон хонирхолтой юумэ мэдэхэ болооб. Чингисхаанай дайшалхы үе сагта монголнууд нэгэшье дасан гү, али бусад шажан мүргэлэй газар һалгаагаа, хандаргаагүй юм.

«Театральная жизнь» гэнэн сэтгүүлдэ Саха-Яхадай соёлой министр Андрей Борисовай үгэнэн интервью уншажа хонирхоо бэлэйб.

Тэрэнэй урагшаа ханаатайгаар хэлэгдэн үгэнүүд тон хайшаагдамаар - нэгэ фестивальда нэгэ хүндэ зориулжа жүжгүүдые харуулаха. Зүжэгые туркмен уран зурааша Бердыкулы Амансахын шэмэглээ, гоёогоо юм. Тус жүжэгтөө Чингисхаание хүндэ тон этигэдэгээр, дүтын зондоо ехэ дуратай байһыень харуулаха гэжэ оролдообди. Муу зүүдэнһээ айдаг Тэмуджин яахадаа үндэр түрэлтэ Чингисхаанай нэрэдэ хүртөө гэшэб. Энээндэ харюу гэхэдэ, тэрэ олон бэрхшээлнүүдые дабана, зоболон, гашуудалые үзэнэ. Манай жүжэгтэ Чингисхаан лирическэ герой гээд харуулагдаа.

Арбаад жэлэй саада тээ тус жүжэгые харагшад ямараар угтааб?

Тийхэ сагта жүжэг Совет засагай унаһаар үни болоогүй дээрэнһээ юм гү, манай харагшад энэ жүжэг дүүрэн ойлгоогүй һэн. Харин жүжэгтээ хари гүрэнүүдэй фестивальнуудта хабаадажа, халуун алба ташалганда хүртэгшэ хэмди.

Яажашье һаа, ханамгаяа аршалжа шадаабди. Тэрэ гэнэнһээ хойшо жүжэг манай репертуарта үлэһэн юм. Тэмуджиной роль Хакас Республикын габьяата артист Игнат Кайдачаков наадана. Оэлунай ролиие гүйсэдхгшын нэрэ Марина Кыстожкова. Борте - Анна Туртугушева, Хулан - Светлана Семгеева, Джучи - Кирилл Султреков наадабад.

Фестивальда урилгын ерэхэдэн, актёрнуудай нэгэлэгэ тухай түрүүшынхиеэ бодоһон байна. Тээд труппаа тэрэ заңдан орхёоб. Юуб гэхэдэ, Эльза Михайловна Кокова энэ труппые эмхидхэн юм (тэрэ дүрбэн жэлэй саада тээ наһа барашоо). Зүжэгэй хүгжэм Хакас Республикын уран найханай габьяа-

та хүтэлбэрилэгшэ Татьяна Шалгинова зохиогоо.

Гастролёор ото ябажа байдаг гүт?

1996 ондо Уфада үнгэрһэн тюрк хэлэтэнэй театруудай Уласхоорондын фестивальда хабаадажа, шагналнуудта хүртөөбди.

1999 ондо Финлянди, 2000 ондо Монгол орон ошообди. Энэ фестиваль бидэндэ гурбадахи гэнэн тоотой. Бидэ Казань хотын мянган жэлэй ойн баярта зориулагдаһан хэмжээ ябуулагда хабаадабди. Тэндэхи харагшадта А.М.Топановой «Одураченый Хорхолок» гэнэн комеди харуулаабди. Тэрэ манай театрай үндэнэ табигша хүн, уй гашуудалта хуби заяатай юм:

Крым руу сүлэгдэн, Ялтада ажаһуухадаа, түрэл нютагаа ехээр ханажа, аша хүбүүнтээ шулуун дээгүүр иигэжэ бэшэгшэ һэн: «Хара далай хайхан даа. Хакас үшөөл гоё даа!». Тийгээд милиционернүүд тэрэниие өөһэдынгөө гэртэ абаашадаг байгаа. Энэ жүжэгтэ хүгжэмые баһа тэрэл композитор Татьяна Шалгинова бэшэ.

Фестивальда танай амаршалга.

Элүүр энхые, ажалдаа амжалтатай байхыень бултада хүсэнэб. Нёдондо жэл Буряад драмын театр гастролёор манай республикаар ябаа юм. Бидэнэрэй хоорондо хани харилсаан ходо хүгжэжэ байг лэ!

- найн даа!

Эдэ хуудануудые Я.ЖАПОВА бэлдэбэ. Радна-Нима БАЗАРОВАЙ, Борис БАЛДАНОВАЙ фото-зурагууд.

УГНААСАЙНАА ЭХИТЭЙ УРАН БЭЛИГ

Россин арадай артист Михаил ЕЛБОНОВОЙ баяр ёһололой бенефисхэеи хэгдэһэн тэмдэглэлнүүд

Хүн бүхэнэй ерээдүйн мэргэжэл бага наһантаяа холбоотой байдаг. Зарим ушарта бүри балшар баһаа «барбагийн шэнээн» байхааань эхилдэг гэхэн урданай мэдээжэ дуунай үгэнүүд Россин арадай артист, республикын Гүрэнэй шангай хоёр дахин лауреат болоһон, Бурадаимнай Театрай ажал ябуулагшадый холбооной түрүүлэгшэ Михаил Гомбоевич Елбоновто сэхэ хабаатай бшуу. Юуб гэхэдэ, эдирхэн ябаханаа дууша сэдхэлтэй, найхан хоолойтой хүбүүхэн Гааргынгаа үйлсэдэ нүхэдөө суглуулжа, концерт наада эмхидхэдэг, «арадай артист Михаил Елбонув дуулана» гэжэ шангаар өөрыгөө соносходог, нютгаархидаа баясуулдаг бэлэй.

Гааргын аршаан булагһаа хүртэһэн, Бархан уулынгаа бурхадһаа заяатай, артист болохо холын хараатай байһан, угай бэлигтэй, уран шадбаритай, эжыдээд адли найхан шарайтай Миша хүбүүн орон дэлхэйнгээ үргэмжөөр, байгаалиһаа үгтэһэн талаангаараа ялас гэмэ хурса бэлигтэй артист болон урган дэгжээ гэжэ 60 наһанайн ойн баярай бенефисы бурдрамын тайзан дээрэ нээһэн «Я сын земли Бурятской» гэхэн үнгэтэ, баримтата кинофильм (1994 ондо буулгагдан) энэ үдэшыень шэмэглэбэ, нюдьемнай хужарлуулба, зүрхэ сэдхэлыемнай урмашуулба.

ХҮН БОЛОХО БАГАНАА

Кадрууд дээрэ адис аршаантай тоонто нютагтаа ошожо, мүргэжэ, зальбаржа, хульбэржэ, нютагаархидтаа уулзажа, хүсэ шадал, бэлиг шадбары, элшэ гэрэл нэмэһэн М.Г.Елбоновой баян намтар, түрэл зон, аха захатан, түрүүшын багшанар, үльгэр, дуу, шүлэг түрээдэг үндэр наһатан, мэдээжэ поздууд тухай хөөрөөһөн фильмыень хаража жаргаббди, баясабабди.

Иимэ найхан байгаалидаа, найхан сэдхэлтэй Буда эжыдээ, Гомбо абадаа «үлгэдүүлэн» тэнжэһэн Михаил Елбонув дүрбэн тэгшэ бэлигтэй, уян зөөлөн сэдхэлтэй, үндэр бээтэй, зохид найхан шарайтай, сэлмэг хурса нюдэтэй, арадтаа алдар суутай, тон хүндэтэй, үндэр нэрэ зэргэтэй артист болон ургаа гэжэ энэ бенефис дээрэ республикыннай хүтэлбэрилэгшэд, олонитэ, нютагаархидын тэмдэглээ, түрэл театрайнгаа омогорхол, урдаа хараха артистнуудын нэгэн болоо гэжэ театрайн коллектив, бусад олон зон тон үндэрөөр сэргээ.

«Зохёохы баян арга боломжотой Михаил Елбонув бэшэнэй хээгүй юумэ хэжэ шадаа, хэжэ шадахашы артист. Жэшэнь, «Декабристын бэнэлэгтэ» Николай Бестужевай ороо хүндэ образ гаргаа... Үнэн зүрхэньөө 60 наһанайш ойгоор халуунаар амаршаланб», - гэжэ хэлэһэн үндэр наһатай, М.Г.Елбоновой уран бэлигээрэ шэмэглэһэн, наадаһан олон жүжэгтэй найруулагша, мэдээжэ режиссер, Россин арадай артист Ф.С.Сахиров баярай үгэнүүдээ юбилярта дамжуулба.

Анха түрүүшынхис театрта табигданан «Чайкада» Григоринной рольдо, бусад жүжгүүдтэ бэрхээр наадаһан нүхэрөө театрай директор - Россин габьяата артист Д.Н.Сультимов, ахмад режиссер, Россин искусствын габьяата ажал ябуулагша Ц.Д.Бальжанов, залуушуулай зүгһөө Дарима Лубсанова (Нина Заречная), бусад залуушуул шампансын хундага барин, дулаахан үгэнүүдээр амаршалаа.

Ленинградта АГИТМИК суг дүүргэһэн нүхэдын - мэдээжэ режиссер, артистнууд Владимир Кондратьев, Чингис Гурьев, Людмила Дугарова, Дарима Батомункуева, Базар-Доржо Будаев гэгшэд хани халуунаар амаршалжа, талархалаа

мэдүүлбэ. «60 наһанайнгаа рабжууниие утгажа байһан шимнай эгээл талаантай, эгээл бэлигтэйш! Шимнай шүлэг бэшэдэг Пушкин шэнги хаа, «Я памятник воздвиг нерукотворный, К нему не зарастет народная тропа» гэжэ зориулан бэрхэхэ ёһотой байгааш», - гэжэ хэлэһэн, зохидоор амаршалһан Владимир Кондратьев эндэ сугларһан хүн зоние хүхэбэ. «Вулкан шэнги элшэ хүсэтэй зандаа зохёохы ажалаа үргэлжэлүүлэ! Тоонто нютагташ хүгэдэ-нэбди», - гэжэ Людмила Дугарова нэмэбэ.

60 наһанайнгаа, мүн зохёохы ажалайнгаа 40 жэлэй ойн баярнуудайнгаа бенефис үнгэргэжэ байһан Россин арадай артистые республикыннай хүтэлбэрилэгшэд - Бурада Республика Президент Л.В.Потапов, Арадай Хуралай зүгһөө ВСГАКИ-гай ректор Р.И.Пшеничникова, соёлой болон олонитэдэ мэдээсэлэй министр В.Б.Прокопьев гэгшэд амаршалжа, баяр баясхалан хүргөө. «Ялас гэмэ хурса бэлигтэй, Ленинградта мэргэжэлээ олоһон Михаил Гомбоевичой 100 гаран рольнуудыень хабаадаһан олон жүжгүүдтэйн хамта тоолохо болоо хаа, хэды баян намтар гэгшэб - хааншые, хан тайгашые, баян, үгтэшые хүнэй образ гаргажа шадаа. Илангаяа хүхюутэй, шогтой Будамшуугайн дабташагүй образ бүхы зондо найшаагдана. Ажалайнь габьяа үндэрөөр манай гүрэн түрэмнай сэргэнэ, гэбшые иигээд дүүрээ бэшэ, шэнэ рольнуудаараа бидэниие үшөө баясуулха бээ гэжэ найданабди, ерээдүйн шангай материал Москва ябуулагданхай. Танай үндэр бэлиг, дабтадашагүй талаан үшөө бидэниие саашадаа баясуулхан болтогой!», - гэхэн найхан үгэнүүдээр республикын Президент амаршалаад, Бурада оройоннай Хүндэлэлэй грамота барюулаа.

Арадай Хуралай комитэдэй түрүүлгшын орлогшо Р.И.Пшеничникова амаршалгын үгэ хэлэхэдээ, «Танай бэлиг, танай искусство хадаа дэлхэйн туйлаалта, баялиг болоно, найхан зүрхэ сэдхэлээ бүхы зондо, харагшадтаа зориулжа, баясуулжа байгт», - гэжэ үрээгээд, Арадай Хуралай зүгһөө, мүн ВСГАКИ-гай зүгһөө таба-таба мянган түхэриг номуудайн хэблээдэ дамжуулаа.

«Искусствада үнэн сэхээр алба хэдэг, бүхы театруудай хүгжэлтэдэ хүсэл оролдосоо зориулдаг, найхан, сагаан сэдхэлтэй артист байнат, үшөө саашадаа бидэниие, айлашдые тайзан дээрэ гайхуулжа, баясуулжа байгт», - гэжэ соёлой министр хүсэлэн байна.

Баргажанай, Хурамхаанай аймагуудай ветерануудай зүгһөө В.Б.Базаров, Ветерануудай республиканска соведэй зүгһөө түрүүлгшэ Р.Б.Гармаев гэгшэд нютагайнгаа бэлигтэй хүбүүе амаршалба. КПРФ-эй түрүүлгшэ Зюгановай дамжуулан медаль энгэртэнь Вандан Базарович зүүлгэбэ. Эгээл залуу ветеран болоһон тухайн Р.Б.Гармаев халуун алыга ташаган доро соносхобо, эндэ сугларһан зоние баярлуулба.

Россин арадай артистка Лариса Егорова, Россин габьяата артист Олег Бабуев, «Бурадай түрүү хүнүүд», мүн СТА-гэй конкурсуудай лауреат Дарима Лубсанова энэ үдэшыень зохидоор хүтэлбэ. Заһарлалай үедэ суута артистын бэшэһэн «Будамшуу я, и Король», «Рабжуун наһанайм холоног тояраа» (зураглал намтар, уянгата дуунууд) гэхэн номуудын 100 түхэригөөр худалдагдаа. Юуб гэхэдэ, энэ номуудай хэблээдэ гаргагшадгаһан мүнгиинийн дууһан түлэгдөөгүй, тиймхээ харагшад алдар суута артистаста дэмжыт, номуудыень худалдан абыт гэхэн уряанууд тайзан дээрэһээ хэлэгээ.

Эдэ номуудай презентаци бенефисэй хоёрдохи хубида эмхидхэгдэбэ. СТА-гэй

ажалшад - Р.П.Борисова, Россин габьяата артистка Д.Б.Сангажапова гэгшэд суг хүдэлдэг нүхэрөө амаршалба, Россин СТА-гэй түрүүлгшэ Александр Калягинай эльгээһэн амаршалгын телеграммтай танилсуулба.

РЦНТ-гэй директор Н.Г.Донсоронова, ород драматическа театрай ахмад уран зурааша В.М.Бройко, Гүрэнэй филармонийн директор Э.З.Жамбалова, бурдрамын академическэ театрай ахмад уран зурааша Б.Д.Доржиев болон бусад амаршалжа, Михаил Гомбоевичто найн найхание хүсөө. «Как молодцы мы были...» гэхэн бэлэг дуугаа Эржена, Саян Жамбаловтан ехэ гоёор гүйсэдхэжэ, артистын залуу наһые, инаг дурые хануулаа. Андрей хүбүүниинь, Тамир зээ хүбүүниинь хүгшэн абаяа, эсэгээ дуугаараа амаршалба.

«Единая Россия» партиин гэшүүн М.К.Кравченко, Улаан-Үдэ хотын соёлой управлениин начальнигай орлогшо М.И.Иванова, дайнай, ажалай госпиталиин ахмад врачай орлогшо, Россин габьяата врач В.А.Тарнуев сэдхэлэйнгээ дулаан үгэнүүдые М.Г.Елбоновто дамжуулаа. Агын округтой департаментын соёлой комитэдэй начальни Р.Ц.Цыдендоржиев халуун амаршалга гулваа Б.Б.Жамсүев-һаа, Агын харагшадһаа хүргэхэ зуураа арадтаа суутай артистда баяр баясхалан хүргөөд, айшалхыень уряад, 10 мянган түхэриг мүнгэн бэлэг дамжуулан байна.

ХААНАХИНАЙЛА ААБ,
АРАДАЙМНАЙ АРТИСТ?

Эдир Будамшуунуудай конкурсдо (М.Г.Елбоновой үүсхэнэй) илаһан Ангарар Дабаев (Сэлэнгын Харганын), Болот Сампилов (Загарайн Асагадай) эндэ бэлигтэй дахин гэршэлбэ. Хэжэнгын аймагай захиргаанай гулвагай орлогшо Ж.Д.Доржиев, соёлой таһагай дарга Б.Ч.Багуева халуунаар амаршалжа, 5 мянган түхэриг бэлэг дамжуулаа.

Улаан-Үдэн шубуунай фабрикийн директор В.Г.Дондуков мүнгэн шанһаа гадна Тахья жэлэй тэмдэг болохо эрэ тахья мэдээжэ артистда бэлэглэжэ, олониие гайхуулба. Сэлэнгын аймагайхид, «Арун» гэжэ оротной бүлэгэйхид, «Бурада үнэн» Хэблэлэй байшангай түлөөлэгшэд-республикын арадай поэт Ц.Ц.Дондогой, хэблэлэй таһагые даагша Д.В.Цыбикова «Бурадай түрүү хүнүүд» конкурссын лауреат анхан болоһон Михаил Елбоновые хани халуунаар амаршалан, үшөө ехэ амжалта хүсөө.

Ойхонойхидой нэгдэлэй түрүүлгшэ В.М.Бумбошкин түрүүтэй зон тайзан дээрэ гаража, «анхан Елбон хүгшэн абашин Ойхоной, Замаа Онгуреной байһан, эндэ агнадаг байһан юм», - гэжэ хэлэбэ, найхан үфээл шүлэгөө зориулба. Саашадаа урдахи бүхы юумые ерээдүйдэ харадаг, мэдээжэ байһан суута Барнаашкын образые тайзан дээрэ байгуулхыень Михаил Елбоновто ойхонойхид захиба.

«Бурадай Ален Делон» гэжэ юбилярые нэрлэһэн бэлигтэй артист Саян Раднаев халуунаар нүхэрөө амаршалаа. Баргажанай аймагай захиргаанай гулваа С.Р.Тэлин түрүүтэй баргажанаархид, тийхэдэ Хурамхаанай аймагай захиргаанай гулвагай орлогшо С.Х.Ринчино түрүүтэй хурамхаанаархид, тэрэ тоодо түрэл гааргынхидын тайзан дээрэ уригдажа, зүрхэ сэдхэлэйнгээ уярма, омогорхого амаршалгын үгэнүүдые хэлээ, мүнгэн бэлэгүүдые, агта моридые, хун сагаан хонин бэлэгүүдые нэрлээ, Гаарга тухай дуугаа зориулаа. Бэлэг хатар дуунууд дэлгэрбэ.

Ялас гэмэ хурса бэлигтэй, нимгэн найхан сэдхэлтэй хадаа хүнэй сэдхэл ойлгодог, наран шэнги мийэрэлээрэ хүн зоние баясуулан ябадаг, нэгэ алтан хүбүүтэй,

гурбан найхан басагадтай, хоёр зээнэртэй Михаил Гомбоевичто бүхы дэлхэйн найн найхание хүсэхэ зуураа үшөө олон зүрхэ сэдхэл хүдэлгэмэ рольнуудаараа бидэниие ерээдүйдэ баясуулжа, баяжуулжа ябахыень хүсэе!

Михаил Елбоновые тайзан дээрэ гараһан хүн бүхэн «манай нютагай» («Ойхоной, Хэжэнгын, Хурамхаанай...») гэдэхэ юм. Зүб даа, нютаг бүхэндэ нэрэ хүндэтэй, суутай, ходоодоо хүлээгдэдэг М.Г.Елбонув хадаа бүхы арадаймнай омогорхол, түрэл Бурадыемнай холуур суурхуулха бэлигтэй, урдаа хараха артистнуудаймнай нэгэн ха юм. Үнэхөөрөө «буусаараа илгараад яахамнайб даа», Бурададай «бултанай жаргаха нютаг ха юм» гэжэ дуун соошые хэлэгдэнэ ха юм. Тэрэнэй гүйсэдхэнэ Будамшуушые олон ондоо нютагтай, олон ондоо нэрэтэй бшуу...

Түрэл тоонто Хурамхаанай аймагай Угнаасайһаа эхитэй бэлигын булагтал бурьялан билтаржа, булганда хүртэжэ, хүр нуддыемнай үргэжэ байхань болтогой!

Бэлигма ОРБДОЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: М.Г.Елбоновой бенефисэй үедэ.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

Шүлэгүүдэй шэнэ номһоо

Ардан АНГАРХАЕВ

ДУРАСХААЛ

Эгээл найхан үгэнүүдэй
Хэлэгдээгүй үлэхөө даа.
Эгээл үнэтэй жаргалнай
Эдлэгдээгүй ябашоол даа...

Арюун сэбэр шарайшни
Аша гушадашни үлэхэл даа,
Урин баян сэдхэлшни
Утан гуламтадаа шэнгэхэл даа.

Сэнтэй найхан үгэнүүдээ
Сээжэн соогоо гамнагша нэм.
Угаа найхан жаргалнай
Урдамнай гэжэ ханагша нэм.

Бүхэжэ байһан зулада
Тоһо нэмэжэл байгаа нэм.
Бүрэнхы харанхы сэдхэлтэй
Бүхэди жэлнүүдтэ ябаал нэм...

Адуу хаана хэһыемни
Арюун сэдхэлдээ хүлисөө гүш?
Эндүү үгэ хэлһыемни
Тэндээл мартаад үлөө гүш?

Шамаяа абаржа шадаагүйб даа -
Шуһаар зүрхэм лугшана.
Гэгээн дурасхаал мүнхэл даа -
Гэмшэл, уйдхартаа яншана.

МҮНХЭ НОГООН МУШЭРНҮҮД

Үнжэгэн залуу наһандаа
Үхэл тухай бү дурда...
Сарюун хүжоун нэбшээндэ
Сагдуул нарһан найгана,
Мүнхэ ногоон мүшэрһын
Шинни хасар дайрана.
Эгээл энэ мүшэртэ
Мүнхын аршаан турьяатай,
Эртэ урдын үлгэртэ
Этигыш гэгэм ухаатай.
Үнжэгэн залуу наһандаа
Үхэл тухай бү дурда...
Уяхан гаршни дулаахан -
Урагшань харбай, барһуулби.
Харахан нодэдэйш туяахан
Унтаршагүй гэгһуулби,
Уяхан эдэ гарнуудгаа
Үжибүүдээ хүтэлхэш.
Урдан ерэхэ сагуудгаа
Үндэр наһатай үтэлхэш.
Үнжэгэн залуу наһандаа
Үхэл тухай бү дурда...
Мүнхэ гэгэн юрөөлтэй
Сагдуул нарһан муулаха.
Үхэлэй дүүжэн хүрөөтэй -
Үзлэһэн хадаа уйлахаб.
Дүнгэн шамаяа тэбэриһүүб -
Хүнгэн болохо сэдхэлнай.
Мүнхэ ногоон мүшэрһүүд,
Мүнхын хүгжэм - манай!

ЭШЭГЫ САГААН ГЭР

Тарааха, мартаха аргагүй
Уйдхар мэтэ
Талын заха нюдэнэй үзүүртэ -
хүрээшгүй холо...
Гэнтэ задарһан найдал мэтэ,
Гэмшэл сараһан
намадуу урин үгэ мэтэ,
Хаанаһаашьб даа, эгээл найхан
гэгээн үеһыни хануулан
Ханхинуурхан энездэн мэтэ,
Харлаһан сэдхэл
Харамтайгаар мэхэлһэнше юм гү -
Саг зуура эльбээд, шэртээд абанан
Сахилгаан хурса хараса мэтэ -
Энэ заха хизааргүй талын дунда
Эшэгы сагаан гэр -
Эрдэнийн зүйл -
Нюдэ баярлуулна,
Сэдхэл хүлгүлнэ.
Тэндэ хүртэр
Хурдан морёор дабхин ошохо -
Хурса туруунайнь мүрөөр
ойлогдохо -
Зүргэ харгы байгаал ёһотой...
Тээд
Түмэр морин
түргэн хурдан...
Шулуун харгы
шууд дардам...
Ажабайдал -
түмэрэй шэнжэтэй,
Аюулта зам мэтэ,
Аласай холо руу дууданан
альбан шэдитэй.
Урдаһни юунэй
утган хүлээжэ байһаниие
Ухаандаа шүүжэ,
уридшалан таахаар бэшэ.
Заха үзүүртэнь
хүрэхэ аргагүй
Зайдан сүлөө
зэрлэгээтэ талаар
Зурытар гүйлгэжэ ябахадаа -
Зүүдэн соогоо
Зободогтоол -
Эрдэнийн зүйл мэтээр,
Мэшэээн холо харагданан
Эшэгы сагаан гэр тээшэ
Эльгэ зүрхэн тэгүүлнэ.
Туруунай мүрөөр лэ
Тайлбарилан олохо,

Угзараа хаа, таһаршаха
Утаһандал нарин зүргэ...
Тэрээхэн зүргэ тухай
Тэршээхэн бодол булгилна,
Тэнгэриһээ заяагдаха хуби мэтэ
Шэнхинээд, жэнгирээд
Шэхэндэ абана...

Ты - как отзвук забытого гимна
Б моей черной и дикой судьбе...
А.Блок.

Хүл дээрэ тогтохо аргагүй
Хүй халхин, шуурган бэлэй.
Хүн гэгдэжэ ябаха урмагүй
Хүйтэн зэбүүн үе бэлэй.

Ямарше дабаа дабахаар бэлэн
Ябадаг зоригни хаанал нэм...
Алише хүндэ туһалхаар хэдэн,
Ажаһуудагни яагаал нэм...

Нангин дурасхаал зүрхэн соо
Аһан шатан байгаашье гэлэй...
Зэргэлэн ябаһан зон соо
Зэмэлһэн бодол түрөөшье гэлэй...

Үхэхэ түрэхын зайе хэмжэн,
Унтангүй хэбтэхэ һүни хүшэр.
Урдахы замаа ойлгожо ядан,
Унтараагүй согые хүгжөөхэ хүсэл.

Үнэгэнэй харанхые диилэн
сараһан
Үүрэй толые утгабашье гэлэй.
Ажабайдалдам гэрэл сасаһан
Арюухан шарай байгаа бэлэй.

Үнэгэн тоброг боложо байхада,
Үндылгэхэ хүниие бурхан бии гү?
Уйлаһан нодэ хайрлан утгаха
Урихан хараса үнэн юм гү?

Энхэ мэндэн эм харбайһан
Энхэргэн уян гар бэлэй...
Наһанай эсэс намда асарһан
Наартай гашуун хороншье гэлэй!

ГАНСААРДАЛГА

Галдаа түлээ нэмэхэ дуран хүрэнэ.
Аягадаа сайгаа нэмэхэ дуран
хүрэнэ.
Газааһаа хэншьеб ороод
ерэхэ бэлэй...

Галаб түбимнай ондоогоор
эршээхэ бэлэй...
Духаряагаа дүүргээд,
бэе бээе харалсая.
Дуутайхан нууял,
Досоо сог ууял.
Дуулаха хаа дуулаа,
Сэдхэлээ уудалаа.
Хэлэгдэхэ юумэн хэлэгдэшэһэн
хэбэртэй.
Дуунай аялга дууһаһан янзатай.
Дээрэ талада хэсэг малнуудшые
үгы.
Дээрэ тэнгэридэ элихэ
шубуун үгы.

Сэсэн зугаа хэн эхилхэ аргатайб.
Сэнгэхэ аргаа олохо ёһоороо олоё.
Сэгнэн нууя, уулзаһамнай удхатай -
Сэдхэлэ соогоо ниидэн холо ошоё.
Үүрэй толондол баяр шэлжэн
ершэй,
Үүдээ нээе,
Үргэн дэлхэйе харая,
Урин абяаень дуудая,
Уран дууень шагная.

ХУНДАГА

Хундага дундамнай табяатай.
Дүүрэн гү, дунда гү -
Дууһахашье, уухаяашье
мэдэнгүйб.
Дууладан, дурлалсан
Үетэнөөрөө үүр сайлганаб.
Хундага урдан табяатай.
Дүүрэн, халин байнал.
Хүүхэдээр хүхилдэн,
Эхэнэрнүүдээр энездэн,
Эрезн марьяан зон соо
Элин халин нууналби.
Хундага урдан табяатай.
Дууһан уухаб-мэдэнэб.
Үнэн юумэ үнөөрөө,
Үбгэдшые үсөөрөө,
Унага даагад наадана,
Уян сэдхэл гансаардана.
Хундага холо табяатай.
Оройдоо уухагүйб-мэдэнэб.
Ондоо зон найрлана,
Ондоо түбидэ байрлана.

Хэнтэй хэзээ уугаагүй
Сэнтэй духаряа үлэхэл даа.
Урдаа байхадань маргангүй -
Уралдаашье хүргээл даа.

УНТАРХЫН УРДАХАНА СОРОБХИЛЬОН ЗУЛА

Тэнгэри газар хоёрнай
Тэнсэлдээд байхаар бүтэһэн
юм гү...
Зоболон жаргал хоёрнай
Зохилдоод байхаар ершэн юм гү...
Тэнгэридэ бурхадый бии
юм хаань -

Тэндэ дэгдэшэхэ байгаал
бээзэб.
Дэлхэй дээрэ ябахаар
бэшэ хаань -
Дэмыдэ юундэ сэдхэл
үбдэхэб.

Баярай найхан утаһые
Барибаб гэгэн мэхэл даа.
Үдэр, һүниин тамые
Үзэхэл гэгэн бөөл даа.
Али үеһын нүгэлһөө
Амсажа ябаһан болонобиб...
Арюухан найхан нүхэрһөө
Арилан саашаа холодонобиб...
2

Эмээл дээрһэнэнь бууха
Эгээл үе болоо гү...
Холын бодол буйлуулха
Хаба шадал орхёо гү...
Наһан хэды ошоошые хаа,
Дуран гэжэ байхал гү...
Бузар гол тогтоошые хаа,
Булаг дэбэрэн урдахал гү...
Тэнгэри өөдэ хашхарбал,
Тэндэхэ бороо унаха гү...
Тэмсэл соогоуур гарабал,
Сэдхэл залуу үлэхэ гү...
Дүрөө дээрэ мордохо
Үглөө үдэр ерэхэл гү...
Нюдөө анитараа дурлаха
Үшөө саг байхал гү...
3

Арюун найхан шарайёшни
Али сагта мартахабиб...
Агуу нангин сэдхэлһыени
Абаад хэды ябахабиб...
Сээжэн соогоо шамайе
Бурхан болгон таһаа нэм.
Сэбэр сэгээн тэнгэридэ
Наран гэжэ хараа нэм.
Гансаардаад дааран уйдахадаа,
Галда мэтээр хүлшөө нэм.
Гарыени эльбэн нуухадаа,
Гайхамшаг жаргал үзөө нэм.
Хүбшэ тайгын бүрэнхыдэ
Хүн төөрижэ ошодог лэ.
Заяа хубин үгыдэ
Золоо алдажа хосордог лэ.
4

Дуран тухай дуун
Дууһан дууһаа гэгшэ нэм.
Сэдхэл сээжэ бүтүү -
Шэргээд аялган үгыл нэн.
Хоёр хоолон нюдэнһөө
Хорото нулимса гарадаг нэн.
Он жэлнүүд үнгэрөө -
Одот тэнгэри харанхыл нэн.
Дуранай таамаг аялга
Дууһахал нэгэтэ байгаа бэээ.
Тэнгэрийн шэрүүн аянга
Тэнэ нэрхэхээ айгаа бэээ.
Эшэр гайхалай дундахана
Сэдхэл гэжэ байгаал даа.
Унтархынгаа урдахана
Зула соробхилоод абаал даа.

Души высокое впечатление

«ПУТЕШЕСТВУЯ ПО РОДНОЙ ЗЕМЛЕ, ПОЗНАЕШЬ СЕБЯ»

Гости Тункинской долины, и те, кто приезжает отдохнуть в его здравницах, и те, кто совершает туристические походы в Саяны, если решат воспользоваться приглашением на экскурсию по долине, никогда потом не будут жалеть о потерянном времени. Потому что они в это время будут увлеченно слушать рассказ гида-экскурсовода, ведущего специалиста Национального парка «Тункинский» Любови Михайловны Ермаковой. И благодарные слушатели затем выражают свое чувство признательности и восхищения в Книге отзывов.

В этой удивительной Книге оставили свои пожелания студенты ИГУ, семьи из городов Среднеуральска, Якутска, Братска, группы из Москвы, Вильнюса, из Улан-Удэ, Иркутска, гости из США, Польши, Японии и многие другие. Приведу лишь один пример из Книги: «Столь много искренне-теплого и эмоционально-искрящегося заключено в этой светлой Книге Благодарения, что остается только радоваться событию состоявшейся Встречи. Спасибо, Любовь Михайловна, за Встречу, за прикосновение к истории, за минуты наслаждения Поэзией, за радость открытия Родины. А еще - за Профессионализм. С почтени-

ем В.В.Башкеева, БГУ, г.Улан-Удэ, 16.08.2000».

Недавно все те, кто близко знаком с Л.М.Ермаковой, ее коллеги, друзья собрались в Бурятском лесопромышленном колледже (директор Л.Д.Бадмаев, коммерческий директор Д.Р. Шарбунаева) на презентацию книги Л.М.Ермаковой «Путешествия по Тункинской долине», изданной в Научно-информационном издательском центре г.Москвы.

Во время знакомства с новой книгой было сказано много добрых, благодарных слов в адрес автора, историка по профессии, не один год отдавшей изучению Тунки. В частности, народный писатель Бурятии, генеральный директор Издательского дома «Буряад үнэн» А.А.Ангархаев отметил, что «о родном крае писать очень трудно, потому что надо писать с неподдельной любовью, от души. Эту любовь читатель ощутит с первых строк книги». Он подчеркнул её оригинальность, что богатейший исторический материал излагается в увлекательной, непринужденной форме, приводятся стихи местных поэтов. Книга побуждает по-новому, с большим вниманием и добротой взглянуть на мир, в котором мы живем.

Отец Олег, Благочинный Бурятского округа, передал пожелания владыки Евстафия, епископа Чи-

тинского и Забайкальского, автору книги: «Господь благословит Ваши благие начинания... Пусть они послужат народам нашей страны для укрепления любви и бережного отношения к ценностям Тункинского края».

Глава Тункинского района Н.Д.Петухов, тепло отозвавшись об авторе и её творческой деятельности, сказал, что в школах, библиотеках, общественных организациях района пройдет знакомство с новой книгой.

Ученик гелонга Данзан-Хайбуна Самаева лама Даши Шаглахаев

рассказал еще об одной стороне деятельности Любови Ермаковой - исследователя истории распространения буддизма в долине, о ее почти теломном и бережном отношении к духовному наследию представителей всех народов, населяющих Тунку.

Добрые слова в адрес автора говорили известные и уважаемые люди - Л.Д.Мадыева, Н.Ц.Бильяева, О.Г.Аюшеева, Е.Д.Дугарова, Я.Н.Ардаева, В.М.Сыдеев, Н.Н.Крахмаля и другие. Директор Минералогического музея Иркутского Технического уни-

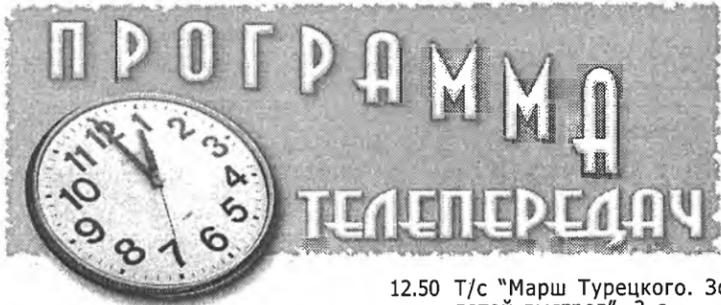
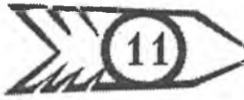
верситета Л.Д.Вахромеева, доктор исторических наук, профессор ИГУ Б.С.Шостакович, руководитель Иркутского Художественного музея им. Сукачева Е.С. Зубрич говорили о достоинстве книги, о том, что она - еще одно напоминание о хрупкости и беззащитности природы благодатного края.

Эти люди, которые проводят громадную просветительную работу в Иркутске, с уважением говорили о подвижническом труде Л.М.Ермаковой, просили тункинцев помогать таланту.

Известный бурятский композитор Л.Н.Санжиева внесла искренно лирическую, музыкальную струю в ход вечера. Прозвучали многие ее песни на стихи А.Ангархаева, Л.Ташаева, А.Львова, Б.Дугарова в исполнении эстрадной студии «Азия саунд», а также последняя запись незабвенной Елены Шараевой...

Запомнились слова учителя С.А.Доржиевой, обращенные к Л.М.Ермаковой: «Благодарю Вас за высокое стремление души, за Ваше творчество. Ваша книга будет воспитывать не одно поколение любить свою Родину и свой народ».

Это, я думаю, самая высокая оценка творческого труда.
Туяна САМБЯЛОВА.

Понедельник, 14

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 "Сердце Африки"
11.30 Х/ф "Годен к нестройной"

«РОССИЯ»

- 06.00 "Доброе утро, Россия!"
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.05 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

- 12.50 Т/с "Марш Турецкого. Золотой выстрел". 2 с.
13.45 "Частная жизнь"
14.45 Вести. Дежурная часть

НТВ

- 07.00 "Сегодня утром"
10.15 "Вопрос... Еще вопрос"
11.00 "Сегодня"

- 17.00 "Сегодня"
17.20 "Адвокат"
Канал ВГТРК
19.30 Санкт-Петербург. Эрмитаж

АРИГ УС

- 08.00 "Знаки зодиаки". Погода
08.10 "Глобальные новости"
08.15 М/с "Котопес"
08.35 М/с "Ох уж эти детки"

- 21.00 Т/с "Поющие в терновнике"
22.00 "Дом-2. Это любовь"
23.00 "Восточный экспресс". Погода

ТИВИКОМ

- 07.20 Погода. "Лоск"
07.30 "Школьное ТВ"
07.55 М/с "Бэйблейд"
08.35 "Очевидец"

СТС - «БАЙКАЛ»

- 06.00 Т/с "Лучшие"
06.50 М/с "Смешарики"
07.00 М/ф "Веселые мелодии"

- 13.00 Т/с "Другое измерение"
13.30 М/с "Питер Пэн и пираты"
14.00 М/с "Человек-паук"
14.30 М/с "Оливер Твист"

ДТВ

- 10.00 М/ф "Няня"
11.00 "Как уходили кумиры. Мария Миронова"
11.30 "Неслучайная музыка"

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ •

Вторник, 15

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Т/с "Есенин"
11.20 "Агент национальной безопасности"

«РОССИЯ»

- 06.00 "Доброе утро, Россия!"
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.05 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

- 15.00 Вести
15.10 Местное время. Вести-Бурятия

НТВ

- 07.00 "Сегодня утром"
10.15 "Вопрос... Еще вопрос"
11.00 "Сегодня"

- 20.00 "Сегодня"
20.40 "Бригада"
21.50 "Возвращение Мухтара-2"

АРИГ УС

- 07.35 "Знаки зодиаки"
07.40 "Восточный экспресс". Погода
08.10 "Глобальные новости"

- 23.00 "Восточный экспресс". Погода
23.25 "Знаки зодиаки"
23.30 Х/ф "Баламут"

ТИВИКОМ

- 17.00 "Лоск". Погода. "Городской патруль"
17.30 "Мятежный дух"
18.30 Т/с "Студенты". Погода

СТС - «БАЙКАЛ»

- 06.00 Прогноз погоды. Т/с "Лучшие"
06.50 М/ф "Смешарики"
07.00 М/ф "Веселые мелодии"

- 19.30 прекрасная няня"
20.00 Истории в деталях
Прогноз погоды. Т/с "Не родись красивой"

ДТВ

- 10.00 М/ф "Няня"
11.00 "Как уходили кумиры. Микаэла Дроздовская"
11.30 "Неслучайная музыка"

Современное лечение алкоголизма, табакокурения, ожирения. Поликлиника №2. Ост. Саяны, Бульвар Карла Маркса, 12

Среда, 16

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Т/с "Есенин"
11.20 "Агент национальной безопасности"
12.30 "Красота из-под скальпеля". 2 ч.
13.00 Новости
13.05 "Большой обед"
14.20 "Команда Гуффи"
14.50 Т/с "Родственный обмен"
16.00 Новости
16.10 "Лолита. Без комплексов"
17.00 Т/с "Хозяйка судьбы"
18.00 "Федеральный судья"
19.00 Вечерние новости
19.20 "Кривое зеркало"
19.50 Т/с "Адьютанты любви. Фаворитка"
21.00 "Пусть говорят"
22.00 "Время"
22.30 "Есенин"
23.30 Д/ф "Как стать богатым"
00.40 Ночные новости
01.00 Искатели. "Якутский дьявол"
01.50 Ударная сила. "Зверобой"
02.40 Х/ф "Как выйти замуж за миллионера"
04.40 Д/ф "Горе уму"
05.30 Х/ф "Русский плен"

РОССИЯ

06.00 "Доброе утро, Россия!"
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.05 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
09.45 Т/с "Дети Ванюхина"
10.45 "Убить Гитлера". 2 ч.
11.45 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести
12.30 Местное время. Вести-Бурятия
12.50 Т/с "Марш Турецкого. Имеются человеческие жертвы". 2 с.

13.45 "Частная жизнь"
14.45 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести
15.10 Местное время. Вести-Бурятия
15.30 "Суд идет"
16.30 Т/с "Бандитский Петербург-7. Передел"
17.30 Вести. Дежурная часть
17.40 Местное время. Вести-Бурятия
18.00 Вести
18.15 "Кулагин и партнеры"
18.45 Т/с "Обреченная статья звездой"
19.45 Т/с "Черная богиня"
20.45 Вести. Подробности
21.00 Вести
21.30 Местное время. Вести-Бурятия
21.50 "Спокойной ночи, малыши!"
22.00 "Дети Ванюхина"
22.55 Т/с "Бандитский Петербург-7. Передел"
00.00 "Вести+"
00.20 "Исторические хроники". "1944. Маршал Рокоссовский"
01.15 "ПроСВЕТ"
02.15 Х/ф "Неуправляемые"

НТВ

07.00 "Сегодня утром"
10.15 "Вопрос... Еще вопрос"
11.00 "Сегодня"
11.15 "Особо опасен!"
11.50 "Принцип домино"
12.50 "Агентство "Золотая пуля"
14.00 "Сегодня"
14.25 "Для тебя"
15.25 Т/с "Бригада"
16.35 "Чрезвычайное происшествие"
17.00 "Сегодня"
17.20 Т/с "Улицы разбитых фонарей"

Канал БГТРК

19.30 "Толи". Худ.-публ. программа

Канал НТВ
20.00 "Сегодня"
20.40 "Бригада"
21.50 "Возвращение Мухтара-2"
23.00 "Сегодня"
23.40 "Рублевка. Live"
00.45 "Чрезвычайное происшествие"
01.00 "Сегодня"
01.20 Х/ф "Заводной апельсин"

АРИГ УС

07.35 "Знаки зодиаки"
07.40 "Восточный экспресс". Погода
08.10 "Глобальные новости"
08.15 М/с "Котопес"
08.40 "Восточный экспресс". Погода
09.00 М/с "Как говорит Джинджер"
09.30 "Ваше здоровье"
09.45 "Знаки зодиаки". Погода. "Формула успеха"
09.55 Наши песни
10.00 "Зверские сказки"
11.00 Х/ф "Баламут"
13.15 Т/с "Эдди Рихтер, властелин Вселенной"
13.40 М/с "Приключения Джими Нейрона"
14.05 М/с "Дикая семейка Торнберри"
14.55 "Знаки зодиаки"
15.00 "Школа ремонта". "Золотая осень"
16.00 "Толстая девчонка"
17.00 М/ф
17.10 Победоносный голос верующего
17.40 "Голод"
18.40 "Знаки зодиаки". Погода
18.45 "Восточный экспресс"
19.00 "Запредельные истории"
20.00 "Будни"
20.20 "Знаки зодиаки". "Формула успеха"
20.30 "Восточный экспресс". Погода
21.00 Т/с "Поющие в терновнике"

22.00 "Дом-2. Новая любовь"
23.00 "Восточный экспресс". Погода
23.25 "Знаки зодиаки"
23.30 Х/ф "Горячая жевательная резинка"
01.15 "Ночной голод"

ТИВИКОМ

07.20 Погода. "Лоск"
07.30 М/с "Дуг"
07.55 М/с "Бэйблейд"
08.25 Т/с "Солдаты-4"
09.20 Т/с "Мэш"
10.30 "Городской патруль". Погода
10.50 "Час суда"
11.50 "Час суда"
12.55 "Исчезновения".
13.30 "24". Погода. "Лоск"
14.00 Т/с "Подкидной"
15.15 "Секретные материалы"
16.15 Т/с "Солдаты-4"
17.30 Т/с "Мятежный дух"
18.30 Т/с "Студенты". Погода
19.45 "Мистер Бин"
20.00 "Домашний зоопарк". Погода
20.25 "Спорт-центр РБ". Погода. "Лоск"
21.00 "Подкидной"
22.10 Т/с "Солдаты-4". Погода. "Лоск"
23.20 Т/с "Студенты"
00.30 "24". Погода. "Городской патруль"
01.00 "Мистер Бин"
01.15 Х/ф "Театр"

СТС - БАЙКАЛ

06.00 Прогноз погоды. Т/с "Лучшие"
06.50 М/ф "Смешарики"
07.00 М/ф "Веселые мелодии"
07.30 Т/с "Моя прекрасная няня"
08.00 Прогноз погоды. Т/с "Не родись красивой"
09.00 Истории в деталях
09.30 Т/с "Зачарованные"
10.30 Прогноз погоды. Т/с

"Люба, дети и завод..."
11.00 Х/ф "Урок выживания"
13.00 Т/с "Другое измерение"
13.30 М/с "Питер Пэн и пираты"
14.00 М/с "Охотники за привидениями"
14.30 М/с "Оливер Твист"
15.00 М/с "Люди в черном"
15.30 М/с "Приключения Джеки Чана"
16.00 Прогноз погоды. Т/с "Зена — королева воинов"
17.00 Т/с "Чудеса науки"
17.30 Т/с "Зачарованные"
18.25 Прогноз погоды. Т/с "Моя прекрасная няня"
19.30 Истории в деталях
20.00 Прогноз погоды. Т/с "Не родись красивой"
21.00 Т/с "Люба, дети и завод..."
21.30 Х/ф "Черный скорпион"
23.30 Истории в деталях
00.00 Т/с "Моя прекрасная няня"
00.35 Детали
01.35 Прогноз погоды
01.40 Профилактические работы (до 06.00)

ДТВ

Профилактика
12.50 Х/ф "Ну ты и придурок!"
15.05 "Самое смешное видео"
15.35 Т/с "Округ Колумбия"
16.30 Т/с "Крутой Уокер"
17.30 М/ф
18.30 Шоу "Деньги с неба"
18.40 Д/с "Опергруппа, на выезд!"
19.25 "Как уходили кумиры"
19.50 Х/ф "Голубая стрела"
22.00 "Неслучайная музыка"
22.05 "Самое смешное видео"
22.30 Т/с "Женаты и с детьми"
22.55 Т/с "Дальнобойщики-2"
00.00 "Опергруппа, на выезд!"
00.40 "Агентство криминальных новостей"
01.00 Х/ф "Девятые врата"
03.50 "Карданный вал"
04.10 "Секс и все такое..."

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Четверг, 17

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Т/с "Есенин"
11.20 "Агент национальной безопасности"
12.30 "Красота из-под скальпеля". 3 ч.
13.00 Новости
13.05 "Большой обед"
14.20 "Команда Гуффи"
14.50 Т/с "Родственный обмен"
16.00 Новости
16.10 "Лолита. Без комплексов"
17.00 Т/с "Хозяйка судьбы"
18.00 "Федеральный судья"
19.00 Вечерние новости
19.10 "Кривое зеркало"
19.40 "Адьютанты любви. Фаворитка"
20.50 "Человек и закон"
22.00 "Время"
22.30 "Есенин"
23.30 Рождение легенды. "Служебный роман"
00.40 Ночные новости
01.00 "Судите сами"
02.00 Х/ф "Поцелуй смерти"

РОССИЯ

06.00 "Доброе утро, Россия!"
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.05 Вести-Бурятия (на бур. яз.)
09.45 Т/с "Дети Ванюхина"
Канал ВГТРК
10.45 "Толи". Худ.-публицистическая программа
11.10 Мунхэ зула
11.30 "Тамир"
Канал "Россия"
11.45 Вести. Дежурная часть
12.00 Вести
12.30 Местное время. Вести-Бурятия
12.50 "Марш Турецкого"

13.45 "Частная жизнь"
14.45 Вести. Дежурная часть
15.00 Вести
15.10 Местное время. Вести-Бурятия
15.30 "Суд идет"
16.30 Т/с "Бандитский Петербург-7. Передел"
17.30 Вести. Дежурная часть
17.40 Местное время. Вести-Бурятия
18.00 Вести
18.15 "Кулагин и партнеры"
18.45 Т/с "Обреченная статья звездой"
19.45 Т/с "Черная богиня"
20.45 Вести. Подробности
21.00 Вести
21.30 Местное время. Вести-Бурятия
21.50 "Спокойной ночи, малыши!"
22.00 "Дети Ванюхина"
22.55 Т/с "Бандитский Петербург-7. Передел"
00.00 "Вести+"
00.20 "Русская народная группа "Бони М"

НТВ

07.00 "Сегодня утром"
10.15 "Вопрос... Еще вопрос"
11.00 "Сегодня"
11.15 "Криминальная Россия"
11.50 "Принцип домино"
12.50 "Агентство "Золотая пуля"
14.00 "Сегодня"
14.25 "Для тебя"
15.25 Т/с "Бригада"
16.35 "Чрезвычайное происшествие"
17.00 "Сегодня"
17.20 "Улицы разбитых фонарей"

Канал БГТРК

19.35 Правый руль
19.45 Телевизионная приемная
Канал НТВ
20.00 "Сегодня"
20.40 "Бригада"

21.50 "Возвращение Мухтара-2"
23.00 "Сегодня"
23.40 "К барьеру!"
01.00 "Сегодня"
01.20 Х/ф "Американский оборотень в Париже"

АРИГ УС

07.35 "Знаки зодиаки"
07.40 "Восточный экспресс". Погода
08.10 "Глобальные новости"
08.15 М/с "Котопес"
08.40 "Восточный экспресс". Погода
09.00 М/с "Как говорит Джинджер"
09.30 "Гараж. Из рук в руки"
09.45 "Знаки зодиаки". Погода. "Формула успеха"
09.55 Наши песни
10.00 "Карлики: сильные духом"
11.00 Х/ф "Горячая жевательная резинка"
13.15 Т/с "Энди Рихтер, властелин Вселенной"
13.40 М/с "Приключения Джими Нейрона"
14.05 М/с "Дикая семейка Торнберри"
14.30 Т/с "Рабыня Изаура"
14.55 "Знаки зодиаки"
15.00 "Школа ремонта". "Полосатое счастье"
16.00 Т/с "Толстая девчонка"
17.00 М/ф
17.10 Победоносный голос верующего
17.40 "Голод"
18.40 "Знаки зодиаки"
18.45 "Восточный экспресс". Погода
19.00 "Невероятно, факт"
19.55 "Формула успеха"
20.00 "Будни"
20.25 "Знаки зодиаки"
20.30 "Восточный экспресс". Погода
21.00 Т/с "Поющие в терновнике"
22.00 "Дом-2. Новая любовь"

23.00 "Восточный экспресс". Погода
23.25 "Знаки зодиаки"
23.30 Х/ф "Страна чудиков"
01.15 "Ночной голод"

ТИВИКОМ

07.20 "Лоск". Погода
07.25 "Спорт-центр РБ"
07.55 М/с "Бэйблейд"
08.25 Т/с "Солдаты-4"
09.20 Т/с "Мэш"
10.30 "Городской патруль". Погода
10.50 "Час суда"
11.50 "Час суда"
13.00 "Исчезновения"
13.30 "24". Погода. "Лоск"
14.00 Т/с "Подкидной"
15.15 "Секретные материалы"
16.15 Т/с "Солдаты-4"
17.30 "Мятежный дух"
18.30 Т/с "Студенты". Погода
19.45 "Мистер Бин"
20.00 "Лоск". Погода
20.10 "Радар-спорт"
21.00 "Подкидной"
22.10 "Солдаты-4"
23.15 Погода. "Лоск"
23.20 "Студенты"
00.30 "24". Погода. "Городской патруль"
01.00 "Мистер Бин"
01.15 Х/ф "Карнозавр-2"

СТС - БАЙКАЛ

06.00 Прогноз погоды. Т/с "Лучшие"
06.50 М/ф "Смешарики"
07.00 М/ф "Веселые мелодии"
07.30 Т/с "Моя прекрасная няня"
08.00 Прогноз погоды. Т/с "Не родись красивой"
09.00 Истории в деталях
09.30 Т/с "Зачарованные"
10.30 Прогноз погоды. Т/с "Люба, дети и завод..."
11.00 Х/ф "Тот, которого заказали"
13.00 Т/с "Другое измерение"

13.30 М/с "Питер Пэн и пираты"
14.00 М/с "Охотники за привидениями"
14.30 М/с "Оливер Твист"
15.00 М/с "Люди в черном"
15.30 М/с "Приключения Джеки Чана"
16.00 Прогноз погоды. Т/с "Зена — королева воинов"
17.00 Т/с "Чудеса науки"
17.30 Т/с "Зачарованные"
18.25 Прогноз погоды. Т/с "Моя прекрасная няня"
19.30 Истории в деталях
20.00 Прогноз погоды
20.05 "Не родись красивой"
21.00 "Люба, дети и завод..."
21.30 Х/ф "Черный скорпион в эпицентре взрыва"
23.30 Истории в деталях
00.00 Т/с "Моя прекрасная няня"
00.35 Детали
01.35 Прогноз погоды
01.40 Профилактические работы (до 06.00)

ДТВ

10.00 М/ф
11.00 "Няня"
11.30 "Как уходили кумиры. Зинновий Гердт"
11.55 "Неслучайная музыка"
12.00 Телемагазин
12.30 "Агентство криминальных новостей"
12.50 Х/ф "Каменный крик"
15.05 "Самое смешное видео"
15.30 Т/с "Округ Колумбия"
16.30 Т/с "Крутой Уокер"
17.30 М/ф
18.30 Шоу "Деньги с неба"
18.40 "Опергруппа, на выезд!"
19.25 "Как уходили кумиры"
19.50 Х/ф "Американская дочь"
22.00 "Неслучайная музыка"
22.05 "Самое смешное видео"
22.30 Т/с "Женаты и с детьми"
22.55 Т/с "Дальнобойщики-2"
00.00 "Опергруппа, на выезд!"
00.40 "Агентство криминальных новостей"
01.00 Х/ф "Обман"

Пятница, 18

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 07.00 "Доброе утро"
10.00 Новости
10.05 Т/с "Есенин"
11.20 "Агент национальной безопасности"

РОССИЯ

- 06.00 "Доброе утро, Россия!"
07.45, 08.45 Вести-Бурятия
08.15, 09.05 Вести-Бурятия (на бур. яз.)

- 16.30 Т/с "Бандитский Петербург-7. Передел"
17.30 Вести. Дежурная часть
17.40 Местное время. Вести-Бурятия

НТВ

- 07.00 "Сегодня утром"
10.15 "Вопрос... Еще вопрос"
11.00 "Сегодня"

АРИГ УС

- 07.35 "Знаки зодиаки"
07.40 "Восточный экспресс". Погода
08.10 "Глобальные новости"

ТИВИКОМ

- 07.00 "Городской патруль". Погода. "Лоск"
07.10 "Радар-спорт"
07.55 М/с "Бэйблейд"

- 16.00 Прогноз погоды. Т/с "Зена - королева воинов"
17.00 Т/с "Чудеса науки"
17.30 Т/с "Зачарованные"

ДТВ

- 10.00 М/ф "Няня"
11.00 "Как уходили кумиры. Леонид Гайдай"
11.30 "Неслучайная музыка"

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 • ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

Суббота, 19

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 07.00 Новости
07.10 "Шутка за шуткой"
07.30 Х/ф "В профиль и анфас"

РОССИЯ

- 07.00 "Доброе утро, Россия!"
08.40 "Золотой ключ"
09.00 Вести

- 10.20 "Вокруг света"
10.50 "Субботник"
11.30 "Секрет успеха". Результаты голосования

- 12.00 Вести
12.10 Местное время. Вести-Бурятия
12.20 "Сто к одному"

НТВ

- 07.25 Х/ф "И снова Анискин"
08.35 М/с "Альф"
09.00 "Сегодня"

- 12.55 "Квартирный вопрос"
14.00 "Сегодня"
14.20 Тайзан
14.40 Из фонда БГТРК. "Строки мужества и любви"

АРИГ УС

- 07.45 "Знаки зодиаки". "Формула успеха". Погода
08.00 М/с "Жестокие войны"
08.20 М/ф "Аленький цветочек"

- 21.00 "На ночь глядя"
22.00 "Дом-2. Это любовь". "Знаки зодиаки"

ТИВИКОМ

- 08.10 "Городской патруль". Погода
08.30 "Дикая планета"
09.30 М/с "Дейгандр"

СТС - БАЙКАЛ

- 06.00 Прогноз погоды. Х/ф "Провал"
07.30 М/ф "Стойкий оловянный солдатик"

- 09.30 М/ф "Пеппи Длинныйчук"
10.00 Х/ф "Роми и Мишель в начале пути"
12.00 Прогноз погоды. Телеигра "Самый умный"

ДТВ

- 10.30 Т/с "Напряги извилины"
11.05 "Для милых дам"
11.25 "РеЗЕРТ успеха"

КОМПЬЮТЕР. Ремонт, установка программ, локальные сети, обучение, консультации. Тел.: 42-58-65. Сот. тел. МТС 8 914 841 2177. Св-во № 444043.

Воскресенье, 20

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 07.00 Новости
- 07.10 "Шутка за шуткой"
- 07.40 Х/ф "Пядь земли"
- 09.20 Армейский магазин
- 09.50 "Дональд Дак представляет"
- 10.20 "Умницы и умники"
- 11.00 Новости
- 11.10 "Непутевые заметки"
- 11.30 Пока все дома
- 12.20 "Веселые картинки"
- 13.00 Новости
- 13.10 М/с "Гора самоцветов"
- 13.40 Живой мир. "Правда о динозаврах-убийцах"
- 14.40 Х/ф "...По прозвищу "Зверь" История молодого парня, Савелия Говоркова, вернувшегося из Афганистана и не выдержавшего испытаний мирной жизни. Вступив в противоборство с мафией, он сам становится уголовником.
- 16.20 "Новые песни о главном"
- 17.40 "Большие гонки"
- 19.00 Времена
- 20.10 "Ералаш"
- 20.40 "Сердце Африки"
- 22.00 Воскресное "Время"
- 22.45 Х/ф "Шпионские игры"
- 01.10 Бокс. Бернард Хопкинс - Джермейн Тейлор
- 02.10 Суперчеловек. "Дары предков". 3 ч.
- 03.10 Х/ф "Этюд в черных тонах"
- 05.00 Т/с "Прирожденные охотники"
- 05.50 Д/ф "Савелий Крамаров. Джентльмен удачи"

РОССИЯ

- 07.00 "Доброе утро, Россия!"
- 08.20 "Сельский час"
- 08.45 "ТВ Бинго-шоу"
- 09.00 Вести
- 09.10 Местное время. Вести-Бурятия
- 09.20 "Диалоги о животных"
- 09.55 Х/ф "Бетховен"
- 11.30 "Утренняя почта"
- 12.00 Вести
- 12.10 Местное время. Вести-Бурятия
- 12.20 "Городок". Дайджест
- 12.55 "Сам себе режиссер"
- 13.45 "Смехопанорама"
- 14.15 "Парламентский час"
- 15.00 Вести
- 15.20 "Фитиль № 63"
- 16.10 Х/ф "Я объявляю вам войну"
- 18.00 Вести
- 18.10 "Парад улыбок"
- 19.05 "Юбилейный вечер Людмилы Гурченко в ГЦКЗ "Россия"
- 21.00 "Вести недели"
- 22.00 "Специальный корреспондент"
- 22.25 Х/ф "Любовница"
- 01.00 Х/ф "Белый олеандр"
- 03.10 Х/ф "Проигравший забывает все"

НТВ

- 06.10 Х/ф "И снова Анискин"
- 08.30 "Сказки Баженова"
- 09.00 "Сегодня"
- 09.15 Т/с "Полицейский Кэттс и его собака"
- 09.45 "Их нравы"
- 10.25 "Едим дома!"
- 11.00 "Сегодня"
- 11.15 "Чрезвычайное происшествие. Обзор за неделю"
- 11.40 "Top gear"

- 12.15 "Растительная жизнь"
- 13.10 "Цена удачи"
- 14.00 "Сегодня"
- Канал БГТРК
- 14.20 Новости без политики
- 14.30 "ОтТННись". Программа для молодежи
- Канал НТВ
- 15.00 Х/ф "Приятель покойника"
- 17.00 "Сегодня"
- 17.15 "Один день. Новая версия"
- 17.55 "Своя игра"
- 18.50 "Марш Турецкого"
- 20.00 "Сегодня. Итоговая программа"
- 20.55 "Чистосердечное признание"
- 21.25 "Чрезвычайное происшествие. Обзор за неделю"
- 21.50 "Адвокат"
- 23.00 "Воскресный вечер с Владимиром Соловьевым"
- 00.15 Х/ф "Долгое прощание"
- 02.35 "Журнал Лиги чемпионов"
- 03.15 Х/ф "Люди дождя"
- 05.20 Х/ф "Майами блюз"

АРИГ УС

- 07.55 "Знаки зодиаки". Погода
- 08.00 М/с "Жестокие войны"
- 08.20 М/ф "Как казаки мушкетерам помогли"
- 08.40 М/с "Сейлормун"
- 09.40 "Внимание! Женщина за рулем". Погода
- 10.00 "С утра пораньше"
- 11.00 Х/ф "Робинзоны с Уолл-стрит"
- 13.05 "Знаки зодиаки". "Формула успеха"
- 13.15 "Сейлормун"
- 14.00 "Школа ремонта"
- 15.00 "Благая весть"
- 15.30 Х/ф "Штрафной удар". "Знаки зодиаки"

- 17.30 "Голод"
- 18.30 "Саша плюс Маша". Погода
- 19.00 "Школа ремонта"
- 20.00 Х/ф "Сватовство гусара"
- 21.55 "Формула успеха"
- 22.00 "Дом-2. Новая любовь". "Знаки зодиаки"
- 23.00 "Комеди-клуб"
- 00.00 "Секс" с Анфисой Чеховой"
- 00.30 Х/ф "Банзай"

ТИВИКОМ

- 08.10 "Городской патруль". Погода
- 08.20 "Дикая планета"
- 09.20 М/с "Дейгандр". Погода
- 09.45 М/с "Что с Энди?"
- 10.10 М/с "Таракан Робот"
- 10.40 М/с "Симпсоны"
- 11.55 М/с "Дятловы". Погода
- 12.40 "Неделя"
- 13.50 "Военная тайна"
- 14.30 "24". Погода. "Лоск"
- 14.50 Проект "Отражение"
- 15.55 "Невероятные истории"
- 16.30 Школьное ТВ
- 17.00 Музыкальные поздравления
- 17.30 "Домашний зоопарк"
- 17.50 На колесах
- 18.10 Кинематограф
- 19.20 "Городской патруль"
- 19.30 "24". Погода. "Лоск"
- 20.00 "Остров искушений"
- 21.15 Х/ф "Колдовство"
- 23.35 "Рассекреченные архивы. НЛО времен "холодной войны"
- 00.55 Х/ф "К черту любовь"

ОСТС - БАЙКАЛ

- 06.00 Прогноз погоды. Х/ф "Легкие деньги"
- 07.35 М/ф "Дереза"
- 07.50 М/с "Семья почемучек"

- 08.20 Прогноз погоды. М/ф "Смешарики"
- 08.30 М/ф "Остров черепах"
- 09.00 "Улица Сезам"
- 09.30 М/с "Пеппи Длинныйчуйлок"
- 10.00 М/ф "Ну, погоди!"
- 10.10 Х/ф "Воришки"
- 12.00 Прогноз погоды. "Жизнь прекрасна"
- 14.00 Снимите это немедленно
- 15.00 Т/с "Люба, дети и завод..."
- 16.00 Истории в деталях. Специальный выпуск
- 16.30 М/с "Том и Джерри. Комедийное шоу"
- 16.45 Т/с "Моя прекрасная няня"
- 17.20 Т/с "Отчаянные домохозяйки"
- 21.00 Х/ф "Игрушечные солдатики"
- 23.10 "Осторожно, Задов! Или похождения прапорщика"
- 00.10 Х/ф "Святые из Бундока"
- 02.25 Профилактические работы (до 06.00)

ДТВ

- 10.30 Т/с "Напряги извилины"
- 11.05 "Дня милых дам"
- 11.25 "ReZERT успеха"
- 11.35 М/ф
- 13.05 Х/ф "Взлом"
- 15.15 "Хит-парад звездных скандалов"
- 16.10 Т/с "Спрут"
- 17.25 "Карданный вал"
- 17.55 "Дальнобойщики-2"
- 20.00 "Самое смешное видео"
- 20.30 "В засаде"
- 21.00 "Шоу рекордов Гиннеса"
- 22.00 Х/ф "Бумбараш"
- 01.00 "С.С.И.: место преступления Майами"
- 02.55 "Шеф рекомендует"
- 03.00 "Личный досмотр"
- 04.20 "Когда праздник превращается в кошмар"

КНИЖНЫЕ ПОСЫЛКИ ДЛЯ СЕЛЬСКИХ ЧИТАТЕЛЕЙ

С 2000 г. усилиями ряда организаций - Министерства культуры РФ, Некоммерческого фонда "Пушкинская библиотека", Института "Открытое общество" - Россия при софинансировании со стороны региональных местных органов власти в нашей стране осуществляется Программа "Сельская библиотека". В Программе принимает участие 85 регионов Российской Федерации, в том числе Республика Бурятия.

1000 экземпляров книг), Окская ЦБС - 2 комплекта (более 200 экземпляров книг) и Баунтовская ЦБС - 1 комплект (более 100 экземпляров книг). Стоит отметить, что администрация многих районов республики помогают своим библиотекам в приобретении новой литературы, выделяя для этого дополнительные денежные средства. Учитывая долгосрочные партнерские отношения с Национальной библиотекой, НФ "Пушкинская библиотека" безвозмездно передал комплекты книг, включающие свыше 500 наименований изданий по различным отраслям знаний, которые будут распределены между сельскими библиотеками республики.

Некоммерческий фонд "Пушкинская библиотека" - одна из организаций, чья цель - поддержка российской культуры в сфере книгоиздания и образования. Основная задача фонда - создание системы комплектования фондов библиотек России новейшими отечественными изданиями. Фонд осуществляет множество программ. Одна из наиболее важных и масштабных - "Сельская библиотека". Успех этой программы объясняется ее чрезвычайной востребованностью. В 2001 - 2005 гг. в рамках данной программы в сельские библиотеки республики поступило 147743 экземпляра книг.

На днях пришел груз пятого этапа программы "Сельская библиотека" - это 13875 экземпляров книг. Среди ЦБС республики второй год лидирует Джидинская ЦБС - 33 комплекта (более 4 тысяч экземпляров), Заиграевская и Кяхтинская ЦБС по 15 комплектов (более 3300 экземпляров), Мухоршибирская ЦБС - 14 комплектов (более 1500 экземпляров книг), Бичурская ЦБС - 11 комплектов (более 1200 экземпляров книг), Еравнинская ЦБС - 10 комплектов (более 1100 экземпляров книг), Кабанская и Хоринская библиотечные системы по 7 комплектов (более 1500 экземпляров книг), Баргузинская ЦБС - 4 комплекта (более 400 экземпляров книг), Тарбагатайская и Тункинская библиотечные системы - по пять комплектов (более

Энциклопедическая культура имеет в нашей стране давнюю и богатую историю. И отсюда, что ГУП "Книгоэкспорт" (Москва) передал для республики 200 экземпляров энциклопедии "Большая Российская энциклопедия". Первый том этого масштабного проекта посвящен России. И на его страницах - содержательный рассказ о многовековой истории и сегодняшнем дне нашего государства. Для библиотек республики из Церковно-научного центра "Православная энциклопедия", Русской православной церкви г. Москвы поступили очередные тома (7, 8) 200 экземпляров на 126 тысяч рублей, которые были распределены по районным библиотекам. **Антонина СУЛТУМОВА,** зав. отделом Национальной библиотеки.

УУЛЗАЯ

ҮҮРИ ҺАЙХАН ХАНИДАА

Уулзая даа, хоюулаа. Уулзаад нуужа хоюулан Удаан, удаан хөөрэлдэе. Үнэн хайхан сэдхэлээ Үтэр сэлин хэхэжэ, Угын хайхан зугае Уран гоёор найруулая. Үншэн хабнаһайнгаа оёрто Үни холын сутларһан Уйдхар баяр хоёроо Уудалан нуужа хубаалдая. Уян сагаан сэдхэлэйнгээ Уудартарынь хөөрэлдэе.

Шэнэ шүлэгүүдһээ

Энеэлдэе садатараа Эдир наһаяа дурсая. Залуу эдир наһанайм Заяата хайхан ханимни, Золгоёл даа, хоюулаа, Золгоод, үнэн сэдхэлһээ Зугаа наада дэлгэл, Залуу наһаяа дурсая. Зүүдэн соогоо шамаяа Золгон харан жарганаб. Зүрхэ сэдхэлээ доһолгон, Зугаагаа шамдаа хүргэнгүй, Сошон юундэшьеб һэришэнэб. Золтой хайхан зүүдээ Золгуулан харахые хүсэнэб, Зүрхээ шэмшэрүүлэн хүлээнэб.

УЛЯАҺАДАЙ ХАЖУУДА

Хоёр уляһанай Хоорондуур Хотирон Харгы харагдана. Үхэр малаа туугаад, Үдэр бүри ябагдана. Үбэлэй хүйтэндэ Уляһан Үзэмжэгүйхэн, Гааһа зууһан, Даарашанан Үбгэжөөлдэл. Харин хажуудахынь Хайратайхан, Хүйтэнһөө Бээрэшһэн Ханияа хараад, Наһан нууһан Намгандал.

Хандажап ДАМПИЛОВА

Хабартаа Хурса үгэтэй Хүхюу зугаатай Хотоной басагадтал Һалхай Һалхитай Һаршаганалдан, Шэбэнэлдэн байһандал. Хоонон мүшэрнүүдээ Хэдэн тээшэнэ Хаялуулан, Хэниешьеб Хүлсэн гэтэһэндэл.

Зулгы зунай ерэхэдэ, Зугаатай, хүхюутэй Зулгы басагадтал Зөөлхэн набшаһараа Зохидоор эльбэһэндэл. Бүлэһэн хэбшээнтэй Бахархан наадаһандал, Наранда шаруулан Нааршаан, Бороодо угаалгаһанай Һүүлээр Һүрише сэбэр Болонхойнууд.

Намарай эхиндэ Хуримда бэлдэһэн Хадмай басагадтал Нахилзан, хотолзон Хатаран байһандал. Налгай инагуудаа Найдан хүлэһэндэл, Намаануудаа Һаршагануулан, Найман хизаар руу Һалхитай Бэшэг-тэмдэгүүдые Эльгээдэгүүд.

Хоёр уляһанай Хоорондуур Харгы харагдана Хотирон. Хэды олон хүнүүд Хажуугаарнь үнгэрөөб, Хэды олон бодолнууд Хүрмэлдэн үлхэлдөөб, Уляһануудһаа Уламжаалан... Угаашье хайхан Мэдэрэл Үлэжэшье болоо Үүлэгүйхэн Тэнгэри дор.

Февраль, 2005.

На конкурс «Сагаан үбгэн - 2005»

В трескучие декабрьские морозы 13 декабря двадцать пятого года прошлого века у подножия знаменитого Барагхан-Уула родился Бимба Гатапович КУШЕЕВ, ныне известный хозяйственный и общественный деятель Республики Бурятия. Его труд по достоинству отмечен высокими наградами Родины, присвоением почетных званий «Заслуженного работника торговли Российской Федерации и Республики Бурятия», многими знаками трудового отличия, признанием широкой общественностью республики.

Сельские больницы, школы, пионерские лагеря, дома инвалидов и престарелых, обслуживание ветеранов войны и труда составляли особую заботу и ответственность. Ведь в отличие от государственной торговли, кооператоры работают за счет собственных средств, получаемых от прибыли и членских взносов пайщиков.

В любую погоду - зимнюю стужу и летнюю жару, в период

в центральных и местных изданиях, средствах радио и телевидения посвящена им. Это продавцы сельмагов, автолавок, пекари, заготовители мяса, молока, козсырья, специалисты торговли, председатели первичных и районных кооперативных обществ и союзов, составляющие нашу гордость и дающие право называться людьми, объединяющими город и деревню». «Безусловно, почти всю дея-

запланированного, заставляя подчиненных трудиться с умом и смекалкой, искать всегда новое, прогрессивное, жестко требовал и спрашивал за дело.

Он действительно человек масштабного мышления, неординарного и быстрого решения поставленных вопросов, хороший собеседник, умеющий поддерживать и одобрить. Он является автором многих научных трудов, которые стали учебным

СТАРЕЙШИНА ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ

Он с малых лет отличался трудолюбием и умением определить своеобразие жизни своих односельчан. Смышленивый шестнадцатилетний подросток в годы войны на собрании пайщиков был назначен счетоводом Барагханского сельпо. Более 60 лет Бимба Гатапович отдал потребкооперации, закончив трудовую биографию председателем Правления и Совета Буркоопсоюза.

Депутат Народного Хурала Республики Бурятия, председатель Совета Буркоопсоюза Л.А. Бляхер, как-то точно отметил, что «дела его значительны, и традиции, заложенные талантливым учителем, прочно удерживаются и умножаются его учениками».

Бимбу Гатаповича Кушеева знают в самых отдаленных точках огромной Бурятии как руководителя, умевшего в свое время кормить, одевать и обувать все сельское население республики. К месту будет сказано, что наряду с признанием безусловных заслуг, приходилось ему не

раз «стоять на ковре» перед первыми лицами республики, отвечая за перебои в обеспечении товарами первой необходимости, не всегда случавшиеся по его вине.

«В шестидесятые годы, да и раньше, - рассказывает Бимба Гатапович, - бесперебойное обеспечение товарами жителей Окинского, Тункинского, Северо-Байкальского, Курумканского, Баунтовского районов требовало особенно больших затрат. Снегопады зимой, затяжные дожди весной и осенью, наводнения, бездорожье, другие характерные природно-климатические условия этих местностей усложняли доставку товаров в труднодоступные отгонные пастбища, где трудились сотни скотников-пастухов, табунщиков. Приходилось нанимать вертолеты, большей частью использовать гужевою (конный) транспорт. К этому надо добавить еще обеспечение сотен и тысяч животноводов дефицитными товарами по их персональным заявкам круглый год».

ды наводнений, бесчисленных стихийных бедствий кооператор со своим товаром добирался на таежные пастбища и стоянки скотников, чабанские отары, молочно-товарные фермы, оленеводческие стойбища, рыбацкие плесы.

Продолжая начатый рассказ, Бимба Гатапович говорит: «Я всегда восхищаюсь величием честного, вдохновенного труда труженников сельской торговли. Большая часть моих публика-

тельность Буркоопсоюза можно связывать с именем Б.Г. Кушеева, - рассказывает ветеран потребкооперации, бывший заместитель председателя правления по финансам и экономике Иннокентий Александрович Былков. - Мы, его коллеги, высоко ценим его профессионализм, чувство творческого подхода к делу. Особо отмечу его личный вклад в создание и укрепление материально-технической базы системы, строительство объектов соцкультбыта, жилья, ускоренного развития перерабатывающей отрасли и увеличение объемов закупок сельскохозяйственных продуктов и сырья».

Буркоопсоюз постоянно занимал призовые места в социалистическом соревновании Центросоюза и Роспотребсоюза среди областей, краев, республик. По изучению нашего опыта неоднократно проводились в Улан-Удэ всероссийские и региональные семинары руководящих работников системы. Бимба Гатапович умел организовывать выполнение намеченного и

пособием кооперативных училищ, техникумов, вузов, получили всероссийское и международное признание. Под его редакцией переиздана огромная книга «Потребительская кооперация Республики Бурятия», получившая положительные отзывы известных ученых-историков, экономистов и широкой общественности республики.

Многогранна его общественная деятельность. Будучи депутатом Верховного Совета Бурятской АССР, членом многих республиканских общественных организаций он принимал самое деятельное участие в принятии Закона «О потребительской кооперации в Республике Бурятия» и нового Устава респотребсоюза в условиях рыночной экономики.

В бодрости духа, в крепком забайкальском здоровье встречает свое славное 80-летие со дня рождения наш друг, старейшина потребительской кооперации Республики Бурятия Бимба Гатапович Кушеев.

Климентий БАДМАЕВ.

«Баатар-мэргэн - 2005» гэхэн конкурсдо

ЭНЭРХЫ СЭДЬХЭЛЭЙ ЭМШЭ

Хэбэд номхон Хэжэнгын эхин Хөөрхэ нютаг тоонтотой Галсан Доржиевич ГУТАПОВ эдир залуу наһанһаа арад зоной элүүр энхые сахилгын эмхинүүдтэ ажалша түгэс хүдэлжэ, аргашан хүнэй үндэр нэрэ зэргые арюун абажа ябадаг юм. Дээдэ-Хэжэнгын Эдэрмэг нютагай дунда нургуули эрхимээр түгэсхэнэй удаа Улаан-Удын медучилищи 1964-1968 онуудта буража дүүргээд, түрэн нютагтаа фельдшерээр хүдэлжэ, аргашанай ажалда шэлжэжэ эхилхэн юм.

Нютагайхидтаа тон найдамтай эрхим аргашан гэжэ магтулдагынь шангахан шалгалта боложо үгэхэн гэшэ. Ниитын ажалда эдэбхитэй хабаадаг: Шэнэ жэлэй хайндэртэ Үбгэн-Жабар ходоодо болодог, нютагаархинаа баясулдаг, нютагайнгаа наһатай зоной, үхибүүд, үетэн нүхэдэйнгөө дүрфоту буулгажа хубаахадань, хэн баясахагүйб?!

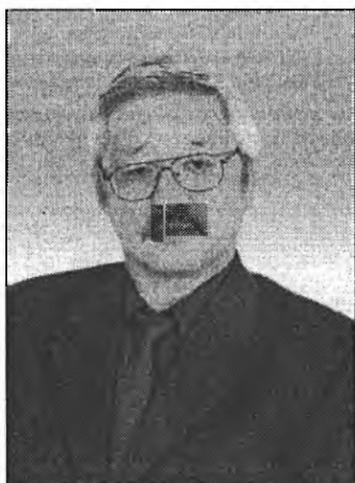
Галсан Доржиевич Гутапов Улонхаан, Шэнэ-Уоян гэжэ нютагуудта фельдшер аргашанаар ажаллаһан намтартай.

Удаань тэндэһээ Шэтын институтта нурахадаа, «Отличник учебы» гэжэ самбарһаа нэрэнэ 5 жэл соо буугагүй, эрхимүүдэй тоодо ябадаг юм хэн гэжэ Улаан-Удын Семашкин нэрэмжэтэ республиканска больницын дээдэ мэргэжэлтэй врач-хирург, медицинн эрдэмэй доктор Галан Дамбиевич Гунзынов хөөрэнэ.

Галсан Доржиевич институттаа дүүргээд, ординатурада нураһаа. Баргажан нютагта, ЛВРЗ-дэ (МТС) стоматолог-хирург мэргэжэлээр амжалтатай ажаллаба. Эдэ жэлнүүдтэ тэрэнэй эмшэлхэ арга онол үргэн дэлсэтэй болоһон, ажабайдалайнь дүршэл нилээд гүнзэгьрэн ааб даа.

Шэнэ хубилалтануудай түлэгтөө орожо, хүдөөгэй улад зоной (гансашы хүдөө бэшэ) ороһон байдалда амидарха сагаар, Галсан Доржиевич тоонто нютагайнгаа Хөөрхэ хууринда врачбнэ амбулаторийн хүтэлбэрилэгшөөр тэбхэр арбан жэл соо хүдэлбэ. Энэ амбулаторийнгоо хүдэлмэри үргэдхэжэ, 3 фельдшернүүдтэй болгоо: анализ абадаг, 2-3 оронтой үдэрэй стационар, УВЧ аппарат бии болгоһоной ашаар зах хизаарай энэ нютагайхидай элүүр энхые сахилга нилээд хайжарба.

Эндэ хүдэлжэ байха сагтаа

хууринайнгаа старостын үүргэ дүүргэдэг байгаа. Хэжэнгын Ородой-Адаг хууринда энэ шадарай нютагай зоной элүүр энхые сахилгын хүдэлмэри хайжаруулха зорилготойгоор врачбнэ-амбулаторийн үргэдхэгдэхэдэ, эмхидхэлэй дүй дүршэлтэй Галсан Доржиевичы ударидаха тушаалда дэб-жүүлэгдэхэн юм. Эндэһе бэрхэ эмшэнэй эмхидхэхы үүсхэл эдэбхи үржэл хайта газарта таригдаһан үрэнэн мэтэ байба. Энэ врачбнэ амбулаторидо тон шухала мэргэжэлтэд: фельдшер, акушерка, патронажна сестра,

лаборант-санитарка, 3 техническэ хүдэлмэрилэгшэд болон автомашины жолоошон оролдотой ажалланад. Эндэ стоматологическа, физиокабинедүүд, үдэрэй стационар хүдэлнэ.

Байгша ондо Галсан Доржиевич хирург-стоматолог, ортопед гэхэн мэргэжэлээ дээшлүүлгын нураһал гаража, дээдэ категориин врачай нэрэ зэргэтэй болобо. Мүн тиихэдэ «Семейный врач» гэхэн зэргэ тэрэндэ бии байха.

Энэ амбулаторидо шуһанай үлүү дарасы аргалха программа хуурида гаргагдаһан гэшэ.

Һаяхан Галсан Доржиевичтай уулзахадамын, иигэжэ хөөрэнэ: «Районийнгоо түбэй больницын администрациин зүгһөө (ахалагша врач Тутдумов Б.В.) саг үргэлжэ дэмжэлгэтэй хүдэлдэгбди. Суг ажалладаг хүнүүднэ: фельдшер Е.А.Цыдыпова, акушерка, Россин элүүры хамгаалгын отличник Н.Б.Раднаева хүдэлмэридөө эрхим оролдотойгоор хандадаг, зондоо хүндэ ехэтэй аргашан юм».

Өөрынгөө зүгһөө нэмэжэ хэлэхэдэ, Ородой-Адагта ажа-хуудаг багшын ажалай ветеран

Дугар Дондович хөөрөө хэн: «Галсан Доржиевич гэшэ ганса врач-стоматолог бэшэ, харин үбшэнтэй бүхы махабада бэе аргалдаг ёһотойл хоморой аргашан гэшэ, тиймэхээ Хори, Хэжэнгэ аймагуудай түб, хүдөө нютагуудһаа автобусоор дүүрэн зон эрээд, саг үргэлжэ аргалуулжа байдаг юм». Тэрэ хөөрөөндэнь урмашан баясаа бэлэйб.

Галсан Доржиевичай онсо хайн шэнжэ дурдаа һаа, олон юм даа. Тэрэ хэдынэйшье сагта эрдэм мэдэсэеэ дээшлүүлжэ, дэлхэйн соёлой дээжэһээ хүртэхые оролдожо, ном сударта сүлөө сагаа зорюлдагынь дүтэнь хүнүүдынь хайн мэдэнэ. Һаяхан үнгэрэгшэ нютагай өөһэдэн захиргаанай хүтэлбэрилэгшэ болон депутатууды хунгалгада Галсан Доржиевич Гутаповта Ородой-Адагай хунгалгад дуугаа үгэжэ, найдалаа мэдүүлбэ.

Улад зоной этигэлы үндэрөөр хүндэлжэ, элүүр энхые сахилгын ажалдаа эршэмтэй хайн ябахынь үрэгээд, үргэн Буряад оронойнгоо түрүү зоной дунда нэрээ нэрлүүлэлсэхэ габьяада хүртэхынь хүсэгшэ

Роза ДАШИЕВА,
багша.

Буряад үндэһэн зохёолой алтан жасаһаа

Дондок УЛЗЫТУЕВ

Буряадай элитэ поэт Дондок УЛЗЫТУЕВАЙ түрэхэн үдэртэй дашарам-дуулан шүлэгүүдэйнь энэ баглаае уншагшадтаа дурадханабди.

Мүшэн шэнги гэрэлтэй, Мүнхэ ута наһатай Байгаа наа даа ямар нэм, - Тэгд Хараһаар байтар ялагас гээд, Тэнгэриин Торгон энгэри Хаха шуу отолон, Харанхы руу богтолон, Нэгэ мүшэнэй хүмэрхы, Хэлэйшье даа, гэмэрхы Харан харан шаналтаб.

Дуудаан соогоо абяагүй, Дуулаан соогоо заяагүй Хабхар хүни нүгшэнэи Хайратай ганса мүшэм! Тэрэн шэнгээр хүн бүхэн, Хэзэ нэгэтэ бүхэн, Дэлхэй дээрэе удангүй, Дэгдэнэи, унаһанаа мэдэнгүй, Хойно хойноһоо нубарин, Хойлолохо гү баран... Гэбшье, Мүшэд унажа дууһахагүй. Гэрэлтэй, гэрэлгүй, Түмэн сая мүшэд Тоогоороо хүсэд — Тэнгэриингээ орьёло Тэды зандаал тодоржсо, Шаргал параяа тойронохой Шарайгаараа толоржсо, Байха гэжэни дамжаагүй, Хүнэй мүнхын модон — Хүхэ сэнхир одон, Заматни зурлаа тодол, Яларан эсаргыи ходо, Тэнгэриин алтан худал, Тэрэнни ходо шудал, Фото зурагынь худал, Фотонуудынь бутал.

Хүтэрэлдэн хүтэл, Хүнэй агуу шүтэл, Хүрээ дүхэриг мэтэл, Зүрхэндэлиной дүтэл. Тэрэн шэнгээр Таһархагүй юм хүнэй уг, Амидаралай Агуу туг. Ганса хүн гансаараа Ганса наһа эдлэжэ, Гансаһы наа харасаараа - Олохон дабаа гатална, Оршолонгоо батална, Ошо дүлэ шэдэнэ, Орьёл хабсагай нэтэлэ, Аялгаараа эдэллэ!

Дашые богони наһан — Сагаан эрбээхэйн хаһал,

Нолонгын түргэн хяһал,— Огторгойн эмнхэл зуура Орон шотагтаа түрөөд, Омог наһалдаа хүрөөд, Нөөргөө бусаха, залирха, Хөөргөө хааха, амарха,— Иймэ хатуу табисууртай...

Үхэхэдөөл бидэ Нэридэг байгаа ха гүбди? Нэрихэдээл бидэ — Үхэдэг байгаа ха гүбди? Зүрхэнэйнгөө зогсохода, Үхөөб гэжэ этигэхэгүйб. Зүрхэн зогсоо юм бээ,

...Хэтэ мүнхын «үгы—биш» Иймэ хоёр дугы биш! «Үгы» замаар ошоо наа, Тэхэрингүйгөөр төвөрдэг, Үри бээ алдадаг, Үнэн шанараа галдадаг. Хүн! Хүн! Хүн! Хүн тухай дуулааб. Хүнэй соло дууданаб, Хүн! Хүн! Хүн! Үгы юумэ биш болгон, Биш юумэ үгы хэн, Атаа эсүтөөн соогуур Атом фотон хоёрые Хамтаруулан гагнажса,

Сэлэи соогоо мүнхэ болтогой! Дарашагүй арюун сагаан сэдхэлынь, Дабашагүй хатуу эрэлхэг зоригынь, Дабташагүй өөрз хайхан заншалынь, Далайшагүй нагшин хүрз хүлдэнь Үргы боложо газартаа дуулан, Харгы табиса, тэнгэрээр дүүлн, Мүшэтэ ехэ замбуулин соогоо Мүнхэ болтогой, мүнхэ болтогой!

БҮРЯАД ХЭЛЭН Байгалай уһандал арюун тунгалаг, Басаганай михэрэлдэл урин налгай буряад хэлэмнай. Эртын манандал үнжэгэн сагаан лэ, Эхын альгандал энэрхы дулаан лэ буряад хэлэмнай. Булагай уһандал бузаргүй тунгалаг, Бугын нюдэндэл буриггүй хайхан лэ буряад хэлэмнай.

ХҮНЭЙ НАҺАН

Юрын лэ онһон ха юм. Сэдхэлдэмни сугларһан Сэнгүү энэ наһанайми, Сэбэр хайхан бодол, Сэсэгэй ягаан намаа, Гуниг, баяр, гашиудал, Гурбан үеым асуудал — Юундо үгы болохо юм? Хүнэй сэдхэл мүнхэ Мүнхэ гэжэ этигэнэб, Этигээ хадам — мүнхэ.

Хүнэй сэдхэл — уһан. Хүнэй сэдхэл — дүлэн. Хүнэй сэдхэл — шулуун. Хүнэй сэдхэл — хүрһэн, Хүхэ мүнхэ агаар. Тимлэл хадань би Наһанай хүсэд мэддэггүйб. Мүшэнһөө мүшэ дамжсан, Мүнөө болотар ябааб. Дүниүүр, сая эсэлүүдтэ Дүхэриг гэжэ ябааб.

Миши сэдхэл — фотон, Элиэ, туня, абяан. Харин гэнтэ зогсохода, Миши сэдхэл — үгы, Тэгд миши сэдхэл Нэгэи забһар хэдэггүй,— Хэтэ мүнхэ тэһэржэе, Хэтэ мүнхэ шатажса, Хэтэ мүнхын хүдэлөөн соо, Хэтэ мүнхын үймөөн соо — Сагай шорга дамжаһаар, Саашаал, Саашаал тэгүүлдэг.

Хаанаи, Хэзэи амардаггүй, Халуун миши сэдхэл, Фотон шэнги сэдхэл. Хүндэ шэнгээ шэнгүүртэй Хүсэтэй, Шэдитэй, Хэмжүүртэй — Хүмүүн үйлһи шанар! Хүн бүгэдэ эхиндэ Нэгэи тэгш эрхэтэй. Хээрэ хэбтэнэи шулуундал, Нэгэл ади шэнжэтэй. Тшгэхэ муртөө хүн Бэе бэһээ тад ондоо. Ондоош хадаа — нэгэ. Нэгэи хадаа — хоёр. Хоёрш хадаа — гурба.

«Гурба» гэнэн бодолһоо Гурбан саяда хүрз, Гурбан сая шэнжэһээ Гушан саяда хүрз! Эгээл иймэ хизааргүй Ухаан бодолой гэнжэе, Ухаан бодолой гэнжэи Гансал түхэрэи гарьха — Энэ — миши дуун, Хүн тухай дуун, Гал тухай дуун, Газар тухай дуун, Уһан тухай дуун, Шулуун тухай дуун.

Хиш агаар һабардан, Оршолонгы байгуулааш! Хүн! Хүн! Хүн! Гэртэи — шини дуран, Гартаи — шини паран. Хүн! Хүн! Хүн! Хүрһэтэ газарай хүсэн, Хүхэ замшин эзэн! Хүн! Хүн! Хүн! Ухаан бодолой эхин, Улаан шүһанай охин! Хүн! Хүн! Хүн! Агууехэ дархан, Аглаг түбиин зүрхэн! Хүн! Хүн! Хүн! Хүн — угаа мэрэи. Хүн! Хүн! Хүн!

Аглаг энэ юртэмсэдэ Амита юумын хүлгөөн соо Хүн боложо түрөөл хадаа, Хүнэй түлөө амидара. Сая дүниүүр юртэмсэүүд Сагаа тоолон юрьелдэнэ. Саанань хэзэиш

зарахагүйлиш - Саһан шэнгээр эрьелдэнэ. Гороо мүнхэ замбуулиной Гольнь олохо худал юумэл. Наран гэхэи,—наран бэиш, Наян сая паран байха. Энэ заахан шини замби Эрэсэг мэтээр эригэйдэн, Хэзэ нэгэтэ тоонон болоод, Хэтын сагта үгы байха. Гал бодос сахилгаанай Гарьха дүхэриг аман сооһоо Нарьян түрһэн

юртэмсэшье Нарантаяа мүнхэ бэиш, Бодоли үгы, үнэгш үгы, Бодос гэмээр шэнжэиш үгы, Заһаргүйгөөр урсан байһан Замбуулиной элиэ соогуур Хүнэй хүсэл хүлгэн зайна, Хүнэй зориг гулган байна. Омог доруун зориг хүсэл Оршолонгой агуу хүсэн. Газар түбиин, нара һарын Галаб эрьен унааш хада, Хүншинөөтэ замбуулин соо Хүнэй хүсэл — агуу хүсэн Аяар холын юртэмсэ руу Аянгата замаа табяад, Баһал хайхан хүрһэн дээрэ Бамба сэсэгээ таряад байха. Агуу хүсэн, хүнэй хүсэл! Аласай холы шэртэнлиши. Мүшэтэ сэнхир замбуулиной Мүнхын мүнхэ эрдэнлиши!

Гансахан хүнэй гансахан наһанай Газар дээрэ охорхошье наа, Үгэлһэн үгэ, үйлэ хэрэгынь Үеын үедэ мүнхэ болтогой! Уян бэе, уран яһанайнь Ууян хүүен залирдагыһе наа, Сэдхэл наһан, сэлмэг бодоһынь

ШУЛУУД Халуун наранда, бороо, һалхинда Хангиран, ганта, хахара буунхай Адар ехэ шулууа хэбтэнэ Агуу хүсээе дотороо нюунхай. Түмэн үеын үүр хираанда Түлгүү, зулгы хүнүүд ябаһан, Түрэ засагаа нэгэтэ алдан, Шулууа боложо хубилан унаһан Үлгэн дайдаар ёрбойн нуунхай Үхэр хара байсын шулууа, Сагаа хүлээн, мүнөөл дуугай Саадын бодолтой дуурана гүт? Эльбэмээр дулаахан эльгэн шулууа Энэрхы налгай басагад мэтэ. Элшэтэн яларһан сахюур шулууа — Эрэлхэг зоригой энхэ хүлдэл. Эрдэни, эндэмэни, субад болоод, Эгтэй бэшэ илгараа бэшэ гү? Шуһагүй хүйтэн оөхэн шулууа Шуналгүй зүрхэнэй хоонон хэсэгүүд. Агуу нюусаа дотороо хурианхай, Шулууа хэбтэнэ, уулын шулууа. Түмэн үеын түүхэ хаанхай, Түбин эхинэй далда бэшэгүүд. Хэн мэдэхэб, хэтэ сагта Хээрэн сагаан үргэн талада Шуһаараа бэшэн минни шүлэгүүд Шулууа болошоод хэбтэхэ юм гү? Сэлгээн нажарай ульһан халуун — Сэсэглэшэнхэй байсын шулуун. Бүүргэ дээрэн сомсойн нуунхай Бүбэнэн нууна бүбөөлжэн шубуун.

Ардагай гүйдэлдэл аласы дабшанхай, Ажалай охиндол абьяас габшагай буряад хэлэмнай. Майн үглөөдэл сэлмэг тунгалаг, Майлын сэсэгтэл һалбаран байнхайл буряад хэлэмнай. Эсэрын үгэдэл эрид сэхэ, Хутагын эридэл торгон хурсал буряад хэлэмнай. Дайсанай шэхэндэ тойруу таамаг, Дайдын нюусадал бүгэдые даамаг буряад хэлэмнай. Булхайта хэрэг буталха аргатай, Буугай сэмгэндэл буудахаш онһотойл буряад хэлэмнай. Эрлигэй номнолы задалха шэнжэтэй, Эрдэмэй дабаае гаталха шадалтайл буряад хэлэмнай. Гэсэрэй түүхые гэрдэжэ ерэнэн лэ, Гэрэлтэ мүшэдые дамжаа ерэнэн лэ буряад хэлэмнай. Сагадай Мэргэнэй самсаал хэлмэдэл, Ногоодой Сэсэнэй номин бэлигтэл буряад хэлэмнай. Түмэн зонойнгоо түүхэ сахинхайл, Түрэ хуримайнь түүдэг болонхойл буряад хэлэмнай. Баатарлиг ажалайнь магтаал дууданхайл, Бата жаргалайнь баримта болонхойл буряад хэлэмнай. Хонго дуунай жэгүүр эдлэнхэйл, Хорбоо түбээр мүнөө эдэлэнхэйл буряад хэлэмнай. Хоног бүридэ улам хүгжэнхэй, Холын холые зорин гаранхайл буряад хэлэмнай.

БАКУЛА РИНПОЧЕ

Бакула Ринпоче, перерожденец великого архата Бакулы, который при жизни будды Шакьямуни поклялся не уходить в Нирвану и поддерживать его Учение до тех самых пор, пока оно будет существовать в этом мире, приезжал в Иволгинский дацан и жил в нем некоторое время.

Каждое утро после совершения своих ежедневных практик Бакула Ринпоче выходил на балкон гостиницы, в которой его поселили, чтобы поприветствовать людей, собравшихся на него посмотреть. И часто при этом совершалось чудо - при совершенно ясном небе моросил мелкий дождь!

Еще Бакула Ринпоче хлопал иногда в ладоши, и все голуби, которые находились на территории Иволгинского дацана, разом садилась на землю и бегали под ногами людей, словно они были ручные. Вскоре звучал другой хлопок, и голуби дружно поднимались в небо.

НЕ САДЯТСЯ ГОЛУБИ

В Иволгинском дацане ни один голубь не садится на крышу храма, посвященного его защитникам - Ахамо и Жамсарану. Крыши других храмов время от времени приходится чистить от птичьего помета, эту же крышу - никогда.

ДАРМА ДОДИ ЛАМА

Дарма Доди лама, 10-й настоятель Иволгинского дацана, славился искусством возвращать к жизни людей, находящихся в состоянии клинической смерти.

Однажды к нему приехала женщина, сын которой попал в автомобильную катастрофу и находился в реанимационном отделении областной больницы. Женщина долго умоляла этого ламу вернуть ее сына к жизни, и, наконец, Дарма Доди лама взялся за дело...

Через некоторое время сын, вернее, его труп, который санитары собирались уже отвезти в морг, открыл глаза и принял на кровати сидячее положение! Сын этой женщины, вырванный из лап смерти Дарма Доди ламой, и поныне живет в Улан-Удэ.

У Дарма Доди ламы имелся на стене рисунок коровы, вымя которой свисало, полное молока, почти до земли. И каждое утро на столике, стоявшем под этим рисунком, его ученики обнаруживали кружку, полную свежего молока.

Дарма Доди лама был уже совсем старенький, и его ученики помогали ему добраться домой после окончания Хурала.

Внезапно начался сильный, как из ведра, дождь, и ученики, пока довели Дарму Доди ламу до дома, успели промокнуть до нитки. Сам же этот лама, пребывая в равных с учениками условиях, остался совершенно сухим.

БУРЯТСКИЕ БУДДИЙСКИЕ ПРИТЧИ

ДАШИ ДОРЖО ЭТИГЕЛОВ

Когда в 1927 году Пандидо Хамбо лама Даши Доржо Этигелов уходил в свое новое рождение, произошел ряд феноменов.

Первый феномен заключался в том, что рост Хамбо ламы сильно уменьшился. Вторым феноменом являлись его слова, сказанные своим ученикам накануне ухода: «Достаньте мое тело через 30 лет и осмотрите его». Третий феномен еще больше удивил ближайшее окружение этого человека...

Хамбо лама Этигелов ушел из жизни, находясь в позе лотоса. Многие признаки его смерти были налицо:

1. Не разговаривал и не открывал глаз.
2. Не дышал.
3. Находился в неподвижном состоянии.
4. Пульс не прощупывался.

И только один признак смерти Хамбо ламы Этигелова не был явлен: его тело продолжало оставаться теплым! Не остыло оно и на второй день после его ухода, и на третий, и на пятый день...

Тогда, в 1927 году, уже начались гонения на религию, и советское правительство строго следило за соблюдением закона, предписывающего хоронить умершего через 3 дня. И поэтому ученики Хамбо ламы решили провести на 7-й день особый обряд, предназначенный для того, чтобы помочь сознанию умершего найти себе лучшее рождение...

Ученики сидели перед телом своего Учителя, и никто из них не решался начать проводить этот обряд. И тогда, прервав мучительное молчание, Хамбо лама Этигелов стал читать положенный текст сам за себя... Ободренные этим поведением ученики слыли свои голоса с голосом Хамбо ламы, и обряд был проведен!

Высказывание, которое приписывается этому ламе, гласит: «С окружающих нас гор стекает быстрая река, Воды ее достигают долины, где живут люди. Но если мы хотим напиток чистой воды из этой реки, мы должны идти вверх, к ее Источнику».

Пандидо Хамбо лама Даши Доржо Этигелов принадлежал к людям, искавшим этот Источник.

ПАНДИДО ХАМБО ЛАМА XXIV

Сегодняшний Пандидо Хамбо лама XXIV Дамба Аюшеев ценит сильную, яркую мысль и нередко использует ее в разговоре. Вот его сравнение:

- Дацан - это тот же аэропорт, на территории которого дуганы, субурганы и другие культовые сооружения являются сигнальными маяками. Все божества - Будды, Идамы и Сахьюсаны - спускаются с неба, ориентируясь на эти огни.

Во время службы ламы приглашают богов спуститься на своих авиалайнерах к ним на землю и оказать каждому верующему, принимающему участие в службе, посильную помощь. И здесь ламы исполняют роль авиадиспетчеров.

Но служба заканчивается, и приглашенные гости-небожители садятся в свои лайнеры и улетают домой. В их летательных аппаратах мест для верующих нет - только для самого божества и его свиты. Верующие в этом случае являются спонсорами, которые оплачивают бензин.

Чтобы улететь к далекому звездам - местам пребывания Будд и других высоких божеств, каждый человек, практикующий буддийское учение, должен построить свой, личный авиалайнер. В этом и состоит цель его жизни на земле.

Лама говорит Хозяину местности:

- Сходи туда-то и сделай то-то, и за эту услугу я постараюсь добиться для тебя лучшего рождения.

И Хозяин идет и делает все, о чем его просят. Шаман просит Хозяина местности о том же самом, и тот ему отвечает:

- Как ты мне надоел! Ты все время у меня что-то просишь! А, впрочем, ладно: покупай две бутылки водки и закалывай для меня овцу, и я сделаю твое дело.

Христианство, ислам, иудаизм и буддизм подобны горным вершинам, и каждый из приверженцев этих религий пускай стремится наверх. Пустое это занятие - спускаться в долины и воевать.

ОТПЕВАНИЕ ГЛУХОНЕМОГО

Лама Иволгинского дацана Даши-Нима, совершая отпевание умершего человека, бросил на полуслове читать молитвы и спросил его родственников:

- Почему душа этого человека ничего не понимает? Оказалось, что человек этот был от рождения глухонемым!

Тогда Даши-Нима лама поговорил с умершим самыми простыми словами, а родственники перевели его слова на язык пальцев рук, и цель отпевания была достигнута.

ЛОБСАН САНДАН ЦЫРЕНОВ

В Гусиноозерском дацане, в котором будущий знаменитый лама-созерцатель Лобсан Сандан Цыренов изучал буддийскую философию, его за шербатым лицом прозвали «рыбкой Сандан».

Однажды в этот дацан приехал известный тибетский астролог, и руководство дацана попросило его помочь им решить одну проблему. Она состояла в том, что в окрестностях этого дацана не было ключевой воды, и ее приходилось возить издалека.

Астролог посмотрел в священную книгу и ответил:

- Есть поблизости такое место, где один из ваших хуварак может отыскать родник.

И указал приметы этого хуварак. Им оказался никто иной, как Лобсан Сандан Цыренов!

Его спросили:

- Ты можешь воду найти?
- Могу, - ответил Лобсан Сандан. - Но для этого мне понадобится один подол кускового сахара и помощь всех наших хуварак.

Неподалеку от Гусиноозерского дацана находился большой серый камень, возле которого Лобсан Сандан любил заниматься практикой созерцания. Туда он, получив желанный сахар, и направился с толпой хуварак.

Лобсан Сандан попросил каждого хуварак набрать по подолу камней, и как только его указание было исполнено, сказал:

- Кидайте в этот большой камень и представляйте себе, что это голова самого «рыбного Сандана», как вы называете меня. Попавший в эту голову получит от меня кусок сахара!

Хуварак, предвкушая лакомство, стали кидать, и когда весь сахар закончился, из-под камня забил родник.

Когда Лобсан Сандану было шестнадцать лет, он взял священную книгу, спустился с этой книгой в подполье родительского дома и при свете лучины стал заниматься практикой созерцания. У этого молодого йогина имелись при себе палочка и чайник. Читая священную книгу, он ритмично стучал по чайнику, и тот издавал звук.

Но на исходе седьмого дня не стало слышно звука: палочка при ударе проходила сквозь чайник, словно его и не было совсем!

Однажды совсем еще молодого Лобсан Сандана, служившего в Кижингинском дацане простым ламой, пригласили совершить обряд по усопшему человеку. Необходимо было ехать в одно отдаленное село. На лесной дороге, в районе нынешнего поселка

Новокижингинский, Лобсан Сандан сказал ямщику:

- А ведь мы с тобой по огромному морю едем. Чуть прохладу, исходящую от его вод!

Ямщик посмотрел на деревья, окружавшие дорогу, пожал плечами и ответил:

- Я и маленькой лужи не вижу нигде!

- Море под нами, верно тебе говорю, - заверил его Лобсан Сандан.

На этом разговор и закончился.

А через восемьдесят с лишним лет, в 70-х годах прошлого столетия, геологи в тех местах, где проезжал когда-то Лобсан Сандан Цыренов, искали воду и никак не могли ее найти. Искали они воду для поселка, который советское правительство собиралось построить в этих местах. Вот тогда-то местные старики и вспомнили про тот давнишний разговор Лобсан Сандана с ямщиком и указали примерное место, где тот разговор происходил. Геологи пробурили в этом месте скважину и сказали почти то же самое, что сказал когда-то Лобсан Сандан ямщику:

- Под нами - огромные запасы воды!

Агван Силнам считался учеником Лобсан Сандана. Но после того как Агван Силнам съездил в Китай и достиг там в практике «жод» серьезных успехов, его учитель попросился к нему в ученики...

Случай этот в буддийской практике небывалый, и говорит он о том, что настоящий учитель уважает, прежде всего, Учение, а не титул учителя.

Будучи настоятелем Кижингинского дацана, Лобсан Сандан в составе делегации бурятских лам присутствовал на коронации Николая II в Санкт-Петербурге. И когда все участники этой церемонии совершали поклон русскому царю, один человек ему не поклонился...

Это был Лобсан Сандан.

Во время Гражданской войны, когда в Кижингинском районе хозяйничала банда атамана Семенова, находившегося уже в преклонном возрасте Лобсан Сандана арестовали и посадили в тюрьму.

На следующее утро дежурный офицер приказал привести его на допрос. Солдат, посланный за Лобсан Санданом, вернулся с сумасшедшими глазами и сообщил:

- В камере, вместо ламы, сидит чудовище!

- Какое такое чудовище? - уточнил офицер.

- У него огромные рога, много рук и ног, сам он синий, а позади него полыхают языки огня!

После этого случая солдаты-охранники стали видеть, как Лобсан Сандан совершает вокруг тюрьмы горо, пост на крыше песни, появляется то в одной, то в другой камере, изъявив желание пообщаться с ее обитателями. И тогда семеновцы поняли, что имеют дело с необычным человеком, и отпустили Лобсан Сандана домой.

Известный буддийский мыслитель Б. Дандарон, приехав в 1972 году в Москву на конференцию, остановился на квартире у востоковеда О. Волковой, жившей со своей сестрой.

Занимаясь в одной из комнат научными трудами, Дандарон заметил, что оконная штора, которая находилась напротив письменного стола, зашевелилась. Вскоре из-за шторы вышел Лобсан Сандан Цыренов, которого Дандарон, уроженец села Кижинга, знал с малых лет. Знаменитый созерцатель подробно рассказал Дандарону о том, что ему надлежит совершить в ближайшие годы, и после этого исчез.

ПРОВЕРКА

В СИЛЕ И ЗНАНИИ

У человека по имени Жиг-Жит умер отец, всеми уважаемый старец, и человек попросил Лобсан Сандана указать ему место, в котором переродился его отец.

- В наши края приехал великий святой Данзан Норбоев, - отве-

тил ему тот. - Иди и спроси его об этом. И Жиг-Жит отправился к Данзану Норбоеву.

- Приди ко мне завтра, - ответил тот, выслушав Жиг-Жита.

Назавтра Данзан Норбоев сказал:

- Я просмотрел все три верхних мира, и ни в одном из них твоего отца не нашел. Лишь только в Дэважине я отыскал место, предназначенное для него - распустившийся цветок лотоса. Но цветок почему-то был пуст...

- Как же отыскать мне своего отца? - спросил Жиг-Жит.

- А кто послал тебя ко мне? - поинтересовался, в свою очередь, святой.

- Наш местный лама Лобсан Сандан Цыренов.

- Вот и спроси у него о своем отце!

Явился Жиг-Жит снова к Лобсан Сандану...

- Видишь под моим алтарем коробок, сделанный из коры березы? - спросил его Лобсан Сандан. - Возьми и принеси его мне.

Жиг-Жит принес коробок, и Лобсан Сандан снял с него плотно пригнанную крышку. Тотчас же из коробка вылетела птица с опереньем поистине райских расцветок и улетела, звеня от радости, в небеса...

- Это душа твоего отца улете-ла в Дэважину! - сообщил Лобсан Сандан.

P.S. Услышав в свое время эту историю, местные старцы поняли ее так, что двое великих бурятских лам - Данзан Норбоев и Лобсан Сандан Цыренов - друг друга в силе и знании проверяли.

ПИСЬМО, НАЙДЕННОЕ В СТУПЕ

Попиратель традиций бурятского народа, оновленец-лама, разрушивший в 20-х годах ступу Агвана Силнама, обнаружил этого йога в сидячем положении, с письмом в руках. В этом письме сообщалось, что такой-то человек в таком-то году придет и разрушит эту ступу.

СИДДХИ -

НЕ ДОКАЗАТЕЛЬСТВО

Александр и Ванчин, люди молодые и горячие, являлись учениками известного буддийского ученого Дандарона.

Стали они однажды спорить между собой. Александр настаивал на своем решении какой-то житейской проблемы, а Ванчин - на своем. Когда страсти «раскалились добела», Ванчин посмотрел на свои ручные часы, и под его взглядом минутная стрелка побежала в обратную сторону...

- Видишь и сам, что правда на моей стороне! - заявил Ванчин.

Александр не знал, что ему ответить... И тут в разговор вмешался Дандарон:

- Сиддхи - не доказательство, - заметил он Ванчину. - Александр другой природы, чем ты, и делает хорошо лишь по-своему.

Составитель
Игорь МУХАНОВ.

Из книги «Дождь из цветов»
подготовила Галина ДАШЕЕВА.

Дэлхийн бэлтгэл дээжсэл

ҮНШЭН БАСАГАН

Монгол домогууд

Үни урда сагта сөбэр хайхан басагатай хүгшэн үбгэн хоёр ажаһуугаа ха.

Басаганай арбан найматай болоходо, эхэнь наһа баража, эсэгэнь нэгэ баян эхэнэртэй хамтаржа, тэрэнээ гэртээ асарба. Хойто эхэ гэртэнь ерэн сасуугаа басагандань дурагуйлхэбэ. Удангүй хойто эхэ үхибүүтэй болоходо, үншэн басаганда бүри ехээр дурагуйлхэжэ, «Миний үхэнэн хойно хүбүүндэмни юуншье үлээнгүй, энэ гэртэй эд зөөри энэ басаганда хүртэхэ байна. Амиды байһан үедөө энэ басаганай нюдэнь анюулаагүй наа, би энэ гэртэй эзэн эхэнэр бэшэ гэсхэбэ», гэжэ сэдхэбэ.

Нэгтэ үбгэн хамганайнгаа уйлажа һуухы хараад:

- Ягаабуши? Юун болооб? - гэжэ асууба.

- Ши энэниие харыш, - гэжэ хамганиинь уйлаганан хэлээ, шэл амһарта соо һууһан хулганые харуулаад, үргэлжэлүүлэбэ. - Басаганшини оролон шолмос байжа, иимэ амтаниие түрөөл.

Тэнэг үбгэн хамганайнгаа иигэжэ хэлэгшээдэ этгэжэ, хоёр алууршадые хүлхлөөд:

- Миний басагы алагты. Этгэхымни тула баруун гарынь таһа сабшаад, тэрэнээ намда асаржа үгэхэт, - гэбэ.

Алууршад басагы бүтүү бартаа хүбүз соо абаашабад. Тиигээд тэдэнэр сөбэр хайхан басагы алахаа хайрлаад, алаһан болохо гэжэ баруун гарынь таһа сабшажа абаад, түрэнэн эсэгэдэнь гарынь абаашажа үгэбэ.

Үншэн басаган хүбүз соо үни удаан мэдэрэлгүй хэбтээд, мэдээ ороходо, голдо ошожо, гарайнгаа шархын шуные угаагаад, гуйбалзан гунхалзан ябажа, нюдэнийнгөө

хараһан тээшэ ошобо.

Удангүй үншэн басаган нэеы гэрнүүдтэй үргэн тала дээрэ гараад, эдихэ хоол эрихээ эгээ захын гэртэ дүтэлбэ. Тэрэ гэрнээ залуу хүбүүн бултайгаад, хаанаһаа хайшаа ошожо ябаһынь басаганһаа асууба. Басаган ушарһан муухай үйлэ хэрэг тухай дууһан хүбүүндэ хөөржэ үгэбэ.

- Гэртэ оро. Гэр соо намһаа бэшэ хэншье үгы. Би шамда эдихэ хоол, ууха унда үгэхэб, - гэжэ хүбүүн тэрэ басаганда дурадхаба.

Басаган тэрэ гэртэ ороод, тэндэ байхаар үлэбэ.

Хүбүүнэй гэртэхин өөһэдэньгөө хотон айлуудтай суг хамта байдаг тула хүбүүнэйнгээ хамга абаһан тухай түрүүшээр мэдэбэгүй. Хотон айлуудтай элдэб эсээр хэлэлгээ айжа, хүбүүн хамгаа үдэртөө зандан модоор хэһэн ханза соогоо хоргодуулаад, үдэшэ болоходо, тэрэнээ ханза сооһоо гаргажа, суг хамта эдээлдэг байба. Гэбэшье энэ басаган тухай гэртэхидынь мэдээд, хүбүүгээ харабагүй. Юундэб гэхэдэ, сөбэр хайхан бэритэй болоһондоо досоогоо бүтүү баярлаад, хүршэ-нэртөөшье энээн тухай дуулабагүй.

Удангүй үншэн басаган жэрмэлэн болобо. Эгээл энэ үедэ хаанай зарлиг дүүргэжэ, сөбэр хайхан хамганай үбгэн холо харин газарта ошохоёо гэрнээ гаража ошобо.

Хүбүүнэй түрэхэдэ, эхэ, эсэгэнь баярлаад, баяртай мэдээсэл хүбүүндэнь абаашажа үгэхынь элшэндэ бэшгэ үгэбэ.

Тэрэ элшэн аян замайнгаа харгыда оройтоходо, хонолго һуража, хара ханаата хойто эхынь гэртэ ороод,

үдэшын хоол бариха үедөө хаана ошожо ябаһанаа үлөөн дутаангүйгөөр бултэнь хөөрбэ.

Үбгэнэйм басаган амиды мэндэ гэжэ хойто эхэ тэрэ элшэнээ дуулаад, элшэнэй унтажа байхада, сүүмхэ сооһоон бэшгэ абаад:

«Шиний хамган хүншье бэшэ, амитаншье бэшэ юумэ түрөө. Бэшгэ бэшэ, яахамнайб?» - гэжэ бэшээд, тэрэнээ сүүмхэ соонь хэбэ.

Хойто эхэ эдээнэйнгээ хайниие элшэндэ эдүүлээд, бусаха замдаа хүрөөд гарахынь гуйба.

Сөбэр хайхан хамганай үбгэн гэртэхидхэ бэшгэ абаад, иигэжэ харюу бэшгэ бэшэбэ. «Юушье бү хэгты. Миний бусахы хүлээгты».

Бусажа ябаһан замдаа үнөөхи элшэн басаганай хойто эхындэ хоноод гарахыа оробо. Хойто эхэ эдээнэйнгээ хайнаар, архи тамхьяр

элшэниие хүндэлжэ унтуулаад: «Хэн юуншье түрөө хадань үгэр түргөөр алагты», - гэжэ бэшээд, тэрэнээ сүүмхэ соонь хэжэ, үбгэнэйнь бэшгэ абаба.

Хүгшэн үбгэн хоёр иимэ бэшгэ абаад:

- Хүбүүмнай хиэрэ юм аа бы! Иимэ хайхан ашяа яашье алахагүйбди, - гэлдээд, хүбүүнэйнгээ бусахада, өөрнынь хороохо тухай хэлсэбэ.

Нэгтэ тэдэнэй бэри үбгэнэйнгөө бэшгэ оложо, тэрэниинь уншаад, хүбүүгээ тэбэрээд, тэрэ хотон айлуудһаа холодон тэрьедэбэ.

Үдэшэлэн болоходо, тэрэ басаган голы эрьедэ тогтожо, тэндэ унтаба. Тиигэхэдэ нэгэ хирээ хүбүүем абаад ябашаба, хоһон хамшы соом гар би болоһобо гэжэ зүүдэлээд, оог хашхараа табин һэримсээрээ харахадань, хүбүүниинь хажуудань хэбтэбэ. Гайхалы ехэ гайхал, баярай ехэ баяр гэхэдэ, тэрэ баруун гартай болоһоод байба. Мүнөө тэрэ зориг орожо, саашаа ошожо ябахадаа, удангүй үгэгтэй үбгэнэй нэеы гэртэ туласа хүржэ эрээд, тэндэ байдаг болобо.

Нэгтэ элшэн нэгэ үдэр хамбышад амба тээһэн олон тэмээнүүдээ амаруулаха гэжэ тэдэнэй нэеы гэрэй тээ хажууда тогтоһоод. Сөбэр хайхан бэри тэдэ улаашадай дунда үбгэндөө адли хүниие хараад:

- Үбгэжөөл, улаашадта ошожо, хэд бэ гэжэ мэдэжэ ерыт даа, - гэжэ үбгэжөөлы гуйба.

Үбгэнэй тэдэндэ ошоод хөөрэдэжэ байхада, хамбышадтай дарга тэрэндэ ерээд:

АЛТАН СҮМБЭР УУЛЫН ЭЗЭН

Эртэ урда сагта нэгэ хүбүүн ажаһуугаа гэхэ. Нэгтэ тэрэ хүбүүн газар наадажа байхада, элһэ шоройгоор үндэр уула хээд, тэрэнээ Алтан-Сүмбэр гэжэ нэрлэбэ. Хүбүүн энээн тухайгаа эсэгэдэ хэлэбэ. Эсэгэнь үнэншэбэгүй. Гэбэшье газар гарахада, хоёр ноёдөөрөө үндэр уула хараад айшаба.

«Магад, миний хүбүүн миний дайсан болохо аалам? - гэжэ эсэгэнь ухаагаа гүйлгэнэ. - Тиигээ наань, би хүбүүгээ диилэжэ шадахагүйб!»

Эсэгэнь хүбүүгээ нарата дэлхэйһээ хахасуулаха гэжэ бодоод, худалаар үдэбэ. Хүбүүн ханаагаа зобожо, юугээр аргалжа болохо тухай эсэгэнээ асууба.

- Гансал урда зүгэй эзэнэй арбан табан толгойтой хара мангасай уушхан ба зүрхөөр, - гэжэ эсэгэнь харюусажа эхилбэ, - эмшэлхэнээ бэшэ ондоо арга үгыл даа.

- Би таңда хэлэгшэцэтнай асархаб, харгыдаа ямар мори унахаб, ямар хони гаргажа хүннэ хэхэб? - гэжэ хүбүүн эсэгэнээ асууба.

- Адуун хүрэгэйнгөө хойноһоо дахажа ябадаг бужуутай унагаа унарай, хүрэгһөө гээгдээд, тэдэнээ хүсэжэ ядажа ябадаг хамуутай хурьгаяа гаргажа, хүннэ хээрэй.

Эсэгынгээ иигэжэ хэлэхэдэ гайхаад, хүбүүн эхэдэ ошожо, ямар заабари хэлэхынь гуйба.

- Адуун хүрэгэйнгөө урда ходоодоол түрүүлэн гүйжэ ябадаг сагаан төонтэй хээр мориёо унарай, хүрэгэйнгөө урда түрүүлэн ябадаг сагаан халзан толгойтой хониёо гаргажа, хүннэ хээрэй.

Хүбүүн эхынгээ хэлэгшээр сагаан халзан хониёо гаргажа, хүннэ хээд, хээр мориндоо

мордожо, хүбүз ой дээгүүр, хүжэ тэнгэридэхи хүбэн сагаан үүлэнэй доохонуур гүйлгэбэ. Тэрэнэй хасар улайба, нюдэнийнь ошо галаар сасарба.

Аян замдань үхэршэн үбгэн тэрэнтэй уулаад:

- Хүбүүн, хайшаа гүйлгэбэши? - гэжэ асууба.

- Би Алтан-Сүмбэрһөөб, Алтан Сүмбэр - миний тоонто нютаг юм. Урда зүгэй эзэнэй - арбан табан толгойтой хара мангасай уушха, зүрхынь эсэгэдэ асаржа эмшэлхэ гэжэ ябанаб.

- Хүбүүн, энэшни гайтай хэсүүл хэрэг даа. Мангас гэшээш огторгойгоор ниидэдэг шубууды, газар дээгүүр мүлхидэг могойе хайрладаггүй юм.

- Эрэ хүн ханаһан хэрэгээ хэжэ шадаагүй наа, элжэгэн шэнги юм. Мангастай хаана уулажа шадаха тухаймни хэлыг даа?

- Тээ тэрэ хадын урда ташаланда, - гэбэ үбгэн.

Хүбүүн тэрэ хадаа хүржэ эрбэ. Тэндэ тэнгэридэ хүрэмэ үндэр муухан нэеы гэр байба. Хилгаһан шэнги нарин бэетэй басаган тэрэ гэрнээ гараад, хонгёо хахир хоолойгоороо нохойгоо хорин абаба. Хүбүүн нэеы гэртэ ороод, мангас тухай асууба.

- Мангас ябанхай, - гэбэ басаган.

- Мангасай сухалтай, номгон байһынь яагаад мэдэхэб? - гэжэ хүбүүн асууба.

асараабуши! Хая саашань! Би хайн болооб! - гэжэ хашхарба.

Нэгэ хэдэн хоногой үнгэрхэдэ, эсэгэнь худалаар үдөөд, хэбтэриһээ бодобогүй. Тиихэдэнь хүбүүниинь яаж аргалха тухай асууба.

- Хойто зүгэй газарнуудай эзэниие - хара тэмээ асараа нааш, эдэгэхэдэ болохоб, - гэбэ эсэгэнь.

Хүбүүниинь дуу дуулаад, хүжэ тэнгэрийн доохонуур, хүбүз модоной дээхэнүүр мориёо гүйлгөөд, хара тэмээнэй байдаг хадын хаялада ержэ, эмээл хазаараа абаад, тэмээн тээшэ мүлхшэбэ. Энэ үедэ атан хара тэмээн энгинэйнгээ хажууда ошоод хэбтэшэбэ. Тэрэ тэмээнэй хүлдээрээ зогсоходонь, толгойнь одо мүшэдтэ хүрэдэг, хэбтэхэдэнь, нюрганинь шэлэ хүтэл шэнги үндэр байба. Хүбүүн харадангүй, тэрэндэ мүлхэн дүтэлбэ.

- Ши хэн гэсэбэши, нүхэр гүш, али дайсан гүш? - гэбэ тэмээн хүлдээрэ хүрэн бодоһобо.

- Би дайсаншье, нүхэршье бэшэб. Миний морин адууршоо, намайе гэртэмни абаашажа үгыш, - гэжэ хүбүүн гуйба.

Тэмээн зүбшөөгөөд, хүбүүе нюрган дээрэ һуулаад, Алтан-Сүмбэр ууладань абаашаба.

Хүбүүнэйнгээ бусажа ябаһынь мэдэхэдэ, эсэгэнь хүбүүгээ алаха гэжэ, гурбан зуун сэрэгшэдэ абаад, урдаһаань утган ошобо. Тэмээнэй табгайгаараа тооло шорой үрхирсэ шэдэхэдэ, тэрэ тоолонһоонь эсэгэнь гурбан зуун сэрэгшэдтэ хахажа үхэшэбэ.

Тэрэ үдэрһөө хойшо хүбүүн эхэтээ үлзы жаргалтай, үни удаан ажаһууһан юм.

Урдын монголой домогуудһаа.

Хойто зүгэй арадуудай онтохонууд

Эртэ урда сагта нохой ори гансаараа ой соо байдаг хэн ха. Гансаараа байхадань, тэрэндэ үйдхуртай болоһобо. Ой модон соогуур тэрэ нохойн ябажа ябахад, сэхэ урдаһаань шандаган гүйн эрбэ.

- Шандаган, хоюулаа суг хамта байдаг болохонмай гү? - гэжэ нохой шандаганда дурадхаба.

- Суг хамта байхада, муу юумэн үгы, байл даа, - гэжэ шандаган зүбшөөбэ.

Үдэшэлэн тэрэ хоёр унтахыа хэбтэнэ. Хүни болоод байхада, нохойн хусахада, шандаган сошон хүржэ:

- Юундэ хусанабуши? Шоно эрээд, бидэниие эдижэрхихэл, бү хусыш, - гэжэ хорибо.

Нохой шандагы орхёод саашалхадаа: «Аймхай нүхэрые

олоо байнаб. Шоно хэнхээшье айхагүй нүхэр болохо байха», - гэжэ сэдхэн, ой модон соогуур шоные бэдэрбэ.

Сэдхэлдээ шэлэнэн шэнэ нүхэрөө бэдэрхысэл бэдэржэ ябаһан тэрэнэй сэхэ урдаһаа шоно гүйжэ эрбэ.

- Шоно, хоюулан суг хамта байдаг болохонмай гү? - гэжэ нохой шонодо дурадхаба.

- Суг хамта байхада, муу юумэн үгыл даа, байл даа, - гэжэ шоно зүбшөөбэ.

Үдэшэлэн тэрэ хоёр унтахыа хэбтэбэ. Нэгэ хэдэн сагай үнгэрхэлөөр, нохой хусажа оробо. Шоно һэрээд, нохойн хусахада олиггүйгөөр айжа:

НОХОЙ

- Болиш! Бү хусыш! Баабгай эрбэл, бидэ хоёрые эдижэрхихэ, - гэжэ хорибо.

Нохой шонын аймхайе мэдээд, тэрэ нүхэрөө орхёод, ой модон соогуур баабгайе үни удаан бэдэрбэ. Тэрэнэй сэхэ

урдаһаа баабгай гүйн эрбэ.

- Баабгай, хоюулан суг хамта байдаг болохонмай гү? - гэжэ нохой тэрэндэ дурадхаба.

- Суг хамта байхада, муу юумэн үгы, байл даа, - гэжэ баабгай зүбшөөбэ.

Үдэшэлэн хоюулан унтахыа хэбтэбэ. Нэгэ хэдэн сагай үнгэрхэлөөр, нохой хусажа оробо.

Баабгай һэрээд:

- Юундэ хусанабуши? Хүн эрээд, бидэ хоёрые алажа болохол. Хүндэ буу би юм, - гэжэ хэлэбэ.

«Эй даа, нүхэсэхэ гэлһэн эдэ нүхэдни аймхай амитад байна даа. Хүн хэнхээшье айдаггүй

байжа магад», - гэжэ нохой сэдхэлдээ шэбшээд, хүсэтэй, эрэлхэг шэнэ нүхэрые үни удаан бэдэржэ ябаһаар, хүнтэй уулзашаба.

- Хүн, хоюулан суг хамта байдаг болоёбди, - гэжэ нохой тэрэндэ дурадхаба.

- Тиигэл даа, - гэбэ хүн.

Хүн нохойе дахуулан гэртээ ошоод, үдэшэлэн унтаридаа орожо унташаба. Хүниин тэн болоод байхада, нохой хусаба.

- Нохой, фүү-фүү! Ямар наймши, хуса, хуса! - гэжэ хүн айхын орондо тэрэниие тухиржа оробо.

Тэрэ гэлһэн саһаа хойшо мүнөө болотор нохой хүнтэй хамта ажаһуудаг болонхой юм.

Г.Д.ДАМБАЕВ оршуулба.

«Сагаан үбгэн-2005» гэгээн конкурсно

ЭЛИТЭ ЕХЭ МОНГОЛШО ЭРДЭМТЭН

Лубсан ШАГДАРОВ 1930 ондо Агын тойрогой Дулдаргын аймагай Шандали нутагта түрэн юм.

хубитаяа оруулаа. Д.Д.Дугаржабонтой хамта Л.Д.Шагдаров «Багшын дунда нургуулида үзэхэ буряад хэлэнэй учебнигы» (морфологи, фонетикэ, лексикологи) 1978 ондо хэблүүлэн, удаань гансаараа синтаксисынь гаргуулхан, хүлээрнь Д.Д.Доржиевтай сугтаа эдэниие хамтаруулан барлуулхан байгаа.

Нийтин-политическэ темээр буряад хэлэнэй нэрэ томьёонуудай толи «Буряад үнэндэ» барлагдажа гараа нэн. Гайхамшагта эрдэмтэ К.М.Черемисовэй толиие нэмээжэ, дахинаа хэблүүлэн гаргуулхаар хүдэлжэ байдаг. Мүнөө Л.Д.Шагдаров уран зохиолшо ба оршуулагша Н.А.Очилов хоёрой зохиолон 70-80 мянган үгтэй «Ород-буряад хэлэнэй тайлбар-толи» хоёр ботёор барлагдажа гаргагдахаар бэлдэгдэнэ. Энэнь академическэ түхэл маягтай айкалган хүдэлмэри болохо. Эрдэмэй докторнууд Л.Д.Шагдаров, И.Д.Бураев, В.И.Рассадин гэгшэд хоёр ботитой «Буряад хэлэнэй академическэ грамматикын» түрүүшын ном хэблээдэ бэлдэбэ.

Лубсан Доржиевич монгол угсаата арадуудай хэлэ шэнжэлхэ талаар дэлхэй дээрэ мэдээжэ, элитэ ехэ эрдэмтэн гэжэ тоологдодог. Уласхоорондын хуралдаанууд дээрэ хэлэн элдхэлнүүдын дэлхэйн олон оронуудай монголшо эрдэмтэдэй үндэр сэглэлтэдэ хүртэдэг.

Л.Д.Шагдаров бэлгтэй бэрхэ оршуулагша гэжэ алдаршанхай. Гайхамшагта теоретигүүдэй зохиолнуудые, статьянуудые, партиин съезднүүдэй, конференцинуудэй, пленумүүдэй материалнуудые оршуулагдаа эдэбхитэйгээр хабаадаг хүн юм. Угай бэшгүүдые, урданай гайхамшагта зохиолнуудые, соёлой хүшөөнүүдые хуушан монгол хэлэнхэ буряадшалан байгаа.

Арба гаран аспирантуудай эрдэмэй кандидатууд болоходонь, Лубсан Доржиевич тэдэнэй хүтэлбэрилэгшэнь байгаа. Энээнэйнь түлөө хэдэн жэлэй урда тээ Россин ВАК-гай шийдхэбэрээр Л.Д.Шагдаровта профессорэй эрдэмтэ нэрэ зэргэ олгогдоо нэн.

Эрдэм ухаае хүгжөөхэ талаар алдар габьяатай байһанайнгаа түлөө Л.Д.Шагдаров «Буряад Республикын эрдэмэй габьяата ажал ябуулагша» гэгээн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй.

Буряад арадайнгаа аша туһада, буряад-монгол хэлэнэй хүгжэлтэдэ бүхы хүсэ шадалаа, ухаан бодолоо элсүүлдэг Лубсан Доржиевич 75 наһанайнгаа дабаан дээрэ гараашье наа, эрдэмэй орёл өөдэ дабшадаг дэлхэй дээрэ элитэ ехэ монголшо эрдэмтэн болоо бшуу.

Иигэжэ Лубсан Доржиевич, Цымжит Нимаевна Шагдаровтан аша, гушяа үргэлсэжэ, энхэ амгалан, аза жаргалтай ажаһуунал даа.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ, журналист, Россин Федерациин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ.

ОНОН ХАТАН ЭХЭНЭЭ ҮРШӨӨЛТЭЙ

Онон голой эрьедэхи Хаяагай-Үбэр гэжэ нутагта тоонтотой Дашинама хүбүүн 1925 оной кабарай эхээр түрэн юм. Нургуулин наһанай болоходоо, тэрэ Тугшанай эхин шатын, Табтаанай долоон жэлэй нургуулинуудые дүүргэбэ. Нургуулида нуража ябахдаа эдир хүбүүн түрэл ажахыдаа али бүхы ажал хэлсэдэг нэн. Дайнай эхилхэдэ, наһаа хүсөөгүй үхибүүд, үбгэд, хүгшэд фронтод мордохон эрэшүүлые халажа абаад, ажахынгаа бүхы ажал хэрэгүүдые бэе дээрээ даагаа бэлэй.

1943 оной эхиндэ Д.Дамдинов сэрэгэй албанда татагдажа, Сүүгэлэй дасан шадархи сэрэгэй частыда алба хэжэ, ДОТ-ой пулеметчик болобо. Милитарис Японтой СССР-эй хэлэн дайнда Японой 1 миллионһоо дээшэ сэрэгшэдтэй суута Квантунска армие бута сохилгодо, милитарис Японой бээ тушаалгада Забайкалийн фронтын сэрэгшэдэй бүридэлдэ ороһон Дашинама Галданович эрэлхэгээр хабаадаа нэн. Энэ илалтада хубитаяа оруулалсаһанайнгаа түлөө Д.Дамдинов Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай II шатын орденээр, «Японие илаһанай түлөө» медальар шагнагданхай.

Албанһаа табигдамсаараа, Д.Дамдинов амгалан ажалда шунажа ороо нэн. 1948-1951 онуудта тэрэ Тугшанай эхин нургуулин интернадые даагшаар, ажаллахадаа, Агын багшанарай училищи заочноор дүүргэбэ. Хэды хүсэр хүндэ байдалтай байбашье, дээдэ нургуули дүүргэнгүй, холо ошохогүй байһанаа ойгоһон Дашинама Дамдинов 29-тэйдөө Буряадай багшанарай институттай түүхын хэлэ бэшгэй факультэдтэ нурахаая оробо. Институдаа дүүргээд, түрэл нутагайнгаа нургуулида нуралсалай талые даагшаар хэдэн нара соо хүдэлбэ.

1958 оной декабрь наһаа Д.Г.Дамдинов СССР-эй Эрдэмэй академиин Сибириин таһагай Буряадай Нийтын эрдэмэй институттай хэлэ бэшгэй хэлтэстэ хүдэлжэ эхилэ нэн. Тийхэдэ Дашинама Галданович абаһаар лэ шэнжэлхы ажалы абьяастай, өөрын онсо маяг шэнжэтэй байһанаа харуулаа бэлэй. Нутаг нутагай яряанай хэлэ бэшгэжэ абаха, шэнжэлхэ экспедицинуудтэ эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг байба. Энээнэйнгэ ашаар буряад угсаатанай аман үгын ехэ материал суглуулхан, залуушуулые энэ хэрэгтэ нургаһан байгаа. Хэлэ бэшгэй таһагы даагшаар олон жэлдэ хүдэлхэн мэдээжэ эрдэмтэ Цыбик Бобоевич Цыдендамбаев Дашинама Дамдиновай ажалые үндэрөөр сэглэдэг нэн.

Эдэл жэлнүүдтэ тэрэ түрэлхи хамниган угсаатанайнгаа түүхээр, хэлээр, аман зохиолоор улам һонирхожо, энэ асуудалда шэнжэлхы хүдэлмэрээ зорюулан юм. Ушар иимэһээ буряад арадай нутаг хэлэ шэнжэлгэдэ Дашинама Галданович хамниган хэлэ түрүүлэн оруулан юм гэжэ баталха дүүрэн эрхэтэйбди. Хамнигад хадаа монголшуудтай, буряадуудтай худхалдан холисолдоһон түнгүүсүүд (эвенкнүүд) болоно гэжэ буряад арадые шэнжэлгэдэ дэлгэрхэн һанамжа буруу гэжэ Дашинама Дамдинов баталаа нэн. Ононой хамнигад хэдэн зуун жэлэй саана бии болоһон түүхэтэй гэжэ тэрэ тобиолно. Байгалай саанахи хамнигад уг гарбал, тэдэнэй хэлэн тухай эрдэмтын шэнжэлгэнүүдые сэглээд байхадаа, хамниган угсаатанай бүридэлгэ орёо, тэдэнэй диалекти хубинь монголнууд юм гэгээн баримта автор харуулан байна. Энэ тон онсо шэнжэтэй, үндэлэ баримтатой үргэн ехэ хүдэлмэриень түүхэшэдэ, шэнжэлэгшэд һонирхолтойгоор угтаа нэн.

1967 ондо Дашинама Галданович «Монгол судлалы асуудхадан түүхын ёһоор Шэтэ мөжын хамнигад нутаг хэлэн» гэгээн темээр кандидатай диссертаци хамгаалһан байгаа. Ахалатша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ Д.Г.Дамдинов 1986 ондо наһанайнгаа амаралтада гарахадаа, гараа хабсараад һуунгүй, бүри эршэмтэйгээр, үрэ түгэсөөр ажаллажа, 1995 ондо «Ононой хамнигад хэлэн (түүхэ-хэлэ бэшгэ)» гэгээн темээр докторой диссертаци бэшэжэ, амжалтатыйгаар хамгаалаа бэлэй. Энэнь монгол угсаата арад-хамнигадые гэхэ гү, али хидан монголшуудые шэнжэлгэдэ тон шэнэ нээлтэ болоо нэн.

Элитэ мэдээжэ монголшо эрдэмтэ Д.Г.Дамдинов 20 гаран монографи, 100-һаа дээшэ эрдэмэй хүдэлмэри бэшэнхэй. Энэ жэлдэ элдэб хэблэлнүүдээр гараһан 6 номын эрдэм ухаанай али нэгэн асуудалые шэнжэлгэдэ зорюулагдаһаараа гүнзгэе уджа шанартай.

Эрдэм ухаае хүгжөөхэ хэрэгтэ ехэ хубитаяа орууланайнь түлөө Дашинама Галданович Дамдиновта «Буряад Республикын эрдэмэй габьяата ажал ябуулагша» гэгээн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдонхой.

Дүрбэн хүбүүдэй эсэгэ, арбан ашанарай үбгэн аба, дайнай, ажалай ба эрдэм ухаанай 80 наһатай ветеран залуутайнгаа сог зали алдангүй, зохиохы, шэнжэлхы ажалынгаа жолоо шанга адхаад ябана бшуу.

Д.С.ВАНЖИЛОВ, Ангара мүрэнэй шадар «Серко» киногой массовкодо хабаадалсаһан.

ШЭНЭ КИНО

«САГААН БОРО МОРИН»

3-4 жэлэй саада тээ Франциһаа режиссёр Жозель Фарж ерэжэ, манай алдарт Байгал дээрэ амарһан байна. Эндэ амархадаа, Байгал шадарай зонтой уулзажа, ямар ажалтай, ямар ёһо заншалтай байгаа гэжэ һонирхон, үльгэр, домог, түүхэ тухай бэшэжэ абаһан. 19-20 зуун жэлнүүдэй үеэр бага яһатан, буряад, эвенк зон ямар ажабайдалтай гэжэ асуудал табижа, харюу үгөө. Тийгэжэ Жозель Фарж Францида ошоод, «Серко» гэжэ кино тухай сценари бэшэ.

Мүнөө жэл апрельдэ Россин ерэжэ кино бүтээжэ эхилхэн. Оператор Игорь Лютер Ольхон ольтирог, Иркутск шадар киного буулгажа захалаа. Мүн баһа мүнөө намар эвенк зоние Оронго шадар кинодо буулгаа.

Эндэ эвенк зон хабаадаа гэшэ. Аяархолын Франци гүрэнһөө ерэжэ, өөһэдөөл бүхы юумыень абажа, гаргаша мүнгэ ехэл һомологдоо хэбэртэй. Монголһоо 4 эшгы гэр, Ахын аймагһаа тэмээн, морид асарагдаа, арба-хорёод зондо хубсаһа, дэгэл, малгай, гуталнуудые манай буряад эхэнэр оёо гэшэ.

Киногой гол рольнуудта манай артистнар Анна Петушинова (опера ба баледэй артистка), морин хуур дээрэ наадагша «Байгал» ансамблиин артист Бататүбшэн, Россин соёлой габьяата ажал ябуулагша Гүнзэн-Норбо Гунзинов, актёр Алексей Чадов (Россия, Москва) гол рольнуудые наадана.

«Серко» гэжэ кинонай иимэ удхатай: Серко - боро сагаан морин. Тэрэ үедэ эвенк, буряад,

ородууд хоорондоо эб муутай байһан. Мал адуугаа булалдаха, худгай, худал ябадал дэлгэрэнги байһан.

Тээд нэгэ ород залуу хасаг хүбүүн Амур мурэнэй шадарһаа боро морёор хаанда ошохо гэжэ холын харгыда гарана. Хаанда ошохо, ородууд бага арад зонтойгоо газар дайдаа булалдангүй, эбтэй эетэй байхын тула ехэ хаанһаа данса захиралта асарха түсэбтэйгээр гарана.

Залуу ород аяншан харгыда эсээд, үлдөөд, даараад, ойн эзэн арьяатан баабгайтай тэмсээд амигүй хэбтэхэдэнь, манай буряад залуу басаган амиень абаржа, гэртээ оруулжа, ехэ хүндэлжэ, хонон үнжэн байжа,

хүсэтэй хүн боложо, холын харгыдаа саашаа аяншалгаа үргэлжэлүүлнэ. Залуу ород хасаг хүбүүн буряад басаган хоёр бэе бээдэ дурланад, тийбэшье басаган залуу хуууе үдэшэнэ. Хасаг хүбүүн хаанһаа бусажа ерэхэдэ, дахин уулзахабди гэжэ харагшадтаа найдуулагдана. Ехэл зоригтой залуу хүбүүн байна! Энэ фильмдэ хүгшэн үбгэжөөл, эхэнэр, үхибүүд ха-

баадалсана. «Серко» гэжэ фильмын премьерэ Улаан-Үдэдэ 2006 ондо табигдаха түсэбтэй. Франциин кино табигшадта, ажалдань, ажабайдалдань амжалта хүсэжэ, һананан хэлэн хэрэгтэй урагшатай бүтэхэн болгоной гэжэ юрөөе.

«Современная семейная пара - 2005»

ЖИВЕТ ТАКАЯ СЕМЬЯ В ПОСЕЛКЕ ЛЕНИНО

Вы знаете, на сколько километров тянутся дачные поселки, пионерлагеря и санатории в Верхней Березовке? На целых семь километров. Большой, все разрастающийся поселок Кумыска обслуживается круглогодичным магазином. Остальные поселки от ипподрома до пригородного ресторана «Кулькисон» центром цивилизации считают поселок Ленино, где расположен магазин, в котором можно купить все необходимое. А ведь было время, когда там закрылся маленький магазин и за любой мелочью, будь то пачка соли и хлеб, или сигареты, надо было ехать в город.

Татьяне Демьяновне Ширимовой очень понравились дешёвые места, когда она отдыхала. Она загорелась: а не переехать ли всей семьёй сюда, в Ленино, чем летом глотать пыль в городе. Она уговорила мужа, Святослава Александровича. Продали городскую квартиру и купили заброшенное здание бывшего магазина. Тут стали к ним подходить местные жители и интересоваться: не собираются ли они тут открыть магазин. Все сетовали, что даже за хлебом приходится ездить в город. Тут Татьяна Демьяновна задумалась: может, и вправду открыть тут магазин? Женщина решительная и энергичная решила пойти навстречу пожеланиям местных жителей. И когда открылся магазин, радости местных жителей и окрестных дачников не было предела. Дело это для Ширимовых было совершенно новое, неизведанное. Они учились

на ходу. Недавно вышедшие на пенсию супруги Ширимовы с головой окунулись в новое для них дело.

Быстро летят годы. Когда-то молодыми Татьяна Демьяновна и Святослав Александрович познакомились в бурятском научном центре, где оба работали. Вскоре молодая семья уехала в Тунку. Татьяна Демьяновна стала работать фельдшером в Тункинском ПТУ, а Святослав Александрович - директором плодово-овощного завода. Здесь, в Тункинском долине родились двое их сыновей.

На какое-то время семья стала кочевым племенем. Они переехали в Кабанский район, где жили в Каменске, потом в Селенгинске. И наконец, переезд в Улан-Удэ. Татьяна Демьяновна до пенсии работала в налоговой инспекции, а Святослав Александрович - в милиции. В налоговой инспекции очень ценили Татьяну Демьяновну - дисциплинированную, очень ответственного и требовательного работника. Она много раз награждалась почетными грамотами. Она увлекалась собаководством. Это ее увлечение передалось и мужу. Они ходили на занятия в клуб собаководов-любителей «Амгалан», которым руководила опытный кинолог Марики Терегулова, являющаяся президентом Байкальской кинологической федерации, объединяющая собаководов Бурятии, Якутии, Иркутской и Читинской облас-

тей. Велики заслуги Марики Терегуловой в деле возрождения бурят-монгольского волкодава Хотошо, который оказался вновь востребованным.

Супруги Ширимовы стали настоящими фанатами-кинологами. Бурят-монгольский волкодав Хотошо-Бангхар навсегда завоевал их сердца. И как не влюбиться в этих древнейших мощных собак, чья родина древний Тибет. Происходит Хотошо от тибетских мастеров до - куи-крупных, свирепых собак, коих отбирали ламы для охраны монастырей. В Северной Индии с ними встретился Александр Македонский, который был восхищен этими животными. Их описал Марко Поло, прослуживший послом особых поручений 18 лет у великого хана Монгольской империи Хубилая, основанного в Поднебесной династии Юань. Английский путешественник Самуэль Тернер в на-

чале XIX в. писал о тибетских мастифах, как об огромных собаках, каждая из которых может победить льва.

У супругов Ширимовых суки и кобели породы «Бурят-Монгольских волкодавов Хотошо-Бангхар» со свидетельствами Российской кинологической федерации и Российской организации любителей собаководства. Татьяна Демьяновна со своими питомцами участвовала в Всероссийских выставках собак «Хамар-Дабан» в 2003 и 2004 годах, в выставках «Чароит-2004» (Чита), «Центральная Азия-2004» (Улан-Удэ). Её волкодавы Хотошо неизменно получали диплом этих выставок.

Татьяна Демьяновна и Святослав Александрович мечтают создать питомник волкодавов Хотошо, чтобы все желающие могли там приобрести щенков.

Я думаю, что желающих обзавестись волкодавами Хотошо будет очень много. Тут и хозяева фермерских хозяйств и сельских подворий, жители пригородов Улан-Удэ. И как не влюбиться в этих удивительных собак, которых отличает неприхотливость в еде, легкая дрессировка, любовь к детям, чувство своей территории и непревзойденные сторожевые качества.

В небольшом питомнике Хотошо, который мне показывал Святослав Александрович, я залюбовался этими мощными, красивыми и злобными животными. Рядом с крупными и сви-

репными суками Хотошо немецкая овчарка, которую держат в отдельном вольере, выглядела испуганным щенком.

Святослав Александрович признался мне, что просто мечтает о том дне, когда отойдет от забот о магазине и займется с женой только волкодавами Хотошо.

- Недавно приезжали к нам родственники жены из нукутского улуса, - рассказывает он. - Когда мы им показали бурят-монгольских волкодавов Хотошо, то они были просто в восторге. Очень просили щенков. Скоро у нас должны ошениваться две суки. Вот тогда дадим им знать, чтобы они приехали за щенками.

Все заботы о столь нужном людям Ленино и окрестных мест магазине легли на плечи обаятельной Татьяны Демьяновны. Со своими молоденькими продавщицами она с доброй улыбкой встречает каждого покупателя. Святослав Александрович выполняет роль снабженца. Он строит большой дом для семьи. У супругов Ширимовых растут три внука. Ширимовы активно участвуют в делах своих землячеств. Не забывают они и о благотворительности.

Вот так в повседневных заботах о нуждах людей живет в поселке Ленино семья Ширимовых. У них нет выходов. Ведь их магазин работает без выходов, каждый день с 9 часов утра до 23 часов вечера.

Бато-Доржо СОДНОМОВ.

«Аласай холбоон-2005» гэхэн конкурсно

ЖЭГҮҮРТЭ ХҮГЖЭМӨӨ ДЭЛХЭЙДЭЭ СҮРШЭН...

Хүхэ мүнхэ тэнгэри доро газар дэлхэйнгээ тунгалаг аршаан булагһаа, ая ганга, арса жодоогой хангалһаа, нара, харын хурса элшэһээ, билгаран, халин байһан сагаан эдээнэй дээжэһээ хүртэн үндыһэн монгол хүн түрэхын онсо талаан бэлигтэй гэжэ бүмбэрсэг дэлхэйдэ мэдээжэ. Талаан бэлигээрээ бүмбэрсэг дэлхэйдэ мэдээжэ, ехэ нэрэтэй солотой болоһон монгол залуу хүгжэмшэн, республикын габьяата артист БАЛДАН-ЦЭРЭНЭЙ Баттүбшэнэй намтар эдэ үгэнүүдтэ сэхэ хабаатай.

1972 оной хабарай найхан сагта Монгол орондо Булган аймагай Хангал номондо Баттүбшэн түрэнэн тоонтотой. Хүгжэмшэн болохо гэхэн табисууртай Баттүбшэн хара баһаһаа элдэб хүгжэм дээрэ наадажа үзэдэг, хүгшэн эжын дуулаһан уртын дуунай аялга үдэһэндөө дуулан, нэеы гэртэ задагай гал гуламтатай тойрон, абын наадаһан «морин хуурай» ирагуу хүгжэм, уянгата лимбын аянга шагнаһан, өөрөө хойноһоонь даһтан хуража, наадан үндыгөө. Хангал номонийнгоо хургуули дүүргээд, Улаан-Баатарай хүгжэмэй дунда, дээдэ хургуулинууды 1984-1993 онуудаар түгэсхөө.

14 наһанһаа хүгжэмэй дунда хургуулин түрүүшын багша Цырен-Доржо Монголдоо мэдээжэ, ехэ хүгжэм шудалагша,

хомор нарин хүгжэмэй зэмсэг болохо лимбэтэй 6 жэл соо танилсуулан хургаһан байна. Саашан дээдэ соёлой хургуулида энэ бэлиг эрдэмэй Энх-Тайбан багшада хураһан байна. хуража ябахандаа, гүрэнэй дуу, хатарай «Мандуухай» ансамблин урилгаар хүгжэмшэн мэргэжэлээрэ хүдэлжэ эхилһэн юм.

1989 ондо Солонгос гүрэнэй Сеул хотодо үнгэргэгдэһэн, Бүхэдэлхэйн арадай хүгжэмэй урилдаанда хабаадажа, лимбэ дээрэ наадахадаа, «Алтан медальда» хүртөө бэлэй.

Харин 1993 онһоо Бурядай Гүрэнэй дуу, хүгжэм, хатарай, «Байгал» ансамблин урилгаар ерэжэ, хүгжэмшын ороо хүндэ ажалда хүдэлжэ эхилээ.

Энэ саһаа эхилжэ, монгол арадай эрхим хүбүүдэй нэгэн болохо Баттүбшэн буряад нютагтай хуби заяагаа холбоһон юм. 1993 ондо Монголой суута хөөмэй аялгын багша Одсүрэн Буряад гүрэнэй соёлой яамын дарганарай урилгаар ерэжэ, «Байгал» ансамблин дуушад, хүгжэмшэд хөөмэй аялгын ороо хургуулида хургаһан байна. Тэрэ саһаа Баттүбшэн ехэ түргэнөөр хөөмэй аялга татаха хургуули мэргэнээр абаһан юм.

Мүнөө Одсүрэн багшатай нягта холбоотой Баттүбшэн олон хари гүрэнүүдэй урилгаар ябажа, хөөмэй аялга таталгын нюуса, эрдэм бэлиг дэлгэрүүлнэ.

1995 онһоо уран нугархай, шэг шарайгаараа илдамхан, уужам сэдхэлтэй, хатарша бэлигтэй «Бурядай түрүү хүнүүд» гэхэн «Буряад үнэн-Дүхэригэй» конкурсын лауреат Донора нэрэтэй буряад басангай танилсажа, 1996 ондо түрэнэй найраа бүтээжэ, гэр бүлэ болон түбхинжэ, 1997 ондо залуу айлда Бэлигтэ хүбүүн түрөө нэн.

1996 онһоо «Бадма Сэсэг» гэхэн дуу, хатарай театрай урилгаар хүгжэмэй, ударидашаар хүдэлжэ эхилһэн байна.

Ажалайнгаа амжалтын үрэ дүнгөөр 1999 ондо «Буряад Республикын габьяата артист» гэхэн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн габьяатай. Баттүбшэн өөрынгөө талаан бэлигтэ үдэр бүри мүлжэ, лимбэ, хуур, аман хуур, суур, хөөмэй аялга таталгын ороо нюусые шудалжал, үдэр бүри энэ ажалаа гүнзэгыгөөр сэгнэн хүдэлжэ

ябадаг. Тиигэжэ Буряад арадай дуу, хүгжэмэй хүгжэлтэдэ гол хубитаяа оруулна. Баттүбшэн олон буряад урданай аялга дуунууды хүгжэм-ноото болгон зохёон найруулжа, бүридхэн суглуулан, ном болгожо гаргаха ехэ түсэбтэй. 2000 ондо Улаан-Удэ хотодо үнгэргэгдэһэн уласхоорондын хөөмэй аялга таталгын мурсысөөнэй лауреадай нэрэ зэргэдэ хүртөө. Суута дуушад Саян, Эржена Жамбаловантай сугтаа Америкын Нью-Йорк хотын «Ла Ма Ма» театрай урилгаар «Хоёр гүрэнэй хоорондохи соёлой андалдаан» гэхэн «Буряад арадай соёл» проект дээрэ 1999 онһоо хүдэлдэг.

Онсо өөрынгөө хэдэн жэлдэ хэһэн ажалаа дэлхэйн суута хүгжэмшэдтэй хамта Францида, Япондо, Монголд, Америкэдэ, Италида, Хитадта, Россида компакт-дискээ гарган бүтээгээ. Хүгжэмшэн хүбүүн хаанаһаа гараха түрэхын талаан бэлигтэйб гэхэдэ, эсэгэнэ - Гунгаагай Балданцэрэн, эхэнэ - Цэндийн Уенч Булган аймагай Хангал номондо - тоонто нютагтай. Хоюулан Монголой суута хүгжэмшэдэ, дуушад - Монгол гүрэнэй арадай артистнууд. Эсэгэн Балданцэрэн Монголой хүгжэм зохёогшодой холбооной гэгшүүн, багша, хүгжэмшэ. Эхэнэ Цэндийн Уенч «Монголой түрүү эхэнэрнүүд» гэхэн эблэлэй гэгшүүн, дуушан, арадай дуунай багша. 2002 онһоо Баттүбшэн

«Ханхалаев - Галерея - дэлхэйдэ харалга үзэмжын буряад зоной уран зураг ба соёл» гэхэн проектээр холын Америкэ, Швеци, Германи гүрэнүүдтэ хабаадана, энэ проектэ Баттүбшэ хүгжэмшэдэй ударидашаар ябадаг, оюутагта бэлигээ дамжуулдаг.

Хүгжэмэй колледжын дэргэдэ баһа нэгэ бидэ сугтаа проектнууды бэелүүлхэ ханаан хүсэл байна. Буряад арадай «Сууха хуур» хүгжэм дэлгэрүүлхэ, энэ мартагдаад байһан бурядай хүгжэмэй зэмсэг хаян сагта бэелүүлхэ байхабди. Колледжын директор Л.А.Алтаева ехэ урагшатайгаар бидэниие дэмжэнэ. Ушөө нэгэ бодол - проект гэхэдэ, «Эрын гурбан нааданай» дуу хүгжэм зохёожо, тон урданай буряад үндэһэнэй хүгжэм дуунай гол аялга соонь байгуулаха. Лимбэ дээрэ зүбөөр, ёһоорнь, нарин нягтаар шудалан наадажа хураха гээшэ ехэ хэсүү, хураһан хүнүүд үсөөн, тэсэбэритэй хүнэй наһандаа зорихон ажал болоно ха юм. Үндэр бэлиг шадабаритай, гүн сэдхэлтэй хүгжэмшэдэй нэгэниинь Балданцэрэнэй Баттүбшэн болоно гэхэдэ, алдуу болохогүй. Нюуса, өөрын эди шэдитэй хүгжэмэй худалнуудай сохилой эльбэдэ абтан, хүнэй бодол, сэдхэл гүнзэгыгөөр дамжуулжа шадаха гээшэ бүхы наһанайн гол ажал, угайн табисуур болоно бшуу.

Ешин-Хорло ГОМБОИН.

Из сокровищницы мировой литературы

«ДУША – СВЕТИЛЬНИК, ЧЕЙ ОГОНЬ ПОЗНАНИЕ...»

Великий таджикский ученый, поэт, врач и энциклопедист Абу-али Ибн Сина (Авиценна) родился в 980 г в селе Афшана Бухарской области. Отца его звали Абдулло, а мать Ситора (перевод с таджикского Звезда). Говорят,

*Краток век, каждый вздох наш быть может последний,
Не терзайся о мире, заботой бесплодной.
Смерть играет без устали в нарды
мы – шашки,
Мир – доска: день и ночь, как две кости
в руках небосвода*

что Ибн Сина был необычайно талантливый и одаренный. Он в 18 лет уже был знаменитым врачом, хорошо знал химию, физику, географию, астрономию, минералогию. После распада первого таджикского государства Саманидов Ибн Сина вынужден был покинуть Бухару. Он до конца своей жизни жил в бегах, но не бросил карандаш и лист. Умер в 1037 году в городе Хамадане, в Иране. От Ибн Сины на таджикском и арабском языках остались более 450 произведений. В тот период арабский язык в мусульманских странах считался языком науки. Основные книги Ибн Сины: «Ал-Кунун», «Шифо», «Пирузинома», «Саломон ва Абсол», «Хай бинни Якзон» и др. Кроме научных и медицинских книг, великий Авиценна написал на родном таджикском языке чудесные стихи.

Ибн Сина
*Море слов сокровенного
смысла полно,
Этот смысл я читать научился
давно.
Но когда размышляют о тайнах
Вселенной.
Понимаю, что мне их прочесть
не дано.
В 1980 году таджикский народ
отмечал тысячелетие Ибн Сины.
В городе Душанбе поставили
памятник великому ученому. Поэты
и писатели посвящали ученому
его памяти свои произведения. В
этом цикле особое место занимает
повесть народного писателя
Таджикистана Сотима Улугзаде
«Пири хакимони Машрикзамин»
и поэма народного поэта
Таджикистана, лауреата Государственной
премии СССР Мумин Каноат
«Гакворан Сино» («Кольбель
Авиценны»). Предлагаем
вниманию уважаемых читателей*

несколько строк из творчества великого творца Ибн Сины:
*Возвысь душу знаниями
стремись,
Она вместит их, словно
звезды высь.
Душа – светильник,
чей огонь познание,
Аллаха мудрость – масло
для него.
Погас светильник, –
это знак того,
Что кончилось твое
существование.*

Чей приход и уход для него самого непонятен.
У человека, которого страх преобладает над умом, разум молчит.
Убайдулло АКРАМЗАДЕ.

*Основа двух начал –
дыханье: вдох и выдох,
И жизнь на том стоит
в многообразных видах.
Но вечна ли его воздушная
основа,
На это гас ответ,
кто был на панихидах.
Суть в существе твоём
отражена,
Не может долго тайной
быть она.
Не потому ль, что суть
любой природы,
В поступке,
словно в зеркале, видна.
Но гармонию мира способен
ли смертный постичь,*

Ибн Сина

С таджикского

ГАЗЕЛИ

Кто на земле блаженств не ищет, тот Их в небесах навечно обретет.
Нам воздержанье, вечанное вздохом, При жизни очищение дает.
И в рай однажды вступит, кто поодаля Здесь оставял страстей водоворот.
И ангелов у ног своих увидит, Кто отрешится от земных забот.
А ты, моя красавица, я знаю, Стремись поступать наоборот.
Тебе от наслаждения отречься Жизнь, полная соблазна, не дает.
Земная радость - это лишь мгновенье Пред вечностью, которая нас ждет.
Уединись, как Бу Али. Мгновенье Предпочитать бессмертию не расчет.
Бальзам души, - прозрачное вино, Чья лаловость затмить смогла давно
Багрянец роз, печали утоляет, И возродит глотку его дано
Былаю радость, словно птицу Феникс! Слегка кувшина приподнимем дно,
Течет вино из глиняного горла. И пеня Барбада слаще, но
Как наставленье отчее попоудни Бывает горьким, что не мудрено.
А равнодушным пить вино нет смысла, Но, кто умен, в нем истины зерно
Находит не с поникшей головою. По шариату пить запрещено
Вино глупцу, но шариат не вправе Пить запрещать и умным заодно.
Иль за невежд нам пребывать в ответе, Которые когда-то предавно
Решили, будто по вине неверных Луна переломилась. И вино
За пьяные поступки неповинно И отвечать за дурней не должно.
И тот, чей пред вином незыблем разум, Пусть ведает, что выпить не грешно!
Добро и зло таится в винных чашах, И у вина прозрачного вольно

Мне в рабстве быть. И, как росой розы, Вновь лики женщин увлажнит оно.
Тому, кто пьет, как Бу Али, ей-богу, В суть Истины проникнуть суждено!
Благородный муж не зря почитать привык закон И не должен преступать десяти запретов он.
А из этих десяти шесть запретов, говорят, Не нарушит, хоть убей, истинный аристократ:
Черной завистью себя не унизь перед людьми, Честен будь, чтоб о тебе не сказали: плутоват.
Хоть нагринула нужда, не вызвай к другим с мольбой, А когда в достатке сам, будь на помощь тороват.
Богом все не клянись, стоном боль не выдавай, Если даже ликом стал от недуга желтоват.
Знай: не стоит этот мир и вопроса одного, Тяжкий вздох - один конец в нем, исполненном утрат.
Круг Каабы - свод небес, сквозь него пройдет лишь тот, Кто пред богом и людьми не был в жизни виноват.
В нарды смерть играет. Мы - словно шашки в той игре. Мир - доска, а день и ночь - две игральные кости, брат.
На свете был я несколько деньков, Прошел сквозь бурю логово песков,
Над мудрецом смеялся и при этом Невежду возносил до облаков.
Ничтожно льстил и гневу предавался, Теперь душа грязнее каблучков.
И пламень, что из сердца высекал я, Кропил слезами, как из родников.
Избавиться от дьявольских страстей я Не в силах был, как пленник от оков.
Гулял, очей веселья не смыкая, Но жатва, - норов у нее таков, - Являясь в срок, под корень косит злаки, Пришлось пожать все то, что я посеял, Как в мире повелось спокон веков.

Что делать? Я к своей вернулся сути, Уйдя от суеты, как от клыков.
Где был - не знаю, а куда исчез я, Не скажет ни один из знатоков.
КЫПА
Ты к дружбе с каждым встречным не стремись И тайн не поверяй кому попало, Гони лжеца, пройдоху сторонись, Иначе повредишь себе немало.
И воле подлеца не покорись, Не превышай дозволенного меры, А запятнаешь честь, как ни винись, Как слез ни лей - слезам не будет веры.
«Темен век, - подумал я, - милосердия в нем нет, И давно у доброты стал подслеповатым взор. Зодиака полный круг описали семь планет, И великое число на тот свет с долин и гор Благороднейших мужей за двенадцать лет ушло, И обратно ни один не вернулся до сих пор».
...На поклонников спешить неприязнь обрушить ты, Кровь из раненых сердец растеклась под стать зарю. Из пучины жизни ты у порога своего Вытащишь пустую сеть иль с жемчужиной внутри?
О наследниках заботясь дни и ночи напролет, Что бы ни было, за это их отец не упрекнет. Но превратна жизнь, и могут ждать наследников напасти, И отца они за это не корят пусть в свой черед.
Лжи и пагубной страсти тенета стремись разорвать, Поведешься с ничтожным и станешь, как дурень, отвратен. Но гармонию мира способен ли смертный постичь, Чей приход и уход для него самого непонятен?
РУБАИ
Хоть на тысячу частей расщепил я волосок, Но, как прежде, до сих пор я от истины далек.
К совершенству путь искал, не дал бог удачи мне, И в познаниях я себя на раскаянье обрек.
«Кто я такой? - сам вопрошал не раз. Пришел сюда надолго иль на час? Обрел ли счастье и покой?» Наверно, Не то б заплакал тысячами глаз.

Велик от Земли до Сатурна предел, Невежество в нем я осилить хотел. Я тайн разгадал в этом мире немало, А смерти загадку, увы, - не сумел.
С двумя-тремя ослами близ мечети, Что мнят себя премудрыми на свете, Кажись ослом, чтобы тебя гяуром Не объявили вдруг невежды эти.
Меня в безбожье обвинять - заведомый обман, Нет веры крепче, чем моя, везде, где чтут Коран. И если я гяур, тогда вы можете считать, Что правоверных больше нет на свете мусульман.
На твое лишь милосердие уповаем мы, аллах, Нерадивые в молитвах, неповинные в грехах. Твоя воля беспредельна, потому смогли возникнуть: В сердце грешника - надежда, а, в душе святоши - страх.
Отлетела моя юность, - ненаглядная весна, Стал похож я на вершину - это времени вина. И меня, раз белоглав я, жизнь-кормилица по праву Из сосков надежды черным молоком поить вольна.
Когда создан был влюбленный небесами в честь земли И хмельную чашу страсти ему выпить поднесли, Словно мед смешав янтарный с молоком, о Бу Али, Не твою ли душу с телом влили в этого Али?
Бино - твой груг, пока трезв, а если пьян - то враг, Змеиный яг оно, когда напился, как гурак. Немало может быть вреда во многом, горогой, А в малом прок великий есть, что знать обязан всяк.
Когда с моим врагом мой друг находит лад, Такого друга я оставить буду рад. Сидевшей на змее ты мухи стерегись И меда сторонись, попал в который яд.
До того, как беспомощным стать стариком, Делай дело, с которым, как мастер, знаком, Чтоб потом не корить себя за нерадивость, Все успей совершить ты, усердьем влеком.
Подготовила Г.ДАШЕЕВА.

Лев ГУМИЛЕВ

В преддверии 800-летия создания империи ЧИНГИСХАНА

РОЖДЕНИЕ МОНГОЛЬСКОЙ ИМПЕРИИ

(Продолжение. Начало в №№ 126, 129).

Растущая пассионарность орды Чингисхана позволила ей довольно легко и плодотворно ассимилировать разные племена и народы. Ибо, в соответствии с монгольскими стереотипами поведения, хан мог и должен был требовать покорности, повиновения приказу, выполнения обязанностей, но требовать от человека отказа от его веры или обычаев считалось делом не только глупым, но и аморальным - за индигенным оставалось право на собственный выбор. Подобное устройство привлекало многих. В 1209 г. независимое государство уйгуров прислало к Чингисхану послов с просьбой принять их в состав его улуса. Просьбу, естественно, удовлетворили, и Чингисхан дал уйгурам огромные торговые привилегии. Через Уйгурию шел караванный путь, и уйгуры, оказавшись в составе монгольского государства, разбогатели за счет того, что по высоким ценам продавали воду, фрукты, мясо и «удовольствия» изголодавшимся караванщикам. Добровольное соединение Уйгурии с Монголией оказалось полезным и для монголов. Во-первых, степняки, не имея собственной письменности, заимствовали уйгурскую. (Интересно, что первым грамотеем в улусе стал татарин по происхождению, мальчик-сирота Шихи-Хутуху, воспитанный матерью хана - Оэлуи.) Во-вторых, с присоединением Уйгурии монголы вышли за границы своего этнического ареала и соприкоснулись с иными народами Ойкумена.

В 1210 г. грянула тяжелая война с чжурчженями. Монгольское войско возглавлял Чингисхан, его сыновья Джучи, Чагатай, Угэдэй и полководец Джебэ. Чжурчженские полководцы талантами не уступали монгольским, но не имели войск, подобных войскам Чингисхана. Чжурчжени терпели поражения, но боролись упорно - война продолжалась очень долго и закончилась только в 1234 г., уже после смерти Чингисхана, взятием последних твердынь империи Кинь - Кайфына и Цайчжоу.

В Кайфыне отчаянно сопротивлявшиеся чжурчжени просто умирали от голода. Они настолько ослабели, что не могли держаться в руках оружие. Когда же им предложили сдаться, то воины сказали: «Пока в крепости есть мыши, мы их ловим и едим, а если их не будет, то у нас есть жены и дети, мы будем есть их, но не сдадимся». Такова была чжурчженская пассионарность, ничем не уступавшая монгольской.

В 1216 г. на реке Ирғиз монголы наголову разбили остатки меркитов, но сами подверглись нападению хорезмийцев.

О Хорезме необходимо сказать подробнее. Хорезм оказалась самым мощным из государств, возникших в XII в., при ослаблении державы Сельджукидов. Властители Хорезма из заместников правителя Ургенча превратились в независимых государей и приняли титул «хорезмшахов». Они оказались энергичными, предприимчивыми и воинственными правителями. Это позволило хорезмшахам завоевать большую часть Средней Азии. Они покорили даже южный Афганистан, соединив тем самым под своей властью Иран и Мавераннахр. Хорезм-шахи создали огромное государство, в котором основную военную силу составляли тюрки из прилегающих степей: канглы (печенег) и карлуки.

Но это государство оказалось непрочным, несмотря на обилие материальных богатств, храбрых воинов и опытных умов, служивших дипломатами. Режим военной диктатуры опирался на чуждые местному населению племена, имевшие иной язык, другие нравы и обычаи. Нельзя сказать, что различия были и религии, так как представление о религии у солдат-тюрков было крайне аморфное. Но безобразничать наемники умели! Они вызвали недовольство жителей

Самарканда, Бухары, Мерва - словом, целого ряда среднеазиатских городов, где население не смогло вынести произвола гулямов. Восстание в Самарканде, например, привело к тому, что тюркский гарнизон был уничтожен, причем тюрков местные жители рвали на части. Естественно, за этим последовала карательная операция хорезмийцев, которые подавили восстание и жесточайшим образом расправились с населением Самарканда. Так же пострадали другие крупные и богатые города Средней Азии.

В этой обстановке хорезмшах Мухаммед решил подтвердить свой титул «гази» - «победитель неверных» - и прославиться очередной победой над ними. Случай представился ему в том самом 1216 г., когда монголы, войдя с меркитами, дошли до Ирғиза. Узнав о приходе монголов, Мухаммед послал против них войско только из-за того, что степняки не верили в Аллаха.

Хорезмийское войско обрушилось на монголов, но они в арьегарданом бою сами перешли в наступление и сильно потрепали хорезмийцев. Только атака левого крыла, которым командовал сын хорезмшаха талантливый полководец Джелаяль-ад-Дин, выправила положение. После этого хорезмийцы отошли, а монголы вернулись домой: воевать с Хорезмом они не собирались, напротив, Чингисхан всеми силами хотел наладить отношения с хорезмшахом. Ведь через Среднюю Азию шел Великий караванный путь, и все владетели земель, по которым он пролегал, богатели за счет пошлин, выплачиваемых купцами. Купцы охотно платили любые пошлины, потому что расходы они неизменно перекладывали на потребителей, сами при этом ничего не теряя. Желая сохранить все преимуществы, связанные с караванным путем, монголы стремились к покою и миру на своих рубежах. Разность вер, по их мнению, повода к войне не давала и оправдать кровопролития не могла. Вероятно, и сам хорезмшах понимал эпизодичность столкновения на Ирғизе. В 1218 г. Мухаммед направил в Монголию торговый караван. Мир был восстановлен, тем более что монголам было не до Хорезма.

Чуть раньше найманский царевич Кучлук начал новую войну с монголами, опираясь на силу своих соплеменников - кара-китаев. Кучлук потерпел поражение, однако погубила царевича не военная слабость. Его сил было достаточно, чтобы бороться против немногочисленного корпуса, посланного Чингисханом, но Кучлук принял новую веру, подробности о которой в источниках нет. Во всяком случае, это верование не относилось ни к исламу, ни к христианству, ни к буддизму, а представляло собой некий неизведанный культ. Точно известно другое: все население отказало Кучлуку в повиновении. Он бежал, героически защищаясь, отступил до самого Памира, там был настигнут монголами и убит. А население Кара-китайского ханства цедемком и с охотой подчинилось Чингисхану.

Вторично монголо-хорезмийские отношения были нарушены тюркскими сардарами (офицерами) и самим хорезмшахом, одобрившим их самоуправство. В 1219 г. к городу Отрару, владению хорезмшаха, подошел богатый караван, следовавший из земель Чингисхана. Караван остановился на берегу Сырдарьи, а купцы пошли в город купить на базаре припасов и вымыться в бане. Торговцам встретились двое знакомых, и один из встреченных донес правителю города, что купцы эти - шпионы. Тот сразу сообразил, что есть прекрасный повод ограбить путников. Купцов перебили, имущество конфисковали. Половину награбленного правитель Отрара отослал в Хорезм, и Мухаммед принял добычу, а значит - разделил ответственность за содеянное.

Чингисхан направил послов, чтобы выяснить, из-за чего произошел такой странный инцидент. Мухаммед разгневался, увидя неверных, и велел часть послов убить, а часть, раздев донага, выгнать на верную смерть в степь. Двое или трое монголов все-таки добрались домой и рассказали о случившемся. Гнев Чингисхана не имел пределов. С точки зрения монгола, произошли самые страшные преступления: обман доверившихся и убийство гостей. Согласно Великой Ясе Чингисхан не мог оставить неотомщенными ни тех купцов, которых убили в Отраре, ни тех послов, которых оскорбил и убил хорезмшах. Хан должен был воевать, иначе соплеменники просто отказали бы ему в доверии.

В Средней Азии хорезмшах имел в своем распоряжении четырехсоттысячное регулярное войско. А у монголов, как установил наш знаменитый востоковед В.В.Бартольд, было всего 200 тысяч ополченцев. Чингисхан потребовал военной помощи от всех союзников. Пришли воины от тюрков и кара-китаев, уйгуры прислали отряд в 5 тысяч человек, только тангутский посол дерзко ответил: «Если у тебя не хватает войска - не вой!» Чингисхан счел ответ оскорблением и сказал: «Только мертвым я смогу бы снести такую обиду».

Растущая пассионарность орды Чингисхана позволила ей довольно легко и плодотворно ассимилировать разные племена и народы.

Итак, Чингисхан бросил на Хорезм собранные монгольские, уйгурские, тюркские и кара-китайские войска. Хорезмшах же, поссорившись со своей матерью Туркан-хатун, не доверял военачальникам, связанным с нею родством. Он боялся собрать их в кулак для того, чтобы отразить натиск монголов, и рассеял армию по гарнизонам. Лучшими полководцами шаха были его собственный нелюбимый сын Джелаяль-ад-Дин и командант крепости Ходжент - Тимур-Мелик. Монголы брали крепости одну за другой, а в Ходженте, даже взяв крепость, они не смогли пленить гарнизон. Тимур-Мелик посадил своих воинов на плоты и по широкой Сырдарье ушел от преследования. Разрозненные гарнизоны не могли сдержать наступления войск Чингисхана. Вскоре все крупные города султанага: Самарканда, Бухара, Мерв, Герат - были захвачены монголами.

По поводу взятия монголами среднеазиатских городов существует вполне устоявшаяся версия: «Дикие кочевники разрушили культурные оазисы земледельческих народов». Эта версия построена на легендах, создававшихся придворными мусульманскими историкографами. Например, о падении Герата исламские историки сообщали как о бедствии, при котором в городе было истреблено все население, кроме нескольких мужчин, сумевших спастись в мечети. Они прятались там, боясь выйти на улицы, заваленные трупами. Лишь дикие звери пробрались в город и терзали мертвецов. Отсидевшись некоторое время и придя в себя, эти «герои» отправились в дальние края грабить караваны, чтобы вернуть себе утраченное богатство.

Это характерный образчик мифотворчества. Ведь если бы все население большого города было истреблено и лежало трупами на улицах, то внутри города, в частности, в мечети, воздух был бы заражен трупным ядом, и спрятавшиеся там люди, кроме шакалов, возле города не обитают, а в город и они проникать очень редко. Измученным людям двинуться грабить караваны за несколько сот километров от Герата было просто невозможно, потому что им пришлось бы идти пешком, неся

на себе тяжесть - воду и провизию. Такой «разбойник», встретив караван, не смог бы его ограбить, поскольку сил хватило бы лишь на то, чтобы попить воды.

Еще забавнее сведения, сообщаемые историками о Мерве. Монголы взяли его в 1219 г. и тоже якобы истребили там всех жителей до последнего человека. Но уже в 1220 г. Мерв восстал, и монголам пришлось взять город снова. И, наконец, еще через два года Мерв выставил для борьбы с монголами отряд в 10 тысяч человек.

Плоды пылкой фантазии, воспринимаемые буквально, породили злую, «черную» легенду о монгольских зверствах. Если же учитывать степень достоверности источников и задаваться простыми, но необходимыми вопросами, легко отделить историческую правду от литературных вымыслов.

Монголы заняли Персию почти без боев, вытеснив сына хорезмшаха Джелаяль-ад-Дина в северную Индию. Сам Мухаммед II Гази, надломленный борьбой и постоянными поражениями, умер в колонии прокаженных на острове в Каспийском море (1221). Монголы же заключили мир с шиитским населением Ирана, которое постоянно обижало стоявшие у власти сунниты, в частности, багдадский халиф и сам Джелаяль-ад-Дин. В результате шиитское население Персии пострадало значительно меньше, чем сунниты Средней Азии. Как бы то ни было, в 1221 г. с химерным образованием - государством хорезмшахов - было покончено. При одном правителе - Мухаммеде II Гази - это государство и достигло наивысшего могущества, и погибло. В результате к империи монголов оказались присоединены Хорезм, Северный Иран, Хорасан.

В 1226 г. пробил час Тангутского государства, которое в решающий момент войны с Хорезмом отказало Чингису в помощи. Монголы обоснованно рассматривали этот шаг как предательство, которое, в соответствии с Ясой, требовало отмщения. Ныне территория Тангутского государства, а это степи и плоскогорья, примаыкающие к излучине реки Хуанхэ и хребту Наньшань, - самая настоящая пустыня. Но в XIII в. на этой земле существовала богатая страна с большими городами, золотыми рудниками, регулярной армией и оригинальной культурой. Столицей Тангута был город Чжунсин. Его и осадил в 1227 г. Чингисхан, разбив в предшествовавших сражениях тангутские войска.

Во время осады Чжунсина Чингисхан умер, но монгольские нойоны по приказу своего вождя скрыли его смерть. Крепость была взята, а население «злого» города, на которое пала коллективная вина за предательство, подверглось экзекуции. Государство тангутов исчезло, оставив после себя лишь письменные свидетельства былой высокой культуры, но город уцелел и жил до 1405 г., когда был разрушен китайцами династии Мин.

От столицы тангутов монголы повезли тело своего великого хана в родные степи. Сбряд похорон был таков: в вырытую могилу опустили останки Чингисхана вместе с множеством ценных вещей и перебили всех рабов, выполнявших погребальные работы. По обычаю, ровно через год требовалось справиться поминки. Дабы безошибочно найти место погребения, монголы сделали следующее. На могиле принесли в жертву только что взятого от матери маленького верблюдонка. И через год верблюдонка сама нашла в безбрежной степи место, где был убит ее детеныш. Заколов эту верблюдонку, монголы совершили положенный обряд поминок и затем покинули могилу навсегда. И до сих пор никому не известно, где погребен Чингисхан.

НАСЛЕДНИКИ ЧИНГИСХАНА

В последние годы своей жизни Чингисхан был крайне озабочен судьбой своей державы. У хана было четыре сына от любимой жены Борте и множество детей от других жен, которые хотя и считались законными детьми, но не имели никаких прав на занятие места отца. Сыновья от Борте весьма различались между собой по склонностям и по характеру. Старший сын, Джучи, родился вскоре после меркитского плена Борте, и потому не только «злые языки», но и младший брат Чагатай называли его «меркитским вырожденком». Хотя Борте неизменно защищала Джучи, а сам Чингисхан всегда признавал сына своим, тень меркитского плена матери легла на Джучи бременем подозрений в незаконности рождения. Однажды в присутствии отца Чагатай открыто обозвал Джучи, и дело чуть не закончилось дракой братьев.

В поведении Джучи имелись некоторые устойчивые стереотипы, сильно отличавшие его от Чингиса. Если для Чингисхана не существовало самого понятия пощады к врагам (он оставлял жизнь лишь маленьким детям, которых усыновляла его мать Оэлуи, и доблестным багатурам, принимавшим монгольскую службу), то Джучи отличался гуманностью и добротой. Так, во время осады Гурганджа совершенно измученные войной хорезмийцы просили принять капитуляцию, то есть, проще говоря, пощадить их. Джучи высказался за проявление милости, но Чингисхан категорически отверг просьбу о пощаде, и в результате гарнизон Гурганджа был частично вырезан, а сам город затоплен водами Амударьи. К сожалению, непонимание между отцом и старшим сыном, постоянно подогреваемое интригами и наговорами родственников, со временем углубилось и перешло в недоверие государя своему наследнику.

Чингисхан заподозрил, что Джучи хочет предостеречь популярность среди завоеванных народов и отделиться от Монголии. Вряд ли это было так, но факт остается фактом: в начале 1227 г. охотившегося в степи Джучи нашли мертвым, со сломанным позвоночником. Страшные подробности происшедшего неизвестны, но, без сомнения, отец был единственным человеком, заинтересованным в смерти Джучи и способным оборвать жизнь ханского сына.

В противоположность Джучи, второй сын Чингисхана, Чагатай, был человеком строгим, исполнительным и даже жестоким. Потому он получил должность «хранителя Ясы» (нечто вроде генерального прокурора или верховного судьи). Чагатай соблюдал закон совершенно неукоснительно и без всякой пощады относился к нарушителям.

Третий сын великого хана, Угэдэй, подобно Джучи, отличался добротой и терпимостью к людям. Но самой характерной чертой Угэдэя была страсть к степной охоте и выпивке в компании друзей. Разницу в поведении Угэдэя и Чагатая лучше всего иллюстрирует следующий случай. Однажды в совместной поездке братья увидели у воды мывшегося мусульманина.

(Продолжение следует).

Подготовила Г.ДАШЕЕВА.

XVII ЖАРАНАЙ МОДОН ТАХЯА ЖЭЛ

Үбэлэй эхин улаагшан Гахай нара

Буряад литэ	13	15	16	17	18	19	20
Европын литэ	14	15	16	17	18	19	20
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Лара понед.	Мягмар Марс Вторник	Лагда Меркури среда	Лүрбэ Юпитер четверг	Баасан Солбөн пятница	Бимба Сатурн суббота	Нима Наран Воскр.
Үнгэ Үдэр	хара Бар	харагшан Туулай	хүхэ Луу	хүхэгшэн Могой	улаан Морин	улаагшан Хонин	шара Бишэн
Мэнгэ	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара
Лүүдал	түмэр	огторгой	уһан	уула	модон	хи	гал

Гарагай 2-то шэнын 13 (ноябрийн 14).

Хара Бар, 8 сагаан мэнгын, түмэртэ хуудалтай үдэр.

Гахай нарада Бар үдэр тудахадаа, харшалдан, тон муу, хара үдэр, тэрсүүд гэгдэдэг.

Иимэ үдэр ямар нэгэ найхан хэрэг үүсхэжэ болохогүй. Онсолбол, шэнэ гэр бариха, бэри буулгаха, дасан (дуган) бариха, замда гараха, үрэнэ тариха, ехэ нэрэ хайрада хүртэхэ, мал худалдажа абаха, хэшэг дуудаха мэтын үйлэнүүд хорюултай.

Тиймэһэнэ иимэ үдэр ямаршые найн үйлэ хэрэг үүсхэжэ болохогүй.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаагүй наа, гээрэ.

Гарагай 3-да шэнын 15 (ноябрийн 15). Энэ нарада 14-нэй үдэр байбагүй, забһарлаба. Харагшан Туулай, 7 улаан мэнгын, огторгойдо хуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, Наранда, нарада бусад юртэмсэнүүдтэ шүтэхэ, гүрэм уншуулжа, эльбэ, элдэб муу үйлэ дараха, ламанарта дасан (дуганда) үргэл үргэжэ, буян хуряаха, мүн баһа эдэй тэнгэридэ үргэл үргэхэ, эм найруулаха, эм залаха, дайсаниие дараха, этэрхэ мэтын үйлэнүүдтэ найн гэнэ.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абахые баһал хойшолуулахаар.

Гарагай 4-дэ хуушанай 16 (ноябрийн 16).

Хүхэ Луу, 6 сагаан мэнгын, уһанда хуудалтай үдэр.

Бальжиниматай, буян хэшэгтэй тон найн үдэр байна.

Бурханда мүргэхэ, бурхан, сахюуса, тэнгэри, лусууд тахиха, нүгэлөө наманшалха, аршаанаар

бээе арюудхаха, бэри буулгаха, даллага абаха, хэшэг дуудаха, нүүхэ, түмэрөөр уранай зүйлнүүдые бүтээхэ, абаһанаа бусааха, дасан (дуган) эрхэхэ, музейдэ орохо, дайсаниие болон ада шүдхэр зайлуулха, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, үзэгтэ хураха, зурхай шудалха, буян ехээр үйлэдэхэ мэтын үйлэнүүдтэ тон найн.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, алдуу эндүү гараха, муу юумэн ушарха.

Гарагай 5-да хуушанай 17 (ноябрийн 17).

Хүхэгшэн Могой, 5 шара мэнгын, хада уулада хуудалтай үдэр.

Бурхан, сахюуса, лусууд тахиха, бурханда мүргэхэ, лүн абаха, дасан (дуган), мүргэл шүтэнэй бусад зүйлнүүдые бодхоохо, тэдэниие арамнайлаха, ном оршуулха, номлол хэхэ, ехэ асуудалтайгаар ноёндо хандаха, тарни олоор уншаха, хулгай, дээрмэ дараха, дайсаниие номгодхохо, үбшэн хүниие аргалха, даллага абаха, хэшэг дуудаха, гэрэй хуури табиха, буян хэхэ мэтын үйлэнүүдтэ найн.

Гэхэ зуура замда гараха, тушаал эзэлхэ, гэрһээ хэрэглэл гаргаха, гүрэм уншуулха мэтын үйлэнүүдые сээрлэхээр.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, наад ушарха, сэдхэлэй болон бэын үбшэн тохёолдохо.

Гарагай 6-да хуушанай 18 (ноябрийн 18).

Улаан Морин, 4 ногоон мэнгын, модондо хуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, зальбарха, бурхан, үндэр сахюуса, тэнгэри, лусууд тахиха, эм найруулха, һамга абаха, элшэниие зараха,

хулгай дээрмэ дараха, дайсаниие номгодхохо, модо хуулгаха, үгэлгэ үгэхэ, шуһа ханаха, төөнэхэ, тангариг үргэхэ, гэрэй хуури табиха мэтын үйлэнүүдтэ найн.

Зүгөөр үхибүү хүлдэ оруулха, бага хүүгэдые гэрһээ холо эльгээхэ, шэрдэг бүрихэ, модо отолхо мэтын үйлэнүүдые тэбшэгты.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, эг зөөриин, малай гарза болохо гэнэ.

Гарагай 7-до хуушанай 19 (ноябрийн 19).

Улаагшан Хонин, 3 хүхэ мэнгын, хийдэ хуудалтай үдэр.

Бурханда ехээр мүргэхэ, тарнинуудые олоор уншаха, бисалгал хэхэ, хубсаһа оёхо, эм залаха, эм найруулха, лусууд тахиха, «чавдор» (уһан балин), «лудор» (лусуудай балин) гаргаха мэтын үйлэнүүдтэ найн.

Харин модо сабшаха, тээрмэ тодхохо, шуһа ханаха, төөнэхэ мэтын үйлэнүүд хорюултай.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, наһан ута болохо.

Гарагай 1-дэ хуушанай 20 (ноябрийн 20).

Шара Бишэн, 2 хара мэнгын, галда хуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, зальбарха, бурхан, сахюуса тахиха, хараал сараха, ада шүдхэр зайлуулха, буян ехээр үйлэдэхэ, түмэр хайлуулха, түмэрэй дарха эрхилхэ, дарсаг үлгэхэ, тушаал эзэлхэ мэтын үйлэнүүдтэ найн.

Зүгөөр шуһа ханаха, төөнэхэ, хүни ябаха, уйлаха, гэгэхэ мэтын үйлэнүүдтэ муу.

Энэ үдэр хүнэй үһэ абаа наа, үлэсхэлэн байдал үзэгтэхэ.

Ивалгын дасанда ГАНЖУУР ХУРАЛ

Байгша оной ноябрийн 12-то, 13-да, 14-дэ - гурбан үдэрэй туршда Ивалгын дасанда Ганжуурай хурал үнгэргэгдэхэнь. Ганжуур гэшэмнай Бурхан багшын зарлиг номлол болоно гэшэ. Ганжуур 108 боти номһоо бүридэдэг юм. Энэ гурбан үдэрэй туршда ламанар, хубарагууд эртэ үглөөнһөө орой болотор хамаг 108 боти ном уншаха юм.

12-ой, 13-ай үдэрнүүдтэ Этигэлэй Хамба ламын Эрдэнигэ бээдэ мүргэжэ, адиста хүртэжэ болохо.

13-ай үдэртэ шэнээр баригданан Мааниин дуганай рамнай үнгэргэгдэхэ. Энэ дуган Арьяа Баала бурханда зорюулагданхай. Эндэ ламанар нара бүри монгол нарада 13,14,15 үдэртэ - Нюнэй хурал (Арьяа-Баалын маани) хамаг ёһо гуримаар үнгэргэжэ байха юм.

Энэ хуралда зон хүзэгшэдшые ерэхэ, олоор маани уншалсажа, буян ехээр хуряажа, нүгэлөө арюудхаха, бэе, сэдхэлээ номгоруулаха аргатай болоно.

Ивалгын дасан эдэ үдэрнүүдтэ зон жиндагаа урижа байна. Амгалан лама.

Арадай артист Михаил ЕЛБОНОВОЙ 60 наһанай ойдо

ЭДИР БУДАМШУУНУУД ЭЛИРБЭ

Залуу Будамшууда зорюулһан Зохид найхан фестивальда Зон олоороо хабаадалсаба. Саашанхи ерэхэ жэлнүүдтэ Залгажа дамжуулхые зүбшөөбэт.

Аймаг аймагһаа айлшалһан Айдархан тэдэ хурагшадые, Гол голһоо гүрбэлзэн гүйдэхэн Габшагай гэгшын хүүгэдые Абажа, суглуулжа мэдүүлһэн, Аза талаанай замые заһан Арадай артист Михаил

Елбоновы Ард зомнай амаршаланат. Баабай, эжынэрэй түрэлхи Баян буряад хэлэн дээрэ Удха шанартай жүжэгүүдэй

Арадай артист Михаил Елбоновы Ард зомнай амаршаланат. Баабай, эжынэрэй түрэлхи Баян буряад хэлэн дээрэ Удха шанартай жүжэгүүдэй

Гоёожо гоёхоноор бүтөөгдэхэн Годоһон, малгай, тэрлигтэйнүүд, Мүнгэн хутага бүһэдөө зүүнхэйнүүд.

Минаа-ташуураа минаадаашад. Гүлгэрихэн шарайтай, гүнзэги бодолтой хүбүүд Гайхуулма хоолойгоор хангыурдажа, Шабинарай шадамарые, Эдиршүүлэй эрхимые үзүүлбэт.

Шанга шангуудта, фестивалиин дипломуудта хүртэжэ, Эдир Будамшуугаа илгаран гаргабат, Эхэ Буряадтаа мэдээжэ болгобот!

С-Ц.МАХАЧКЕВА-САМБИРАНОВА, Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

Зүжэгхэн

Хабаадаха нюурнууд:
Помидор
Үгэрсэ
Перец
Капуста
Свекло
Морхооб
Хартаабха
Бадмааха.

Помидор: Бадмаахамнай мүнөө зун найнаар ажаллажа, маанадаа найнаар уһалба даа.

Үгэрсэ: Үбһэ ногоомнай найнаар түүжэ, найн ургаса абаба.

Перец: Тийбэ, тийбэ. Үдэр бүри үндэһемнай хүдэлгэн шоройло, ехэл найнаар ажаллаба гээшэ. Бэрхэш даа, Бадмааха.

Помидор: Бадмаахын ашаар би иимэ томо, улаахан хасартай, иимэ улаахан, найхан болооб.

Перец: Бишые Бадмаахын найнаар ажаллаһанай түлөө уб улаахан амтатайхан перец гүүдэнб.

Үгэрсэ: Бишые баһа үдэрөөр бэшэ, часаар ургажа, амтатай, шүүһэтэй үгэрсэ болооб.

Помидор: Бадмаахадаа баяр хүргэе.

Булга (гуулана): Бадмаахамнай бэрхэш даа. Гэнтэ шинингээ ханяагаа наа, Бадмааха,

Гашуухан горлодөөр бишни болуужам. Арбан хүнэг аршаанаар, Бадмааха,

Арюудхан маанадаа шининай уһалааш. (Морхооб, хартаабха, капуста, свекло дүрбэн ерэн).

Морхооб: Үү, эдэмнай ямар гоёор дуулалдана гээшэб.

Капуста: Нээрээ, гоёор дуулалдана.

Свекло: Маанадые наадандаа абахагүй юм гү?

Хартаабха: Улаахан помидор, ногоохон үгэрсэ, ягаахан перец, маанадаа наадандаа абыт.

БАДМААХЫН НҮХЭД

Булга: Маанадаа наадандаа абыт даа.

Помидор: Абаха, абаха, абангүй яаха юм бибди.

Үгэрсэ: Орогты наашаа, бидэ Бадмаахадаа баяр хүргэжэ байнабди.

Морхооб: Бидэшые Бадмаахадаа баяр хүргэхэе ерээбди. Бадмааха, найнши даа. Бүхэли зундаа манаа найнаар ажаллааш.

Свекло: Бадмааха, найнши даа. Бишни шамдаа бүхэли үбэл соо борц болохоб.

Капуста: Харин би, Бадмааха, үбэлөө дүүрэн ши болохоб. Үшөө салат хэхэш намаар.

Морковь: Намда витамин дүүрэн. Намайе үбэлөө дүүрэн эдэе наа, Бадмааха, нэгэшые үбдэхэгүйш, хэшээлһээ гээгдэхэгүйш, номоо найнаар үзэхэш.

Хартаабха: Би шинии подвалаар дүүрэнби. Намайе ша наадшые эди шүлэтэйгөөр, шараадшые эди тоһотойгоор. Амтатай байхаб!

Бадмааха: найнта даа, нүхэдни.

Үгэрсэ: Бадмааха, намаар салат хэхэш.

Хүндэтэ манай Алексей ба Алла!

Алтан ойгоортнай, мүнгэн түрөөртнай хани халуунаар амаршалнабди!

Бурхантай, буянтай, Буряад арагтаа

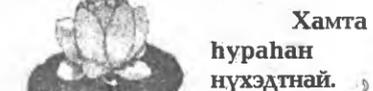
туһатай, Олзотой, омогтой, энхэ тэнюун,

Олоной түлөө оролдожо, Алтан мэтэ басагад,

хурьгэдэйнгөө, Аша зээнэрэйнгээ

Аятай гулаан дүхэриг соо Олон удаан жэлдэ

Амгалан тайбан жаргажа хуугым даа!

Хамта хураһан нүхэдтнай.

Хандажап ДАМПИЛОВА.

ЗАХААМИНАЙ аймагай САНАГА нютагһаа гарбалтай Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай ветеран, арадай эмшэн УНТАНОВ Даша-Дондок Азараевичта

Загууридын ороной эрдэмые шудалхан, Забһарай шанга шэдиие хуряанан, Заяа залажашье, дуудажашье асарха, Замай наалтые зайлуулжашье шадаха - Захаамин нютагай таабаймнай.

Эртын хиидэй хурдые эрьюулһэн, Эрдэни Зуугай зула бадараанан, Эрхөж наранай Хиимори хийсхүүлһэн, Эгээлэй шажанаа хэзээдэ гиигүүлһэн - Захаамин нютагай таабаймнай.

Амар Баясхалингын амарлингы хиидтэ, Богдын суута хүрээндэ, Ваан хүрээндэ, Аша ехэтэй Даян Дэрхи сабдагта Болзорто сагтаа болбосорон гараһан - Захаамин нютагай таабаймнай.

Хамагые арюудхаха хаба шэдиэ Хангайн санзайда хам шэнгээгээд, Харгын талааниие харуулжа үгэдэг Харьяатанаа үргэдэг, ходоодоо туһалдаг - Захаамин нютагай таабаймнай.

Бөөлүүр сагаан тэнгэридээ мүргэһэн, Бөө мүргэлэй нюусые дэлбэлһэн, Угай хэрэгые удхатайгаар бүтээдэг Урданай үеые мүнөөнэйхитэй холбодог - Захаамин нютагай таабаймнай.

Зүүн зүгтэй оюун ухаанай дээжээр Зуун нюуса шэдеэр зоноо аргалаад, Залан сагуудай хийсээн ошобошье, Заяан соохонь хэтэдэ мүнхэрхэ - Захаамин нютагай таабаймнай.

Мүноо Даша-Дондок Азараевич 94 наһатай, Улаан-Үдэ хотодоо энхэ амгалан, энэрил хайра туһаламжяа үргэн Буряадайнгаа зондо үзүүлһээр ажаһууна. Буянта хэрэгтнай буурашагүй байг лэ таабаймнай гээд Улаан-Үдэ хотын захиаминайхидай эблэлэй захилаар поэт Галина БАЗАРЖАПОВА энэ шүлэгөө үндэр наһата таабайда зорюулаа.

Хайбзан ГАЛШИЕВАЙ 150 жэлэй ойдо

ГҮН УХААНАЙ БОДОЛНУУДАЙ МҮРӨӨР

«Бэлигүүн толи» гэнэн буддын шажанай болон философин гар бэшэмэл дайнай урда үеын сагай мүнхэ дурасхаалай гэмдэг болоно. Тус бэшэмэлэй автарай дооромбо лама Эрдэни-Хайбзан Галшиевай түрэнөөр 150 жэлэй ойдо зориулагдаһан хэмжээ ябуулганууд үргэнөөр Хэжэнгэдэ үнгэргэгдэхэн. «Долина Кижинги», «Хэжэнгэ» газетэнүүдэй, Бато Базароной нэрэмжэтэ литературна нэгэдэлэй үүсхэлээр энэ ойн баярта

зориулагдаһан хэдэн конкурснууд үнгэргэгдэхэ юм. Тэдэнэй тоодо «Бэлигүүн толи» бэшэмэлэй хэһэгүүдые уран найханаар уншалга, дооромбо ламын ажаябуулга гэршэлһэн, мүн тиихэдэ «Бэлигүүн толиин» уран зурагай конкурснууд эмхидхэгдэхэ болоно. Эрдэни Хайбзан Галшиевта зориулагдаһан магтаалнуудай, түүхэтэ бэшэмэлэй хургаалнуудай мүрөөр мүрысөөнүүд үнгэргэгдэхэ байна.

Ешигма ЦЫБЕНОВА.

БУРЯАД ЭСТРАДАДА ШЭНЭ ОДОД ЯЛАРХАНЬ

«Мэдээжэ Жамбаловтанай, Тогочиевтанай бүлэнүүдһээ үлүү найнаар дуулана», - гэжэ зарим зон Эржена Жаргал Базаровтан тухай хэлсэдэг болонхой. Ниислэл хотодо ажаһуудаг дууша Базаровтанай бүлэ зургаатай Витали, хоёртойхон Баир хоёр хүбүүтэй. Эржена Жаргал хоюулаа П.Чайковскийн нэрэмжэтэ хүгжэмэй училищин оюутад. Тиин Жаргал «Байгал» ансамблиин дуушан юм. Хаа-яа тэрэ шүлэг бэшэжэ туршана, уянгата шүлэгүүдыень «Буряад үнэн» сониндо уншалан байхат. Нэгэтэ Жаргал шүлэг зохёожо, тэрээнэ дуун болгожорхёо юм. Тиин тииһээр «Урагшаа, Росси» гэнэн регионуудай хоорондох конкурссын лауреадай нэрэдэ хүртэбэ, удангүй Б.М.Балдаковой нэрэмжэтэ лауреат болобо. Үшөө юуб гэхэдэ, Жаргал мэдээжэ зоние нажааха (пароди хэхэдэнь) концертдэнь байһан зон эльгээ хатажа энеэдэг юм. Эржена бага балшарһаа хатар нааданда дуратай, үшөө үхибүүн ябаханда, арадай ансамбьда хатардаг хэн. Наяын үдэрнүүдтэ Буряадай мэдээжэ композитор Цырен Шойжонимаевтай хамта шэнэ альбом гаргажа байнхай. Тэрээн соонь Базаровтнай хоёр дуун бии: «Ганса эжымни», «Тэб гэжэ түрэнэн үримни». Ерээдүйдэ тэдэ хоёр Киев, Одессэ хотонуудаар ябажа ерэхэ түсэбтэй.

Янжама ЖАПОВА. Б.БАЛДАНОВАЙ фото-зураг.

ЗУРХАЙДА НУРАХА ДУРАТАЙ ГҮТ?

Байгша оной ноябрь нарада Монгол ороной Зурхайн судлалай академин хүндэтэ президент, профессор, доктор Шагдарын Янжи-ахам үндэр мэргэжэлтэй баряша багшатай Буряад орондомнай морилхонь. 21 үдэрэй хугасаа соо хүнэй ажаמידаралда тон гол шухала, хуряангы Зурхайн нюусануудта ба баряашын шадабарид хүн зоние хургаха хүсэлтэй. Иимэ хуралсал гараха дуратай зон 44-09-23 телефоноор үдэшэ, үглөөнийнь хонходожо, мэдүүлгэ хэхэдэ болоно. Хэшээлнүүдэй һүүлээр тусхай үнэмшэлгэ барюулагдаха. Эмхидхэлэй комитет.

Библиотекарһнууд мүрысэбэ

Юрэнхы эрдэмэй хургуулинуудай дэргэдэ хүдэлдэг номой сангуудай хүдэлмэрилэгшэдэй дунда анха түрүүшынхие республиканска конкурс октябрийн, 24-һөө эхилжэ 26 хүрэтэр эмхидхэжэ үнгэргэгдөө. Буряад Республикын хуралсалай болон эрдэм ухаанай министрствын болон эрдэм хуралсалай хүдэлмэрилэгшэдэй мэргэжэл дээшлүүлдэг Буряадай институтай эдэбхи үүсхэлээр тэрэ эмхидхэгдэ. Улаан-Үдэ хотодо, тиихэдэ хүдөөгэй хургуулинуудһаа 17 библиотекарһнууд энэ конкурсдо хабаадаа. Тэрэ тоодо Северобайкальск хотын 5-дахи гимназии номой сангай хүдэлмэрилэгшэ Валентина Мансуронова, Хэжэнгын 2-дохи дунда хургуулиһаа - Галина Балдуева, Яруунын аймагай Нархатын 2-дохи дунда хургуулиһаа - Елена Цыренова болон бусад зохёохыгоор хүдэлжэ байһанаа эндэ харуулаа. Конкурсдо хабаадагшад Үндэһэтэнэй номой сангай хүдэлмэрилэгшэдэй дүй дүршэлтэй танилсаһан байна. Эльвира ДАМБАЕВА.

Коллектив республиканского Бурятского национального лицей-интерната №1 выражает глубокое соболезнование бывшему директору школы-интерната №1 ветерану войны и труда Долбеёву Филиппу Ефремовичу в связи с кончиной супруги, ветерана педагогического труда, воспитателя школы-интерната №1 ДОЛБЕЕВОЙ Клары Александровны. Вынос 10 ноября в 13.00

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Генеральна директор - ахамад редактор А.А.АНГАРХАЕВ. Редактор Г.Х. ДАШЕЕВА.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: И.М.ЕГОРОВ, И.Б.ДАГБАЕВ (Буряад Республикын Правительство), Ф.П.БОГОЕВА, Ц.Э.ДОРЖИЕВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), Т.В.САМБЯЛОВА (генеральна директорэй 1-дэхи орлогшо), Д.Б.ГУРОДАРМАЕВА (харюусалгата секретарь), В.Г.ГОМБОЕВА, Н.Д.БАДМАРИНЧИНОВ, Б.В.БАЛДАНОВ, А.А.ФАДЕЕВА, В.Д.ДАМДИНОВА.

Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, Хэблэлэй байшан "Буряад үнэн". E-mail: unen@mail.ru

Газетэ хэблэлэй 6 хуудалан хэмжээтэй. Индекс 73877. Хамтын хэһэг - 30010. Хэблэлдэ тушаагдаһан саг - 17.00.

"Республиканска типографи"-гэнэн ОАО-до бэлэн диапозитивүүдһээ газетэ 7000 хэһэгээр хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 21-40-45.

Б-0165-дахы номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай.

Хэблэлэй байшанай телефонууд: генеральна директорэй-ахамад редакторай - 21-50-96, приёмнын - 21-54-54 (факс), ген. директорэй 1-дэхи орлогшо - ахамад редакторай орлогшын - 21-68-08, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-64-36, 21-33-61, секретариатай - 21-60-21; таһагууд: экономикын болон политикын - 21-63-86; соёлой болон түүхын - 21-54-93; «Морин хуур», «Вершины» журналнуудай редакци - 21-55-97; залуушуулай, оюутайдай ажабайдалай болон олонитгын хүдэлмэрин, «Одон» журналай редакци - 21-54-93; мэдээсэлэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, рекламьш - 21-62-62, коммерческэ ажалай - 21-55-97, компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтерин - 21-23-67.

Редакцида ороһон материалнууд шүүмжэлэгдэдэггүй, мүн авторнуудтань бусаагдадаггүй. Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нютагай нэрэнүүдэй бэшэлгис хазагайруулан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакциин ханамжа автарайхитай адли бэшэ байжа магад.